

UNIVERZA V LJUBLJANI

Fakulteta za družbene vede

ROMAN FAGANEL

Mentorica: izr. prof. dr. LJUBICA JELUŠIČ

Somentor: asist. mag. PRIMOŽ ŠTERBENC

ETNIČNI KONFLIKTI V AFGANISTANU

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana, 2003

KAZALO

UVOD	3
1. METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR	5
1.1. OPREDELITEV PROBLEMA IN CILJI PROUČEVANJA	5
1.2. UPORABLJENE METODE	5
1.3. HIPOTEZE	5
1.4. OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV	6
1.4.1. Etnija in etničnost	6
1.4.2. Etnična skupina	7
1.4.3. Etnična manjšina	8
1.4.4. Konflikt	9
1.4.4.1. Viri etničnih konfliktov in etnonacionalizem	10
1.4.4.2. Državljska vojna	11
1.4.5. Religiozni fundamentalizem	11
1.4.5.1. Islamski fundamentalizem.....	12
1.4.5.2. Džihad	13
2. SPLOŠNE ZNAČILNOSTI AFGANISTANA	14
2.1. GEOGRAFSKE, DEMOGRAFSKE IN RELIGIOZNE ZNAČILNOSTI.....	14
2.2. KULTURNE ZNAČILNOSTI	15
3. ETNIČNO-LINGVISTIČNA STRUKTURA AFGANISTANA	16
3.1. IRANSKE ETNIČNO-LINGVISTIČNE SKUPINE	17
3.2. TURŠKE ETNIČNO-LINGVISTIČNE SKUPINE	18
3.3. NAJPOMEBNEJŠE AFGANISTANSKE ETNIČNO-LINGVISTIČNE SKUPINE.....	18
3.3.1. Paštuni	18
3.3.2. Tadžiki	20
3.3.3. Uzbeki	20
3.3.4. Hazari	21
3.3.5. Turkmeni	21
3.3.6. Ajmaki	21
3.3.7. Nuristanci	22
3.3.8. Kizilbaši	22
3.3.9. Beludžijci (Baluči)	23
4. ZGODOVINSKI PREGLED MEDETNIČNIH ODNOSOV	23
4.1. OBDOBJE DO 20. STOLETJA	23
4.1.1. Čas tujih vdorov in medafganistanskih bojev	23
4.1.2. Prva anglo-afganistanska vojna	26
4.1.3. Druga anglo-afganistanska vojna in obdobje Abdula Rahmana	27
4.2. OBDOBJE 20. STOLETJA DO IZBRUHA ETNIČNIH KONFLIKTOV	30
4.2.1. Daudov državni udar	35
4.2.2. »Revolucija«	36
4.2.3. Sovjetska intervencija v Afganistanu	38
4.2.3.1. Narava odporniških skupin in njihovi podporniki	39
4.3. OD NACIONALNEGA ODPORA DO ETNIČNEGA KONFLIKTA	42
4.3.1. Obdobje 1991-1992	46
4.3.1.1. Oblast mudžahedinov in nasprotja med njimi	47

5. ISLAM IN NJEGOV VPLIV NA ETNIČNE KONFLIKTE V AFGANISTANU	48
5.1. SPLOŠNO O ISLAMU	48
5.2. AFGANISTANSKI ISLAM	48
5.3. MOŽNI VZROKI AFGANISTANSKE NAGNJENOSTI K SPOPADOM	50
6. SODOBNI AFGANISTANSKI ETNIČNI KONFLIKT IN NJEGOVO REŠEVANJE	51
6.1. OBDOBJE 1992–1994	51
6.2. VZPON TALIBANOV	52
6.3. ETNIČNE LOČENOSTI PRI BOJEVANJU	54
6.4. DEJAVNOST SOSEDNIJH IN DRUGIH DRŽAV	61
SKLEP	65
LITERATURA	68

UVOD

Vojne med rodovi, plemeni, etničnimi skupinami, verskimi skupnostmi in državami so navzoče v vsakem obdobju in v vsaki civilizaciji. Ti spopadi so ponavadi krvavi, ker gre za vprašanje temeljne identitete. Spopade, ki so dolgotrajni, sicer večkrat poskušajo rešiti z mirovnimi pogajanji in sporazumi, ki pa se običajno ne spoštujejo in zato prihaja do obnovitve spopadov.

Tematiko etničnih konfliktov v Afganistanu sem izbral zato, ker me je pritegnila intenzivnost spopadov v deželi, ki je Slovincem tako neznana. Zanimala me je problematika življenja Afganistancev in njihov odnos do ostalega sveta. Posredovanje obeh velesil iz časa hladne vojne v tej deželi je prineslo še večje zanimanje za ta »fenomen« vojaških spopadov. Zadnja državljanska vojna v Afganistanu je dokaz malomarnosti sveta v zvezi s prizadevanjem za mir v tej obubožani militarizirani državi. Svet se raje ukvarja z raznimi manjšimi tragedijami, kakor je npr. tragična usoda ruske podmornice Kursk in zelo malo jih spregovori o tragičnem umiranju Afganistancev, ki traja že dvajset let.

Pisanje tega dela je predstavljalo specifičen problem zaradi kompleksnosti tematike in obširnosti pisnih virov, kar zahteva strogo koncentracijo in disciplino pri razmejevanju relevantnega in odvečnega. Kljub temu, da sem zaradi preobširne teme izpustil ekonomske in socialne vidike, poudarjam da se mi ne zdijo manj pomembni.

Danes nam je dostopna množica »prozahodnih« virov, za katere predvidevam, da večinoma izključujejo videnje omenjene problematike s srednjeazijskega stališča. Pri vseh virih, ki se lotevajo te tematike, sem močno pogrešal vire, ki bi se lotevali in vključevali tudi bolj podrobne karakteristike afganistanskih etnij. To mi je oteževalo delo pri raziskovanju, opisovanju in opredeljevanju medetničnih konfliktov. Pomembno se mi zdi izpostaviti tudi to, da za zadnji dve desetletji o Afganistanu ni nobene zanesljive statistike, kar nam lahko veliko pove o sami problematiki te države (npr. to, da današnji čas še ni pravi za povzemanje kakršnihkoli pomembnejših zaključkov – za te bi moralo preteči nekoliko več časa). Vsi podatki in številke so torej relativni in približni.

Strukturno je diplomsko delo sestavljeno iz petih vsebinskih delov oz. poglavij. Po opredelitvi metodološko–hipotetičnega okvira diplome se najprej posvetim kratki opredelitvi

splošnih značilnosti Afganistana. V nadaljevanju opisujem etnično–lingvistično strukturo Afganistana, pri kateri sem se posebej posvetil opisovanju izvora, značilnosti in povezav med najpomembnejšimi etnijami. Problematiko medetničnih konfliktov je nemogoče obravnavati brez upoštevanja afganistanske zgodovine, zato v tretji vsebinski sklop diplomske naloge postavljam zgodovinski pregled najpomembnejših dogodkov, ki so vplivali na razvoj in vsebino etničnega konflikta. V četrtem vsebinskem sklopu na kratko opredeljujem islamsko vero in njeno povezavo z afganistanskim ljudstvom. Kljub temu, da hipotetični del diplomske naloge posebej ne opisuje islamske vere, se temu sklopu nikakor nisem mogel izogniti.

V zadnjem vsebinskem sklopu sem prišel do ugotovitve o sodobnih etničnih razmerah po koncu hladne vojne v Afganistanu. Tu sem še posebej izpostavil odnose sosednjih držav in velikih sil do te azijske države. Da bi poudaril kronologijo in vsebinsko povezal dogodke, sem v zadnjem vsebinskem sklopu poudaril letnice in imena držav.

V sklepu strnjeno povzemam spoznanja in odgovarjam na postavljene hipoteze.

1. METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR

1.1. Opredelitev problema in cilji proučevanja

Predmet obravnave v diplomskem delu je medetnični konflikt v Afganistanu in njegov vpliv na širšo regionalno in svetovno ureditev. Poseben poudarek je namenjen zadnjemu obdobju konfliktov, to je obdobju po koncu hladne vojne.

Cilji proučevanja so ugotoviti vire medetničnih konfliktov, razumevati specifične afganistanskega primera in prikazati možne rešitve.

1.2. Uporabljene metode

Prva uporabljena metoda v mojem raziskovalnem delu je zbiranje obstoječih relevantnih virov. Prebiral in kritično analiziral sem sekundarne vire (knjige in članke). Pomembna je njihova interpretacija, analiza (razstavljanje na posamezne sestavne dele) in končno nova sinteza (sestavne dele naloge identificiram in kritično presojam). Primerjal sem tudi različne podatke in mnenja več avtorjev na posameznem področju.

Zgodovinskorazvojna analiza obsega analizo tistih del, ki obravnavajo afganistansko zgodovino, in je pomembna za opis kronologije dogodkov in proučitve ozadja sodobnega dogajanja.

V intenzivni študiji primera sem se osredotočal na proučevanje Afganistana. Poskušal sem zbrati čim več relevantnih podatkov o tej državi, na podlagi katerih bi lahko lažje analiziral medetnični konflikt. Vključil sem tudi opisno metodo raziskovanja.

1.3. Hipoteze

Glavna hipoteza: Medetnični konflikti v Afganistanu predstavljajo veliko grožnjo miru v regiji in svetu ter so eden težje rešljivih konfliktov v sodobni mednarodni skupnosti.

Delovne hipoteze:

1. Konflikti v Afganistanu potekajo po etnični ločnici in kriteriju predvsem med tradicionalno vladajočo večinsko etnijo Paštunov in tradicionalno podrejenimi manjšinskimi etnijami Tadžikov, Uzbekov in Hazarov.
2. Sosednje države izkoriščajo medetnične konflikte v Afganistanu in na ta način uveljavljajo svoje interese.

1.4. Opredelitev temeljnih pojmov

1.4.1. Etnija in etničnost

Z **etničnostjo** razumemo »pogoje« in »razmere« pripadanja kaki skupnosti, ki jo imamo za etnijo (Južnič 1987: 222).¹ Izraziti dejavniki etničnosti so: etnična samozavest, jezik, ozemlje in način življenja (Južnič 1987: 230). Etničnost je politične narave, ker kot temelj služi za mobiliziranje interesnih skupin in ker predstavlja dejavnik v ustvarjanju, razvoju in vzdrževanju najmočnejšega političnega aparata – države (Enloe 1990: 11). Etničnosti se v kontaktu praviloma vedejo etnocentristično, med seboj se lahko bolj ali manj tolerirajo, pogosto pa so v konfliktu različne intezivnosti (Južnič 1993: 269).

Etnija je človeška skupnost z mitom o skupnih prednikih, s skupnimi spomini in kulturnimi elementi ter navezanostjo na zgodovinsko ozemlje. Zanj je značilen element solidarnosti (Smith 1993: 49).

Pomembni elementi etnij so:

- 1) imena (nazivi) – za samoidentifikacijo;
- 2) verovanja in miti o skupnih prednikih;
- 3) zgodovinski spomin (kolektivni spomin) – legende, tradicije;
- 4) skupna kultura (glasba, arhitektura, hrana, umetnost, oblačenje, predvsem jezik in religija);
- 5) navezanost na specifično ozemlje;
- 6) element solidarnosti (Smith 1993: 50–51).

¹ Izvorni grški pomen besede *ethnos* (ljudstvo) meri na temeljno človekovo skupino in ne na kako podskupino (manjšino) (Rizman 1991: 17–18).

Pogoji za formiranje etnij v predmodernej dobi, ki so vplivali na kristalizacijo etničnega preživetja, so bili štirje: občutek pripadnosti domovini; stalno spreminjajoča se množica sovražnikov; nekatere oblike organiziranih religij, ki so bile specilizirane v generiranju ritualov, tradicij, ki so oblikovale kanale za nadaljevanje etnične skupnosti; in mitološka ideja o »etnični izbranosti« (trpljenje etničnih manjšin). V moderni dobi so se pogoji še povečali. Najodločilnejši dejavnik v ustvarjanju modernih etnij je ideologija nacionalizma ali etnonacionalizem (Smith 1993: 52–56).

Pojem etnije in etničnosti vežemo na štiri kontinuitete, znotraj katerih nastane relativno homogena in kompaktna človeška skupnost kot globalna družba. Te kontinuitete so:

- teritorialna, ki bi ji lahko rekli tudi bivalna,
- biološko genetična, kar bi imeli za skupnost porekla,
- jezikovna v smislu komunikacijske skupnosti in
- politična (Južnič 1987: 223).

Narod naj bi se od etnije razlikoval predvsem po tem, da je v njem bolj poudarjena ideološka in politična dimenzija. Etnijo je mogoče ločiti od naroda tudi po tem, da je v narodu veliko projiciranja v preteklost, dokazovanja zgodovinske kontinuitete in zatekanja k vsakovrstnim predelavam zgodovine, ki naj bi dokazovale korenine v čim bolj oddaljeni preteklosti. Etnije so vsekakor potencialni narodi, kakor so narodi potencialne nacije (Južnič 1993: 278).

Beseda *nacija* je etimološko in semantično vezana na besedo *natura* (narava) in specifičneje označuje rojstvo, nato rod, pleme, narod in nazadnje vrsto, sorto, pasmo (Tadić 1999: 75). Narod (nacija) je politično ozaveščena etnija oz. etnija, ki si na tej podlagi lasti pravico do državnosti. Ideologijo, ki postavlja ta zahtevek, moremo označiti z nacionalizmom (Rizman 1991: 18).

Smith zastavi zelo široko definicijo, da je »narod (nacija) ime za skupnost zgodovine in kulture, ki razpolaga s skupnim ozemljem, ekonomijo, izobraževalnim sistemom in enotnim pravnim sistemom«. Zagovarja stališče, da je nastajanje narodov treba opreti na analitično med seboj ločene procese, ki so se odvijali v daljših zgodovinskih obdobjih (Rizman 1991: 21).

1.4.2. Etnična skupina

Max Weber govori o etničnih skupinah v pomenu potencialnih narodov, ki v etničnem oziru dobro vedo, kaj niso, in šele potem, ko se zavejo, kaj so, postanejo narod. Narod je torej

samozavestna etnična skupina. Medtem ko je etnična skupina kot taka spoznana od drugih (od zunaj), se narodi kot taki spoznajo sami (Rizman 1991: 18).

Etnična skupina je skupina ljudi, ki si delijo skupno identiteto, ki je osnovana na skupnih kulturnih dejavnikih, kot so etničnost, religija, jezik ali rasa. To je tudi skupina, ki ima skupne občutke o dediščini, različnih izkušnjah in pogosto ima skupno usodo (Henderson 1999: 751).

Če se danes neka skupina opredeli kot etnična, to ne pomeni, da je bila tako opredeljena tudi dve generaciji nazaj (Enloe 1990: 18).

Južnič (1987: 223–229) navaja naslednje temeljne attribute etničnih skupin:

- 1) jezik (osnovna značilnost etnije je skupen jezik);
- 2) ozemlje (teritorialnost je bila vselej »baza« izoblikovanja človeških skupnosti);
- 3) gospodarska enotnost (utrjuje etnično enotnost);
- 4) religija (kot oblikovalec etnične zavesti, sicer pa ni religije, ki bi povezovala etnično skupnost za daljši čas)
- 5) kultura (etnična zavest, stopnje pripadnosti določeni kulturni civilizaciji);
- 6) in biološki atribut.

Prvi štirje atributi etničnih skupin oblikujejo etnično zavest/samozavest.

Tudi Tadić (1999: 16–25) navaja dejavnike medetničnega razlikovanja in konstituiranja, ki se običajno delijo na biološke in kulturne. Dejavniki, ki jih navaja, so:

- 1) ustvarjanje neke človeške skupine;
- 2) posebnosti zgodovinskega razvoja in posebnosti etnične skupine v družbenem življenju;
- 3) religija;
- 4) jezik;
- 5) duhovna in materialna kultura v celoti.

Etnične skupine so živi organizmi v stalnem spreminjanju (Tadić 1999: 47).

1.4.3. Etnična manjšina

Capotorti predlaga naslednjo definicijo pojma manjšina: »Za potrebe študija je etnična, verska ali jezikovna manjšina skupina, ki je številčno manjša od ostalega prebivalstva določene države in ki poseduje kulturne, fizične ali zgodovinske značilnosti, ali vero, ali jezik, različen od značilnosti, vere ali jezika ostalega prebivalstva«. Njegovo mnenje je tudi, da se pod termin

»etnične manjšine« vključijo tudi rasne in nacionalne manjšine (Türk 1979: 15, 19).² V večnacionalnih, (večverskih, večjezikovnih) državah so glavne možnosti pripadnikov etničnih manjšin: pluralizem, integracija, asimilacija in segregacija (Türk 1979: 23).

Sodobne sociološke teorije »manjšino« opredeljujejo kot skupino ljudi, ki se od drugih v družbi loči glede na različne družbeno relevantne karakteristike (etničnost, jezik, religija, spol, socialne karakteristike itd.) in so zaradi svoje drugačnosti pogosto v deprivilegiranem položaju (Medvešek 2000: 6).

Petrič (1977: 90) narodne manjšine opredeljuje kot »dele narodov, ki ne živijo v mejah svoje narodne države, temveč so zaradi posebnih zgodovinskih okoliščin ostali ali prišli v meje druge države. V strogem pojmovnem in terminološkem smislu zato ne bi mogli govoriti o narodnih manjšinah takrat, ko gre le za kako jezikovno ali kulturno skupino, ki ne pomeni posebne družbene skupnosti. Za narodne manjšine ni smotno opredeljevati tistih narodov, ki živijo v okvirih kake večnacionalne države. V takem primeru nimamo opraviti z zagotavljanjem ali kršitvami manjšinskih pravic, temveč je jedro vprašanja v spoštovanju ali nespoštovanju načela o pravici narodov do samoodločbe. Narodne manjšine so vsekakor notranje povezane skupnosti, ki obstojijo v določenih kulturno-jezikovnih okvirih«.

1.4.4. Konflikt

Po Ogleyu (1999: 401) je konflikt »nezdružljivost interesov, namer ali ciljev dveh posameznikov ali družbenih subjektov. Je napetost med dvema posameznikoma ali družbenima subjektoma z namenom socialnega subjekta, da poškoduje, uniči, frustrira drugega«.

Lewis Coser je podal naslednjo definicijo konflikta: »Konflikt je boj, v katerem cilj obeh strani ni le doseči zaželjene dobrine, ampak hkrati nevtralizirati, poškodovati ali uničiti tekmeca« (Horowitz 1985/2000: 95).

Max Weber skoraj enako opredeljuje družbeno moč in konflikt: Določeni družbeni odnos opredeljuje kot konflikt, če je ustrezna dejavnost zavestno naravnana tako, da poskuša uveljaviti subjektovo lastno voljo kljub nasprotovanju druge ali drugih strani (Jambrek 1992: 350).

² Italijanski izvedenec dr. Capotorti je leta 1971 s strani OZN dobil nalogo, da pripravi študijo o pravicah pripadnikov etničnih, verskih in jezikovnih skupin v luči 27. člena Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah, ki se glasi: »v državah, v katerih živijo etnične, verske ali jezikovne manjšine, pripadnikom takšnih manjšin ne bo zanikana pravica, da v skupnosti z ostalimi člani svoje skupine uživajo svojo kulturo, izpovedujejo in vršijo svojo vero in uporabljajo svoj jezik« (Türk 1979: 13-14).

Po mojem mnenju je v tem kontekstu najbolj relevantna definicija konflikta Coserjeva, ker prav Coser šteje nasilje za pomembno sredstvo pri razrešitvi konflikta. Do spopada pride tedaj, ko si dva subjekta želita pridobiti isto dobrino in bo kot sredstvo za uveljavitev volje uporabljeno nasilje.

1.4.4.1. Viri etničnih konfliktov in etnonacionalizem

Etničnega konflikta ne povzročajo neposredno notranje skupinske razlike, starodavna sovraštva in stoletni plemenski spori ali same razlike v modernem življenju v času ekonomskega globalizma. Etnični konflikti tudi ne izbruhnejo zaradi etničnih strasti, ki so bile v represivnih komunističnih režimih dolgo zadrževane in potem po koncu hladne vojne sproščene. Intenzivni etnični konflikt je običajno povzročen zaradi kolektivnih strahov pred prihodnostjo. Ko se skupina začne bati za varnost, nastanejo nevarnosti in težko rešljive dileme, ki lahko povzročijo strašno nasilje (Lake in Rotchild 1996: 41).

Etnični konflikt je lahko tudi posledica odcepitvenih teženj ene od etničnih skupin, v katerem nasprotni strani iščeta podporo zunanjih (sosednjih) držav (Carment in James 2000: 175).

Etnični konflikt je lahko obvladan, vendar v celoti ne more biti rešljiv. Mednarodne intervencije so lahko neizogibne in primerne za zaščito etničnih manjšin, vendar je njihova učinkovitost omejena (Lake in Rotchild 1996: 42).

Eden od tipičnih razlogov za etnične konflikte je tekmovanje za vire. Posest, pravice, službe, jezikovne pravice, izobrazbeni dostop, vladne pogodbe itn. Vsi ti viri so redki in so objekt konfliktov. Drugi tipični razlog za etnične konflikte je informacijska napaka: posamezniki in skupine lahko posedujejo privatno informacijo in napačno predstavljena informacija lahko zaradi same tekmovalnosti povzroči konflikt. Etnični konflikt lahko izbruhne tudi zaradi skupin, ki ne morejo verodostojno uresničiti koristnih dogovorov, ki so jih dosegle (Lake in Rotchild 1996: 43–48).

Razvoj **etnonacionalizma** na različnih koncih sveta kaže na ekonomske in politične krize, ki obstajajo v različnih državah in na splošno v celotnem mednarodnem sistemu. Etnonacionalizem kot oblika nacionalne ideologije predstavlja princip samoodločbe, politiko opozicije etnije in izziv državi, da spremeni diskriminatorno politiko (Jalata 2001: 385–386). Etnonacionalizem je prepričanje neke etnične skupine, ki vsebuje nacionalno zavest za oblikovanje svoje lastne države, v čemer je polnopravno državljanstvo funkcija skupne etničnosti (Henderson 1999: 751).

Smith (1993: 52) v okviru etnonacionalizma ločuje etnične kategorije in etnične skupnosti.³ Razlika med etničnimi kategorijami in etničnimi skupnostmi je pomembna za razumevanje dinamike etnonacionalizma. Naloga nacionalistov je spreminjanje etničnih kategorij v etnične skupnosti in etničnih skupnosti v etnične nacije. Etnične kategorije so karakterizirane z zunanjimi kulturnimi kriteriji: navade, jezik, vera in druge komponente.

Poznani so trije temeljni procesi etnonacionalnega transformiranja. Prvi proces je ljudska mobilizacija. Drugi skupni proces je »kulturno politiziranje« ljudske dediščine. Zadnji proces je etnično čiščenje (Smith 1993: 56–57).⁴

Nekateri avtorji pod etnonacionalizem štejejo nedemokratske in razdiralne sile, vendar tega ne smemo mešati s fašizmom in rasizmom (Jalata 2001: 389).

Globalni zgodovinski dokazi kažejo, da centralizacija politične moči, imperializem in pojav nacionalne države proizvajajo destruktivne in genocidne vojne. Etnonacionalna gibanja ponavadi uporabljajo način gverilskega vojskovanja, ker nimajo modernega orožja, večkrat pa delujejo s terorističnimi aktivnostmi (Jalata 2001: 390).

1.4.4.2. Državljska vojna

Državljska vojna je nepretrgan nasilni konflikt med državnimi vojaškimi in uporniški enotami, ki vključuje predvsem civiliste. Pozneje vključuje ta pojem še konflikte med skupinami, katerih člani niso pripadniki državnih oboroženih sil (Henderson 1999: 279).

1.4.5. Religiozni fundamentalizem

Fundamentalizem v svojih mnogovrstnih pojavnih različicah poskuša moderno (post)industrijsko civilizacijo, utemeljeno na filozofski dediščini razsvetljenstva, spremeniti in preoblikovati v soglasju z absolutno avtoriteto božje besede oziroma nezmotljive resnice božjega razodetja, kakršnega prinašajo sveti spisi od Korana do Svetega pisma (Debeljak

³ Skozi zgodovino je bilo nešteto etničnih kategorij, vendar so se le-te samo pod določenimi pogoji spreminjale v etnične skupnosti. Naloga etničnih kategorij je, da dajejo kolektivno zavest in da omogočajo etničnim skupinam preživeti pred različnimi asimilacijskimi pritiski od zunaj. To je uspelo le nekaterim etničnim skupinam (Smith 1993: 52).

⁴ Ljudska mobilizacija vključuje »ponovno odkritje« etničnih intelektualcev o prvotni tradiciji, običajih, skupnih spominih in posebno jeziku določene etnije. To je v bistvu delo etničnih intelektualcev. Ko enkrat etnonacionalizem transformira etnijo v nacijo, postane le-ta obveza za skupinsko kulturno dediščino kot politični vir. Etnično čiščenje je logično del rodovnega etnonacionalizma in je skupen vsem etnonacionalizmom (Smith 1993: 56–58).

1995: 20). Fundamentalistična gibanja sodobnega sveta ponujajo na religioznem razodetju utemeljeni univerzalni, absolutni in vseobvezni recept za korenito preobrazbo družbenih, kulturnih, ekonomskih in političnih odnosov, struktur in institucij. Na izzive modernosti fundamentalizem odgovarja z metodičnim sklicevanjem na nezmotljivo in absolutno avtoriteto svetih spisov. Paden (v Debeljak 1995: 22) pri fundamentalizmu razkriva, da so to tista religiozna gibanja, katerih programi reflektirajo direkten, sistematičen in zavesten način odgovorov na izzive modernosti. Na izzive modernosti fundamentalizem odgovarja z metodičnim sklicevanjem na nezmotljivo in absolutno avtoriteto svetih spisov. Marty in Appelby (v Debeljak 1995: 23) ugotavljata, da fundamentalizem pomeni specifičen religiozni način eksistence, ki na ravni teološke doktrine vključuje uporabo alternativnih in praktičnih modelov, na socialni ravni pa se izkazuje »kot strategija, s katero ogroženi verniki skušajo ohraniti svojo posebno identiteto lastnega ljudstva ali skupine«. Misliti, da modernost fundamentalistov ne zanima, bi bilo napačno. Čeprav na doktrinarni ravni nasprotujejo konceptom in vrednotam modernosti, njene tehnološko-znanstvene rezultate na praktični ravni, tj. na ravni vsakdanjega življenja, radi uporabljajo: moderna medicina, električna napeljava, reaktivna letala, množični mediji itd. (Debeljak 1995: 22–23). Fundamentalizem ni nujno izključna stvar preprostih, neizobraženih, ruralnih in naivnih množic, kakor bi utegnili prehitro sklepati na osnovi prevladujočega medijskega stereotipa (Debeljak 1995: 27).

1.4.5.1. Islamski fundamentalizem

Za popularno identifikacijo fundamentalizma in islama obstaja vrsta teoloških in socialnih razlogov. Znano je dejstvo, da islamska teološka dediščina načelno ne priznava delitve moči med državo in cerkvijo, tj. religijo (Debeljak 1995: 26). Fundamentalizem ni edina možnost uresničevanja islama in tudi terorizem ni edina možnost uresničevanja fundamentalističnih pozicij. Fundamentalizem ne pomeni samo dobeseidnega branja stavkov in napotkov iz svetih tekstov, ampak označuje predvsem poskus, da bi na osnovi takega neposrednega branja, ki je vedno tudi izbor, naredilo fundament, temelj določene družbe in sploh vsega družbenega življenja. To je mogoče samo, če tisti, ki se postavijo v vlogo edino pravih razlagalcev temeljnih, fundamentalnih verskih resnic, imajo oziroma pridobijo oblast. Temeljne verske resnice je v operativne norme življenja mogoče prevesti samo z oblastjo. Fundamentalizem je torej oblast Resnice, resnice z veliko začetnico. Družbene vrednote in norme morajo temeljiti

na resnici. Da bodo res temeljile na njej, jamčijo tisti, ki se postavijo na mesto resnice, in se razglasijo za božje glasnike ter božje orodje za uresničevanje božje države in božjega preurejanja sveta (Kerševan 2001: 10).

1.4.5.2. Džihad

Beseda džihad etimološko izvira iz arabskega glagola džahada, ki pomeni »truditi se, vlagati napore, močno si prizadevati«. Presentljivo je, da se v Koranu džihad neposredno pojavlja samo trikrat (Debeljak 1995: 52–53).

Izvorni pomen džihada, kakor je uporabljen v Koranu, vsekakor ne vsebuje nikakršne pojmovne podlage, ki bi neposredno napeljevala k »sveti vojni« ali oboroženemu konfliktu. Načeloma pa je možno, ne pa tudi logično, izpeljati teološko interpretacijo v smeri oboroženega boja. Sodobni ideologi oboroženega islamskega boja se sklicujejo na naslednji del Svete Knjige, da bi opravičili vojno proti nevernikom: »Bôri se proti tistim, ki jim je dana Knjiga, a ne verjamejo niti v Boga, niti v onostranski svet, niti nimajo za prepovedano to, kar prepoveduje Alah in njegov Prerok in ne izpovedujejo resnične vere – vse dokler ne plačajo davka poslušno in umerjeno« (IX,29). Vzklik o potrebi po boju večinoma nastopa v ublaženem kontekstu samoobrambe in samodiscipline, kakor lepo dokazuje odlomek iz Korana: »A borite se proti vernikom mnogih bogov, kakor se oni borijo proti vam; in vedite, da je Alah na strani bogaboječih, ki se znajo obrzdati in se izogibajo greha« (IX,36) (Debeljak 1995: 54–55).

Dobeseden pomen džihada je najprej »napor« in »boj«. Veliki džihad označuje samopremagovanje, neke vrste samoizboljšanje (džihad–bi–n–nafs). Človek, ki izvaja džihad, se imenuje mudžahid.⁵ Nasprotje temu so kaidini, lenuhi. Pojem mali džihad označuje oborožen boj le v prav posebnih okoliščinah, ko so izpolnjeni določeni pogoji. Predpogoj zanj je vedno ta, da verniki (sem sodijo tudi Judje in kristjani) pri izpovedovanju svoje vere naletijo na ovire. To pomeni, da se kot džihad ne sme označevati vsake vojne, niti vsake obrambne vojne ne, temveč le vojno, ki je dokazano uperjena proti ljudem, ki aktivno delujejo proti veram (Pohly in Duran 2001: 19, 20).

⁵ Debeljak (1995: 60) navaja, da so mudžahidi po islamski interpretaciji »vojskujoči se svetniki«, ki izhajajo iz podeželskih socialnih in kulturnih kontekstov, ki branijo avtohtone islamske vrednote. Mudžahidi se morajo z enako zavzetostjo boriti tako proti tiranskemu sultanu kakor tudi proti arogantnemu bogatašu, proti osvajalcu islamskih ozemelj, pa tudi proti okorelemu zločincu in drugim »prijateljem hudiča«.

Navsezadnje znamenita zapoved džihada, svete vojne, dobesedno pomeni »prizadevati si na poti«, da v svetu zavladajo božja volja. Zapisano je, da Bog borce na tej poti nagradi in da so tisti, ki v tem boju padejo – se žrtvujejo, deležni privilegija takojšnjega vstopa v raj, ki sicer čaka zaslužne vernike šele na dan vstajenja in poslednje sodbe (Kerševan 2001: 10).

2. SPLOŠNE ZNAČILNOSTI AFGANISTANA

2.1. Geografske, demografske in religiozne značilnosti

Afganistan leži v gorati notranjosti jugozahodne Azije. Meri 652.500 kvadratnih kilometrov, 75 odstotkov ozemlja pa je goratega. Naseljene so le globoke doline, ki jih obdajajo zelo visoke gore. Izjemno težko prehodni hribi niso samo ovira za trgovanje, ampak preprečujejo tudi kulturne in druge stike med plemeni. Pomanjkanje cest je po svoje tudi prednost, saj otežuje prodiranje osvajalcev, ki bi želeli zasesti Afganistan. V gorah so poti vodile čez številne preproste lesene mostove, ki pa so bili v zadnjih dvajsetih letih močno poškodovani. Goratost prinaša še en velik problem: zemljo je izredno težko obdelovati. Za obdelovanje je primerno le 15 odstotkov površine države in še od tega je obdelana le polovica. Trdimo lahko, da je Afganistan žrtev svojega geografskega položaja (Makhmalbaf 2001b: 4).

Afganistan je kopenska država z mejami, ki so bile večinoma začrtane na koncu 19. stoletja. Na severu meji na Tadžikistan, Uzbekistan in Turkmenistan (meja je dolga približno 2.000 km). Na zahodu meji na Islamsko republiko Iran. Na severovzhodu meji na LR Kitajsko in na vzhodu ter jugu na Pakistan (Ewans, 2001: 1–2).

Najnovejši in najbolj izpopolnjeni podatki National Geographica iz leta 2001 kažejo, da je število prebivalcev Afganistana 26,8 milijona.⁶ Najštevilčnejši so Paštuni (38 % – 10,18

⁶ Različni avtorji oz. viri sicer navajajo precej različne podatke o deležu in številčnosti posameznih etničnih skupin. Natek (1999: 214) navaja, da je imel Afganistan 1998. leta 24,79 milijona prebivalcev. Najštevilčnejši so Paštuni (38 %), nato Tadžiki (25 %), Hazari (9 %), Uzbeki (6 %) in drugi. Paštuni, ki jih je 6 milijonov, so najštevilčnejša afganistanska etnična skupina. Sledijo jim 4-milijonski Tadžiki, na tretjem mestu so prav tako 4-milijonski Hazari, četrto pa so Uzbeki, ki jih je od 1 do 2 milijona. Drugo so majhna plemena, kakor Imagi, Farsi, Beludži, Turkmeni in Kizilbaši (Makhmalbaf, 2001c: 8). Rašid (2001: 2, 149) navaja, da je število prebivalcev Afganistana 20 milijonov, od tega naj bi bilo največ Paštunov in to 40 % (8 milijonov), Uzbekov 10 % (2 milijona). Pohly in Duran (2001: 61, 63) pa opredeljujeta, da je prebivalcev Afganistana komaj 15 milijonov in pravita, da so nekatere statistike pretirano prišle celo do 26 milijonov prebivalcev. Paštunov naj bi bilo le 40 % vsega prebivalstva.

milijona), Tadžiki (25 % – 6,7 milijona), Hazari (19 % – 5,09 milijona), Uzbeki 9 % (2,41 milijona), drugih etničnih skupin pa ne omenja številčno (Carroll 2001: zemljevid – priloga).

Po verski pripadnosti so prebivalci sunitiski (84 %) in šiitski muslimani (15 %; Hazari in del Tadžikov) (Natek 1998: 214).⁷ Rašid (2001: 83) navaja, da je 80 % Afganistancev sunitov in 20 % šiitov.

2.2. Kulturne značilnosti

Za kulturno samostojnost afganistanskega naroda sta pomembna predvsem dva faktorja: islamska vera in planinsko področje. Afganistanci imajo mnoge lastnosti planinskih ljudstev: individualizem, samostojnost ožje skupnosti, tesna družinska povezanost, samozadovoljnost, odpor proti spremembam, vzdržljivost, pogum, žilavost, pa tudi veliki tradicionalni spori in prepiri. Ti so skupaj z zelo težkimi geografskimi pogoji, v katerih živijo prebivalci Afganistana, podlaga za obrambo pred fizično in kulturno invazijo večjih in močnejših držav. Neposredne družinske zveze so po tradiciji zelo močne nasproti neprestanim preprirom in spopadom med družinami. Ker je družina osnovna celica družbe, je tudi osnovna politična enota. V Afganistanu je okoli 25.000 vasi in v vsaki je od 10 do 35 družin. V vaseh živi približno 85 % prebivalstva. Lokalno oblast predstavlja poglavar vasi ali »malik«. Pomembne odločitve se sprejemajo v neke vrste demokratičnem zboru, »jirgi«, v katerem so vsi zreli moški. Izolirane in samostojne plemenske skupnosti, ki naseljujejo največji del države, niso najboljša podlaga za vzpostavljanje panafganistanske organizacije. Obstajajo tudi drugi razlogi: slabe komunikacije in javne službe, nerazvitost države in drugo (Ostojic 1987: 29–30).

Afganistan ni država, ki bi bila prepoznana po kakšnem izdelku ali znanstvenem dosežku, narod ni dosegel nobene umetniške slave in časti. Na Zahodu in Srednjem vzhodu poznajo Afganistan kot državo, ki je povezana s terorizmom, dolgotrajno državljansko vojno, lakoto in visoko umrljivostjo (Makhmalbaf 2001a: 8).

⁷ Muslimani so v veliki večini **suniti**; šiiti predstavljajo le 10 % vseh muslimanov. Suniti so tisti, ki v teoriji in praksi spoštujejo suno (arab. beseda sunna pomeni navado, običaj – navade nekega naroda na splošno, v Koranu pa označuje Mohamedova dejanja in besede); to so torej »pravoverni« muslimani. Suno so ustno posredovali Prerokovi tovariši, nato pa je bila pisno ovekovečena v Izročilih (Hadisih), ki so po Koranu drugi vir šarije (Thoraval 1998: 218). **Šiiti** so bili sprva pripadniki »legitimističnega« političnega gibanja, povezanega z vprašanjem, kdo bo nasledil Mohameda, in z nezadovoljstvom spreobrnjencev s svojim novim položajem. Najprej in predvsem so šiiti pripadniki »Alijeve stranke« (arab. *Šiat Ali*), ki se je nato razcepila na več vej in poistovetila predvsem z Iranom. Za šiite so do kalifata (dedne ustanove) upravičeni samo Mohamedovi potomci. Prerok naj bi določil za svojega naslednika bratranca in zeta Alija, ki je postal prvi šiitski imam (duhovni vodja) (Thoraval 1998: 218, 223).

3. ETNIČNO-LINGVISTIČNA STRUKTURA AFGANISTANA

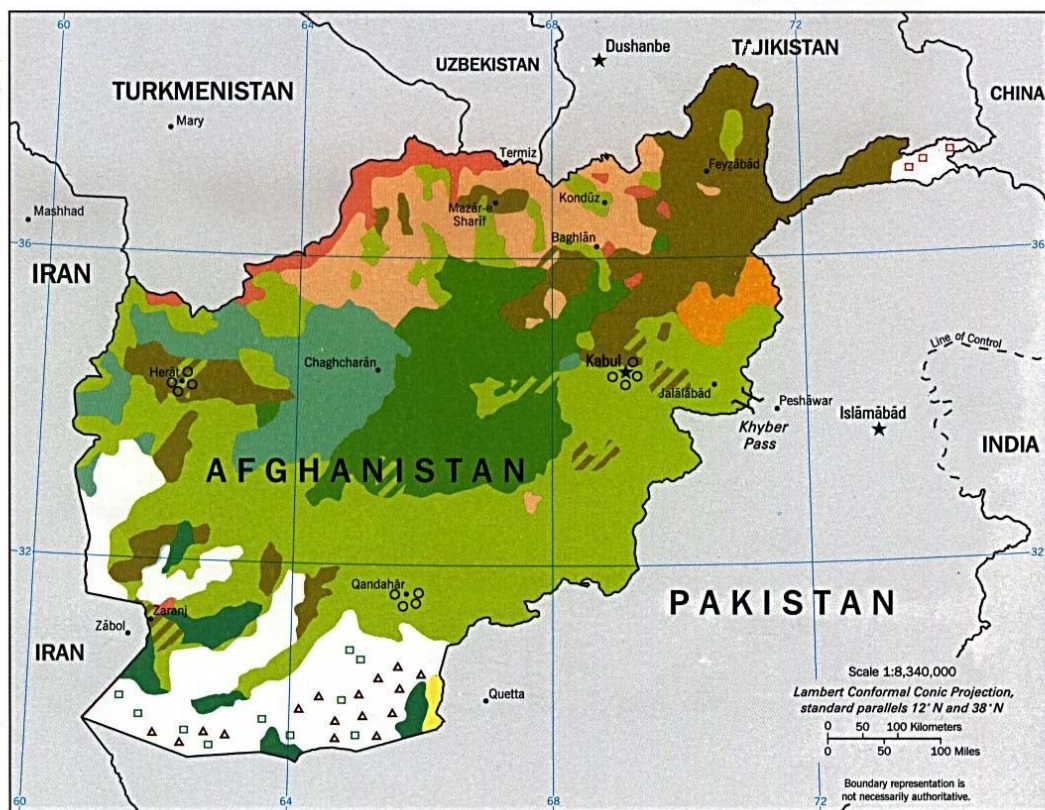
Izvor prebivalcev izrazito gorskega Afganistana je različen in včasih celo nejasen. Kljub temu, da so se etnične skupine zelo mešale med seboj, pa ima vsaka svoje izrazite etnične, fizične in lingvistične značilnosti.

Etnično-lingvistične skupine v Afganistanu so naslednje: Paštuni, Tadžiki, Hazari, Uzbeki, Ajmaki, Baluči, Kirgizi, Turkmeni, Nuristanci, Pamiri in drugi (Carroll 2001: zemljevid – priloga).

Na grobo izdelana delitev kaže, da na jugu Hindukuša živi večina Paštunov in nekatere perzijsko govoreče etnične skupine, na severu pa živijo perzijsko in turško govoreče etnične skupine (Rašid 2001: 7).

Etnični zemljevidi so zavajajoči, ker nobena dimenzija identificiranja (jezik, pleme, regija) na določenem območju Afganistana ne prevladuje. Regionalni družbeni sistemi imajo različne vzorce identitete in stratifikacije. Skupine Paštunov ali Uzbekov npr. govorijo perzijsko; nekateri Tadžiki govorijo pašto (Rubin 2002: 25–26). Vendar je kljub temu potrebno opredeliti neko etnično strukturo. Spodaj je prikazan zemljevid etnično-lingvističnih skupin v Afganistanu (world encarta 1998).

SLIKA 3.1: ETNIČNO - LINGVISTIČNA STRUKTURA

3.1. Irske etnično-lingvistične skupine

Sodobni iranski jeziki so razširjeni v Iranu, Afganistanu in v sosednjih srednjeazijskih republikah. Pomembnejši je perzijski jezik, ki je uradni jezik v Iranu in eden od uradnih jezikov v Afganistanu. Beludžijski jezik je jezik Beludžistana (Balučistana) na tromeji Afganistana, Pakistana in Irana. Beludžijski jezik ni prišel do faze pismenosti. Vzhodnoiranska jezika sta afganski in pašto (paštunski), sem pa spadajo jeziki, ki jim pravijo pamiški in jih govorijo okoli Pamirja – »strehe sveta«, vozlišča visokih gorovij v osrednji Aziji. Jezik Paštunov je v Afganistanu najpomembnejši; govori ga okoli 60 % prebivalstva države in tudi pripadniki iste

etnijske v Pakistanu. Vsi Paštuni ne govorijo paštoja in zato ni mogoče ugotoviti ne številčnosti etnije ne števila govorcev. V Afganistanu, zlasti v Kabulu, Paštuni govorijo perzijsko. Perzijsko govori tudi veliko število afganistanskih Tadžikov, kar prav tako otežuje štetje etnije in tadžiško govorečih. Tudi ljudstvo Hazara, ki je mongolskega izvora, govori perzijsko. Perzijskemu jeziku pravijo v Afganistanu dari in je nekoliko bolj arhaičen kot iranski farsi. Čeprav je dari nekako že postal večinski jezik Afganistana, so Paštuni dosegli tudi uradnost paštoja (Južnič 1983: 306).

3.2. Turške etnično-lingvistične skupine

Turško-tatarski jeziki, imenovani tudi samo turški, so se močno razširili. Sodijo v altajske jezike. Zahodnoturški jeziki so veliko pomembnejši od vzhodnih. Turkemski jezik je jezik Turkmenistana v zahodnem delu Srednje Azije. Turkmeni živijo tudi v Afganistanu in Iranu. Zelo razširjen je uzbeški jezik, ki ga govori ljudstvo istega imena v zahodnem delu Srednje Azije (Uzbekistan), uporabljajo pa ga še v Afganistanu in kitajskem Sinkiangu (Južnič 1983: 336–338).

3.3. Najpomembnejše afganistanske etnično-lingvistične skupine

3.3.1. Paštuni

Paštuni (Pathani, Pahtuni) so največja etnija v Afganistanu. Njihov izvor ni pojasnjen, se pa štejejo za »prave« Afganistance (Krušič/Beazley 1992: 68). Nekateri vidijo Paštune kot »Paktua«, etnijo, ki je omenjena v indijskih Vedah kot prebivalstvo severozahodne Indije. Drugi pravijo, da so to hunski osvajalci iz 5. stoletja (Ewans 2001: 5). Večina Paštunov živi v južnem in vzhodnem Afganistanu v goratih pokrajinah ob pakistanski meji; večje paštunske skupnosti živijo tudi v severnih in zahodnih pokrajinah okrog Herata (Krušič/Beazley 1992: 68). Njihovi predniki naj bi imeli izvor v skupnem predniku Kaisu (spremljevalcu preroka Mohameda), katerih potomci so mnoga paštunska plemena (Ewans 2001: 5). Sami se imajo za pripadnike semitske rase, antropologi pa jih obravnavajo kakor indoevropejce.⁸ Paštuni v Afganistanu so razdeljeni v dve veliki skupini: Duraniji in Gilzai. Duraniji trdijo, da je njihov prednik starejši sin Kaisa Sarbanarja, medtem ko imajo Gilzai za svojega prednika drugega sina Kaisa. Kaisov tretji sin naj bi bil prednik drugih paštunskih plemen, kakor so Kakarsi v okolici Kandaharja in Safisi okoli

⁸ Antropologi se lahko opirajo na dejstvo, da je pašto iranski (indoevropski) jezik.

Pešavarja (Rašid 2001: 10). Duraniji večinoma živijo na jugu med Heratom in Kandaharjem, Gilzai pa med Kandaharjem in Gaznijem. Ti dve plemeni sta tradicionalno antagonistični in Gilzai menijo, da so izkoriščani in diskriminirani s strani Duranijev (Ewans 2001: 5). Vladajoča dinastija Duraniji, iz katere vej že od 18. stoletja izhajajo afganistanski vladarji, se imajo za posebne in vzvišene nad drugimi skupinami, najsi bodo to ne-duranski zahodni Paštuni, vzhodni Paštuni ali ne-Paštuni. Držijo se strogih pravil o nasledstvu po moških in svojim sestram ter hčeram ne dovoljujejo, da bi se možile z ne-Durani, čeprav moški sami jemljejo žene iz vseh drugih skupin (Vilfan 1980: 399).

Paštuni so ohranili starodavno plemensko ureditev. Vsako pleme vodi *kan* (poglavar). Večinoma so poljedelci ali živinorejci, nekateri pa tudi trgovci. Živijo v majhnih vaseh, v vsaki vasi sta *malik* (vaški poglavar) in *mula* (verski vodja). Zaradi svoje številčnosti in bojevitosti so imeli Paštuni skoraj vedno glavno vlogo v afganistanski zgodovini. Po religiozni pripadnosti so sunitski muslimani. Čeprav se štejejo za varuhe islamske pravovernosti, se v vsakdanjem življenju ravnajo predvsem po starodavnem plemenskem zakoniku časti, imenovanem *Paštunvali* (Pot Paštunov). Ta uči, da je osebna čast Paštuna najvišja vrednota in da mora biti zmeraj pripravljen, da jo brani. Za Paštune je kakršna koli skrunitev časti hujši zločin kakor kraja, za še hujši zločin pa velja onečaščenje ženske (Krušič/Beazley 1992: 68). Vpliv Paštunvalija se je zmanjševal skozi zgodovino, kljub temu pa je še vedno osnovan na maščevanju (*badal*), gostoljubnosti (*melmastia*) in na skupnem svetišču (*nanavati*). Glavna značilnost Paštunov, predvsem tistih, ki živijo v hribih, je ponosen in agresiven individualizem v sklopu plemenske družbene ureditve z roparskimi navadami, delno z demokratičnimi, delno s fevdalnimi običaji.⁹ Paštunska družbena ureditev ostaja lokalno zasnovana in odporna na zunanje vplive (Ewans 2001: 5–6). Vojaška organizacija Paštunov je *laškar*, oboroženo pleme. Vsaka družina laškarju prispeva moške in orožje. Plemenska vojska je preprosta oborožena družba, iz katere izhaja moč in propad (Rubin, 2002: 42).

Prekaljena gorska plemena Paštunov gospodujejo prelazu Khaibar (vhod na indijsko podcelino) na afganistanski in na pakistanski strani. To je neukročeno in bojevito ljudstvo, s čigar popolno privrženostjo se ni mogla pohvaliti še nobena državna oblast; zvesti so predvsem svojemu plemenu, svoji družini in osebni časti. V bojih in v krvavih medsebojnih obračunih jim

⁹ Zabave Paštunov so odsev njihove bojevitosti; so strastni igralci na srečo in najraje stavijo pri bojih živali. Priljubljena so bojevanja psov in petelinov: prepeličjim in jerebičjim samcem pripenjajo za spopade ostre kovinske ostroge; uprizarjajo pa še bolj nenavadna bojevanja med kozami in tudi kamelami (Krušič/Beazley 1992: 72).

močno koristi ena od njihovih starih obrti: Paštuni so namreč sloviti izdelovalci pušk (Krušič/Beazley 1992: 72, 73).

3.3.2. Tadžiki

Tadžiki so druga največja etnija v državi.

S tem imenom, ki so ga dobili v 8. stoletju, so poimenovali islamizirana, iransko govoreča plemena in mestno prebivalstvo osrednje Azije, da bi jih razlikovali od poganskih Turkov (Thoraval 1998: 226). Prebivajo v Afganistanu in sosednjem Tadžikistanu. V Afganistanu so skoncentrirani v Badakšanu, okoli Kabula, Herata, v Kohistanu in dolini Panjšir (Ewans 2001: 7). Njihov jezik dari je drugi uradni jezik v državi in izvira iz jezika farsi (parski, perzijsčina); zato navajajo, da so *parsivani* («govoreči perzijsčino»). Tadžiki nimajo plemenske ureditve. Nekateri so poljedelci in živinorejci, mnogi pa živijo po mestih in so obrtniki, trgovci ali uradniki. So najbolj izobraženi med vsemi afganistanskimi narodi in si zato prisvajajo glavno vlogo v kulturi (Krušič/Beazley 1992: 68).

3.3.3. Uzbeki

Uzbeki so sunitski muslimani turško-mongolskega izvora. Živijo v severnem Afganistanu in v sosednjih Uzbekistanu, Kazahstanu ter Tadžikistanu. Primarno so kmetovalci in gojitelji konj. V sodobnem času so izgubili večino svoje plemenske tradicije in se modernizirali. Skozi zgodovino so živeli napol samostojno pod svojimi emirji, dokler si jih niso podredili afganistanski emirji in Rusi. Veliko se jih je preselilo v Afganistan, ko so bežali pred nasiljem carske Rusije in Sovjetske zveze (Ewans 2001: 7).

Čeprav so v Afganistanu manjšina, so največja etnična skupina, ki govori turkotatarski jezik. Prizadevajo si, da bi bil ta jezik enakovreden dariju in paštoju (Vilfan 1980: 359).

Bili so najsurovejši in najvzdržljivejši med srednjeazijskimi narodnostmi, zaznamovani z željo po ropanju in plenjenju, s svojimi izvori v Džingiskanu. Uzbeška klanska zgodovina je polna plemenskih sporov, maščevalnih pobojev, bojev za prevlado, plenjenj in preprirov glede žensk (Rašid 2001: 56–57).¹⁰

¹⁰ Najpopularnejši šport med Uzbeki je buzukuši, nekakšen polo s konji, ki poskuša prijeto truplo brezglave koze (Rašid 2001: 57).

3.3.4. Hazari

Glavno domovanje Hazarov so gorski masivi srednjega Afganistana.¹¹ Večinoma so šiitske vere (Rubin 2002: 30). Govorijo jezik hazaragi, ki je oblika perzijskega jezika z mongolskimi in turškimi primesmi (Ewans 2001: 7, 8). Njihovi predniki so bili verjetno pripadniki mongolskih ali turških hord 13./14. stoletja, organizirani v tisoče (hazare), ki so se nastanili na področju Timuridov.¹² Perzijski Safavidi so v 16. stoletju prevzeli oblast nad njihovo deželo, imenovano Hazarjat, in jih spreobrnil v šiitsko vero. Preden so jih vključili v Afganistan, so imeli Hazari tipične hierarhične mongolske plemenske strukture, ki so jih vodili t. i. mirsi. Mirsi so imeli absolutno oblast. Od vseh etnij so imeli Hazari najbolj srednjeveške lastniške odnose v Afganistanu. Abdul Rahman je uničil hazarske plemenske strukture in podaril veliko zemlje Paštunom. Veliko Hazarov je tudi zaslužnil (Rubin 2002: 30–31).¹³ Od tu izhaja izjemno sovraštvo Hazarov do Paštunov. Hazari imajo zaradi svoje vere in statusa, ki jim ga je dodelil Abdul Rahman, najnižji položaj na afganistanski etnični hierarhični lestvici.

3.3.5. Turkmeni

Turkmeni so bili strah in trepet zbujujoči nomadski konjeniki, ki so v 10. stoletju prišli iz vzhodnega Turkeстана. Igrali so pomembno vlogo pri vzponu sunitskih dinastij. V 19. stoletju jih je ruski prodor v Srednjo Azijo prisilil k pogajanjem in s tem so izgubili svojo avtonomijo (Thoraval 1998: 240). Spadajo v turško jezikovno skupino (Ewans 2001: 7). Turkmensko narečje je temelj sodobnega turškega in azerijskega jezika (Thoraval 1998: 240). Turkmeni so se priseljevali v Afganistan v letih 1920 in 1930. So nomadi in imajo svoja plemenska pravila (Ewans 2001: 7). V Afganistanu živi okoli 500.000 Turkmenov (Rašid 2001: 150).

3.3.6. Ajmaki

V zahodnem Afganistanu živijo perzijsko govoreči polnomadi Ajmaki, ki so verjetno turškega izvora. Ajmaki so etnija (najpomembnejši plemeni sta Jamšidi in Firuzkuhi), ki se je

¹¹ Beseda »Hazar« pomeni tisoč (Ewans 2001: 7).

¹² Rašid (2001: 9) opredeljuje Hazare kot rezultat mešanja med mongolskimi osvajalci in lokalnimi plemeni, ki so nastali v 13. stoletju.

¹³ Več o vladavini Abdula Rahmana v delu naloge, ki opisuje zgodovino Afganistana.

izoblikovala pod perzijsko safavidsko vladavino (Rubin 2002: 30). Pripadniki ajmaških plemen so po veroizpovedi sunitiski muslimani. Živijo pretežno v Khurasanu. Med anglo-afganistanskimi vojnami je moč ajmaških plemen, ki so prej veljala za močne politične avtonomne enote, močno oslabela. Pretežno se ukvarjajo z živinorejo. Ta polnomadska plemena se že od nekdaj borijo za svoje pašnike (Vilfan 1980: 386).

3.3.7. Nuristanci

Nuristan je okoli 12.000 kvadratnih kilometrov velika gorska dežela, ki leži na južnih pobočjih Hindukuša v severovzhodnem Afganistanu (Vilfan 1980: 404). Nuristanci prebivajo v izoliranih dolinah (Rubin 2002: 31). V vsaki izmed štirih dolin Nuristana govorijo prebivalci drugačen jezik: kati, vajgali, aškuni in paruni. Vsi ti spadajo med dardske jezike in se uvrščajo v indoiransko jezikovno skupino (Vilfan 1980: 404).

Mnogi Nuristanci imajo svetlo polt, zaradi česar jih povezujejo celo s potomci vojakov Aleksandra Velikega in Grkov (Ewans 2001: 8). Do leta 1896, ko jih je Abdul Rahman s silo spreobrnil v sunite in preimenoval deželo Kafiristan (deželo poganov) v deželo Nuristan (deželo luči), so bili politeisti. Postali so pobožni muslimani in pomembni zavezniki dinastij skozi zgodovino, ohranili pa so svoje plemenske običaje in institucije. Nuristanci sami sebe dojemajo kot etnijo samo navzven, drugače pa se imenujejo različno glede na ime svoje doline. Tisti, ki so se v 20. stoletju izselili v Kabul in dobili vladne službe ter organizirali posebno vojsko, so oblikovali posebne institucije. Imeli so tudi svoje izredno učinkovito odporniško gibanje v boju proti Sovjetom (Rubin 2002: 31).

Po zadnjih verodostojnih podatkih iz leta 1979 jih živi v Afganistanu okoli 100.000 (Rubin 2002: 26).

3.3.8. Kizilbaši

Kizilbaši so druga večja pretežno šiitska etnična skupina v Afganistanu. Njihovi predniki so bila perzijsko govoreča turkmenska plemena, ki so v Afganistan prišla kot upravljavci perzijske dinastije Safavidov. Pozneje so predvsem kot izobražena urbana elita služili tudi v duranskih imperijah (Rubin 2002: 31). V Afganistan so prišli v času Ahmeda šaha Duranija v 18. stoletju. Znani so bili pod imenom »šahovi sužnji«, drugače pa so bili plačanci (Ewans 2001: 8, 26).

3.3.9. Beludžijci (Baluči)

Beludžijci večinoma živijo okoli Kandaharja (Krušič/Beazley 1992: 68). Beludžijci so skupina plemen, ki se preživljajo z nomadsko rejo kameljih, ovčjih, kozjih in govejih čred. Njihov jezik spada v iransko jezikovno skupino (Krušič/Beazley 1992: 80).

4. ZGODOVINSKI PREGLED MEDETNIČNIH ODNOSOV

Na afganistansko zgodovino ni mogoče gledati izolirano. Kot »azijska arena« je država v stoletjih doživela veliko migracij in invazij. Če so v tej zgodovini vidne skupne značilnosti, so to skupne značilnosti konfliktov – spopadov, obleganj, krvnih maščevanj, terorističnih napadov, pokolov, plemenskih sporov, dinastijskih sporov in državljanskih vojn (Ewans 2001: 9).

4.1. Obdobje do 20. stoletja

4.1.1. Čas tujih vdorov in medafganistanskih bojev

Kakor je vidno iz zgodovinskih in arheoloških dokazov, je bil Afganistan skozi svojo dolgo zgodovino »avtocesta interesov« med zahodno, srednjo in južno Azijo (Ewans 2001: 11).

Leta 329 pred Kristusom je ozemlje današnjega Afganistana zasedel Aleksander Veliki s svojimi Grki, iz zasedenega ozemlja pa je izvedel invazijo na Indijo. Grki so zapustili novo grško-budistično civilizacijo v hindukuškem gorovju, znano kot edino zgodovinsko zlitje evropskih in azijskih kultur. Leta 654 so arabski konjeniki zasedli ozemlje Srednje Azije in prinesli s seboj novo religijo islam, ki se je hitro razširila po vsem območju. Ozemlje Afganistana je bilo od leta 874 do leta 999 pod perzijsko saminidsko dinastijo in Afganistan je bil deležen nove perzijske renesanse v umetnosti in pisavi (Rašid 2001: 9).

Medtem ko sta se od 10. stoletja naprej perzijska kultura in jezik širila v Afganistan, je nadzor nad afganistanskim ozemljem prevzelo mesto Gazni, kjer je turška dinastija, ki je vladala mestu, razvila svoj imperij. V tistem času je bil najbolj slaven Mahmud iz Gaznija, ki je tako v Indiji kakor v Afganistanu izvedel množične spreobrnitve ljudi v islam. Po smrti Mahmuda je

bila moč Gaznija oslABLJENA z vpadi Seldžukov iz Perzije. Gorijci, ki so prišli iz srednjega Afganistana v 12. stoletju, so bili del turških plemen in so izvedli invazijo na Indijo ter večkrat oropali Gazni (Ewans 2001: 15, 16).

Pod poveljstvom Džingiskana leta 1219 pridejo Mongoli, največja katastrofa v afganistanski zgodovini. V tem času je bilo uničeno mesto Bamian, Herat pa je izgubil vse prebivalce. V Bamianu danes obstajata samo še dva kipa (rdeče mesto in mesto vzdihljajev). Gazni in Pešavar je doletela ista usoda kot Bamian in Herat (Ewans 2001: 17).

Po smrti Džingiskana leta 1227 so njegovi sinovi in vnuki vladali nad Afganistanom. Herat je pod Tadžiki obdržal določeno avtonomijo. Tamerlan se je 1370 oklical za vladarja Balka in je zavzel mesto Delhi leta 1398. Kljub svojemu barbarstvu je bil tudi človek kulture. Ustanovil je timuridsko glavno prestolnico Samarkand, ki se je razvila v intelektualni in umetniški center. Njegova dinastija Timuridov je nadaljevala vladanje v Turkestanu in Perziji do 16. stoletja. Pod njegovim sinom Rukhom je Herat postal center timuridske renesanse. Renesansa je trajala najmanj sto let (Ewans 2001: 17).

V času 16. stoletja sta nastali dve novi dinastiji, ki sta imeli oblast nad Afganistanom. V Perziji Safavidi vodijo nacionalno prenovo in obstanejo do 18. stoletja kljub konfliktom z Osmanskim cesarstvom in Uzbeki, ki so se premaknili na jug okoli 1500. Naslednik Tamerlana Babur je prevzel oblast v Gazniju in Kabulu. Babur izhaja iz majhnega kanata v dolini Fergana. Leta 1497 je kot mogulski vladar zasedel Samarkand, nato pa so ga pregnali Uzbeki. Prestolnica njegovega kanata je postal Kabul. Leta 1511 je Babur ponovno zasedel Samarkand, vendar so ga zopet izgnali iz mesta in nato je svoje ambicije preusmeril proti Indiji. Postopno je dobil prevlado nad sosednjimi paštunskimi plemeni in zasedel je Kandahar. Kakor Mahmud iz Gaznija in Tamerlan je Babur vojaški pogum kombiniral s kulturno intelektualnostjo (Ewans 2001: 18–19).

Dolga doba vladanja Mogulov in Safavidov se je končala v 18. stoletju, ko so jih nadomestili Abdali Paštuni. Leta 1709 se je pričelo novo obdobje ko se pleme Gilzai pod vodstvom Mira Hotakija upre Safavidom.¹⁴ Gilzaji so osvojili Kandahar in ubili perzijskega guvernerja, ki jim je vsiljeval šiitizem. Mir Mahmud, sin Hotakija, je nadaljeval z ekspanzijo proti Perziji in zasedel Isfahan, perzijsko prestolnico. Izvedel je strašni pokol nad prebivalstvom, da si mesto še dolgo ni opomoglo. Ko so se Gilzaji koncentrirali na Isfahan, so bili na potezi Abdali, ki so podprli

¹⁴ Do sprememb je v bistvu pripeljala politika šahove safavidske dinastije, ki je poskušala spreobrniti sunitske Paštune v šiitizem. Paštunsko sovrašтво do šiitizma, ki je ponovno prišlo na dan s talibansko sovražnostjo do Irana in afganistanskih šiitov tri stoletja kasneje (Rašid 2001: 10).

perzijskega šaha. Leta 1732 so zasedli Herat in Mashad. Nadir Kan (Abdali) je leta 1729 zasedel Isfahan. Nadaljeval je boj za perzijsko krono in leta 1738 osvojil Kandahar in Kabul. Od tam je nadaljeval proti Delhiju in premagal mogulsko cesarstvo ter zasedel Delhi (Ewans 2001: 20–22).

Ahmed Kan, vodja Nadirjeve osebne straže je bil izvoljen za vladarja s strani devetih Abdalijevih plemen. Kljub svoji mladosti je bil izvoljen s strani *džirge*.¹⁵ Prvič v zgodovini se je zavedal, da sta podpora in lojalnost Paštunov za vojskovanje in plenjenje pomembni. Na višku moči šaha Ahmeda (prej kana) je njegovo kraljestvo obsegalo ozemlje od reke Amu Darja na severu do arabskega morja na jugu in od Mashada na zahodu ter na vzhodu do Delhija (Ewans, 2001: 23–25). Za ustanovitelja današnjega Afganistana velja Ahmed šah Abdali (Durani)¹⁶, ki je vladal plemenskemu cesarstvu od leta 1747 do leta 1772. Po njegovi smrti je država ponovno razpadla na manjše dele (Tabak 2001: 7). Ahmed šah je vodil duransko konfederacijo in je združil paštunska plemena v osvajanju nepaštunskega ozemlja. Da bi si zagotovil vojaško moč, je ustanovil neodvisno vojsko in vanjo poleg Paštunov vključil tudi nepaštunske poklicne enote neposredno pod svojo avtoriteto. Vključil je predvsem manjše enote Kizilbašev in Tadžikov. Ahmed šah si je preko islama zagotovil oblast tako, da je ustanovil šeriatska sodišča, ki so učinkovito delovala samo v večjih mestih (Rubin 2002: 46).¹⁷ Institucije oblasti je oblikoval po vzoru Perzije (Rubin 2002: 308).

V času vladanja Fateh Kana, ki je veljal za učinkovitega vladarja, je ta za guvernerje provinc imenoval svoje polbrate, ki jih je bilo okoli dvajset. Pri premeščanju je bil previden in jih je menjaval, da ne bi ustvarili močne baze. Zaradi rivalstva med Kandaharjem in Pešavarjem so izgubili provinco Kašmir, ki so jo zavzeli Sikhi leta 1819 (Ewans, 2001: 32).

Med anarhijo, ki je prevladala v Afganistanu, je eden od mlajših bratov Barazkai (Durani Paštuni), Dost Mohamed Kan, s spretnim manevrom prišel na oblast v Kabulu. Dva od njegovih polbratov (Mahmud in Kamran) sta umorila Fateh Kana in Dost Mohamed je zbežal v Kašmir. Dost Mohamed se je vrnil z vojsko in je pregnal polbrata v Herat. Postal je dovolj močan, da je

¹⁵ Džirga dobesedno pomeni krog, ki označuje enakopravnost vseh sodelujočih. V paštunskih predelih, kjer vaščani pripadajo pretežno enemu samemu klanu, je vaški svet enakovreden plemenskemu svetu ali džirgi. Džirga vključuje vse odrasle moške. V teoriji je džirga lahko sklicana na katerikoli stopnji plemenske organizacije, od najmanjše vaške skupnosti do konfederacije plemen (Rubin 2002: 42).

¹⁶ Ahmed šah je postal kralj Afganistana (ne današnjega) in je sebe poimenoval Durr-i Durran (biser vseh biserov): na tej podlagi se Abdaliji preimenujejo v Duranije. Od leta 1747 do leta 1978, razen 9 mesecev leta 1929, so vsi afganistanski vladarji izhajali iz plemena Duranijev. Vsi Duraniji so izkoriščali islam za legitimnost centralne oblasti (Rubin 2002: 45–46).

¹⁷ Pomembno je, da je Ahmed šah Durani od emirja Buhare dobil *kherqo* (del plašča, ki ga je nosil prerok Mohamed), ki jo je postavil v mošejo v Kandaharju. Kherqa in mošeja sta se ohranili do današnjih dni in talibanski vodja Mula Omar je kherqo javno pokazal, ko so njegovi možje zasedli Kandahar leta 1994 (Ewans 2001: 26).

prevzel nadzor nad Kabulom leta 1826. Leta 1834 se je moral braniti pred šahom Šujem, ki je bil moralno in materialno podprt z Britanci. Dost Mohamed in kandaharski vladarji so šaha Šujo porazili. Po zavrnitvi Sikhov se je Dost Mohamed razglasil za *Amir el-Mominin-a* (poveljnika zvestih) in soočenje predstavi kot versko vojno. Dost Mohamed je bil leta 1836 kljub majhni kontroli ozemlja okoli Kabula in Gaznija od svojih bratov priznan za emirja. Zaradi izgube Pešavarja, ki so ga osvojili Britanci, je čutil veliko bolečino in ta izguba je bila vrezana v srce vsakega afganistanskega vladarja. Za Dost Mohameda je bila nesreča ta, da je vladal v času, ko sta dve imperialni sili (Britanija in Rusija) tekmovali za razširitev imperija (Ewans 2001: 33–36).

4.1.2. Prva anglo-afganistanska vojna

Anglo-afganistanska vojna je vključila Afganistan v nov mednarodni državni sistem. Ta novi sistem je vdiral v Afganistan ne samo iz Indije, ampak tudi iz ruske Srednje Azije. Prva anglo-afganistanska vojna (1838–42) se je končala s strahotnim porazom Britancev, prvim v zgodovini Britanskega imperija (Rubin 2002: 47). Povod za to vojno je nastal že leta 1837, ko so Perzijci pod vplivom carske Rusije zasedli afganistansko mesto Herat. Britanci so bili prepričani, da je Herat ena pomembnejših trdnjav za obrambo Indije (Ghaus 1988: 2).

Decembra 1838 je 20.000 »indijskih« vojakov pričelo z invazijo na Afganistan.¹⁸ Vojska je najprej naletela na beludžijska plemena, ki so jih napadla in oropala. Konec marca 1839 je kolona dosegla Quetto, vojaki pa so bili sestradani zaradi ropov Beludžijcev. Po oskrbi so nadaljevali do Kandaharja, iz katerega so se vladarji umaknili, in ga zasedli aprila 1839. Vojska je ostala v Kandaharju dva meseca in pričakala sveže okrepitve. Enaindvajsetega julija 1839 so napadli Dost Mohamedovega sina v Gazniju in zasedli mesto. Dost Mohamed je po tej izgubi doživel veliko dezerterstev iz lastnih enot pred Kabulom in uprli so se mu prebivalci Kohistana. Z nekaj svojimi privrženci je zbežal preko Hindukuša. Avgusta so enote šaha Šuje (perzijske) vkorakale v Kabul. Guverner Indije Auckland je potreboval svoje enote v Indiji zaradi nemirov in zato je eno divizijo obdržal v Kandaharju in dve brigadi v Kabulu. Gilzaji Paštuni so na cesti Kabul–Pešavar kontrolirali ozemlje. Bili so nezadovoljni, ker Britanci niso plačali njihovih konjenikov, kakor je bilo to v navadi pri prejšnjih vladarjih, ampak so jih dobili od šaha Šuje. V tem času je Dost Mohamed pridobil Uzbeke na severu in zasedel Bamian. S pomočjo Tadžikov je nato zasedel

¹⁸ Šlo je za britanske čete, nastanjene v Indiji (Ewans 2001: 45).

Kohistan.¹⁹ Plemena Duranijev so se uprla leta 1840, vendar je bil upor zadušen. V Afganistan je bil napoten general Elphinstone in se je razkošno namestil v Kabulu (Ewans 2001: 45–48). General Elphinstone je po ugrabitvi enega od svojih ljudi poskusil odstraniti Afganistance iz okoliških hribov, vendar so se poražene in razbite enote vrnilo v mesto. Začela so se pogajanja o umiku britanskih vojakov iz Afganistana. Kontingent šaha Šuje se je umaknil iz Kabula in kljub dogovoru doživel napade Afganincev. Od skupno 16.500 Britancev in njihovih zaveznikov se jih je na poti do Džalalabada rešilo zelo malo (Ewans 2001: 49–50).

V deželo, ki je bila politično nestabilna in ekonomsko razsuta, se je vrnil Dost Mohamed. Vladal je še manjšemu področju kakor pred britansko invazijo. Podprl je tudi upor Sikhov proti Britancem, vendar so bili poraženi (Ewans 2001: 53). Največji dosežek Dost Mohameda je bil, da je pod svojo oblastjo združil Afganistan, poleg tega pa je dosegel še nekaj manjših uspehov. Naredil je malo za reformiranje ali modernizacijo dežele. Ustanovil je tudi redno vojsko. Po njegovi smrti se je zaradi razdelitve oblasti sinovom začela državljanska vojna. Njegov uspešen naslednik je bil Šer Ali. Ko se je Šer Ali z brati boril za krono, je Britanija ostala nevtralna in po njegovi zmagi so mu poslali darila v orožju (Ewans 2001: 56–57).

V letih 1876 in 1877 je Rusija v Afganistan poslala generala Stoliatova, da bi se s Šer Alijem dogovoril za sporazum, če jim dovoli namestiti ruske enote v Afganistanu, zgraditi ceste in telegrafske povezave. Istočasno so bile mobilizirane ruske enote v Turkestanu. Britanija se je nato odločila za ponovno vojno z Afganistanom (Ewans 2001: 61).

4.1.3. Druga anglo-afganistanska vojna in obdobje Abdula Rahmana

Vdor v Afganistan in s tem druga anglo-afganistanska vojna se je začela leta 1878 z napadom na Džalalabad, ki jo je izvedla prva britansko-indijska kolona s 15.000 vojaki. Druga kolona z 12.000 vojaki je napadla Kandahar in ga zasedla brez boja. Tretja kolona s 6.500 vojaki je začela invazijo iz smeri doline Kuram. Britanci so zasedli Afganistan le deloma (Ewans 2001: 62, 63). Britanski guverner Indije je želel z invazijo doseči naslednje strateške cilje:

- odstranitev obstoječe samostojne monarhije Afganistana,
- ustvarjanje nekakšnega hindukuškega tampona pred vplivi drugih sil v regiji (Rusije in Perzije),

¹⁹ V času zunanje (kolonialne) invazije se je pašunski vladar oprl na manjšinske Uzbeke in Tadžike.

- poskus permanentnejše rešitve afganistanskega problema (Ghaus 1988: 6).

Upori so bili neprestani. Gilzaji in Duraniji so Britancem predvsem zaradi njihove krutosti do Afganistancev napovedali džihad. Po Robertsovi oblasti v Kabulu je prišel na oblast general Stewart. Takoj po prevzemu oblasti se je spopadel z afganistansko (paštunsko) vojsko, ki je prišla iz Herata. Izgube Britancev so bile velike. Stewart je nato s svojimi silami iz Kabula prišel na pomoč Kandaharju, ki je bil že oblegan, in porazil Paštune. To je bil tudi konec druge vojne na vojaškem področju, nadaljevala pa se je na političnem.

V začetku leta 1880 je nastopil novi akter, in sicer Šer Alijev nečak Emir **Abdul Rahman** kan, ki je prej 12 let živel v ruskem Taškentu. Rusi so ga poslali z darilom 200 pušk in nekaj denarja. Prevzel je vlogo vladarja in Britancem je predstavljal grožnjo (Ewans 2001: 65–69). Britanci so začeli finančno podpirati Abdula Rahmana, da ne bi podlegel ruskim pritiskom (Rubin 2002: 48). Današnje meje dobi Afganistan pod oblastjo Abdula Rahmana, ki je vladal od leta 1880 do leta 1901. Ustvaril je čvrsto in centralizirano oblast (Tabak 2001: 7). Abdul Rahman (pripadnik Duranijev) ali »železni emir« je hotel biti prijatelj obeh sil, predvsem po britanskem umiku in razdelitvi oblasti. Močna podpora Britancev mu je pomagala, da je ostal na oblasti. V Heratu je bil bratranec Ajub Kan (Durani), ki si je po porazu pri Kandaharju že opomogel. Leta 1881 zadnje britanske enote zapustijo Kandahar in Afganistan. Ajub Kan napade Kandahar in premaga Rahmanove vojake. Abdul Rahman je mobiliziral Gilzaj plemena in zasedel Kandahar. Nato se je odpravil proti Heratu in septembra zasedel še to mesto.

Abdul Rahman je kot opravičilo za vzpostavitev avtoritete trdil, da njegove odločitve prihajajo iz božjih ust. Kralji naj bi vodili državo kot namestniki boga. Zlomil je moč *jirge* in mul. Združil je sodišča in uvedel skupni zakon *šariat*.²⁰ Med vladanjem se je zgodilo več kot 40 plemenskih uporov. Po uporih je razseljeval ljudi po deželi, kakor na primer 10.000 pripadnikov plemena Gilzai na sever v Hindukuš. Da bi zadušil upor med Hazari, je razglasil antišiiitski džihad, izvedel vdor v Hazarjat s podporo plemena Gilzai in zaslužnil tisoče Hazarov. Meje provinc so velikokrat razdelile plemena in s tem je hotel, da plemenske starešine nadomestijo

²⁰ Šariat (šarija, šeria) pomeni v arabščini »predpisana pot«. Šariat je skupek vseh Božjih zapovedi, kakor so zapisane v Koranu, v skladu z načeli četverih pravovernih šol prava. Da bi mogli voditi množico različnih ljudstev v skladu z raznoterimi izročili, so *uleme* razvili vedo o šariatu (*fikh*), ki naj bi odgovarjala na vse, tudi na vsakdanje probleme. Šariat podrobno določa, kaj je obvezno, priporočljivo, poljubno ali dopuščeno, nepriporočljivo in strogo prepovedano (Thoraval 1998: 222–223). Ob koncu XIX. in v začetku XX. stoletja je nastajala moderna afganistanska država. Kani so uporabljali šariat in panislamizem kot sredstvo centralizacije. Ta poteza je bila povsem logična, ker se množice lahko obvladujejo samo s splošnostjo šariata. Verski dostojanstveniki so bojkotirali vsako odločitev javnih oblasti, v kolikor je niso obravnavali kot dovolj islamsko. Zaradi težnje k večji islamizaciji države se je obstoječi politični eliti oblikovala islamska opozicija (Jevtić 1989: 149).

guvernerji (Ewans 2001: 71–74). Za nadzor nad etnijami je uporabil brutalno tajno policijo, ki je bila predhodnik komunističnega Khada v 80. letih 20. stoletja. Kljub temu, da je s tem etnične skupine integriral v eno državo pod eno oblast, je veliko kasnejših etničnih napetosti v severnem Afganistanu in medetničnih masakrov po letu 1997 izviralo tudi iz politike Abdula Rahmana (Rašid 2001: 12). Ustanovil je tudi nacionalno *loja džirgo* ki ni bila nič drugega kot telo za potrjevanje njegovih odločitev.²¹ Rahman se je zanašal na dvoje, izolacionizem in britansko podporo (Ewans 2001: 75).

Po nekaj težavah v pogajanjih z Abdulom Rahmanom je Sir Mortimer Durand 12. novembra 1893 dosegel dogovor o razmejitveni črti med današnjim Pakistanom (takratno britansko Indijo) in Afganistanom (Ewans 2001: 78). Ta sporazum je bil pravzaprav britanski diktat. Paštunski narod se je razdelil na dva dela s t. i. Durandovo črto. Nekateri deli meje niso bili nikoli določeni (Ghaus 1988: 15). Abdul Rahman se je sporazumu, po katerem bi bili mnogi vzhodni Paštuni na drugi strani, upiral, vendar je vanj privolil, ko so mu Britanci povečali subvencijo. Durandova črta je povzročila veliko težav: razdeljenost vasi in neupoštevanje geografskih ter etnografskih mej (Ewans 2001: 78). Britanci so s tem sporazumom obdržali paštunska ozemlja, ki so jih prej zasedli že Sikhi, vključno s Pešavarjem (Rubin 2002: 48). Afganistanci še danes trdijo, da Britanci vzhodnih paštunskih ozemelj nikoli niso zares zavzeli (Ghaus 1988: 12). Durandova črta je razdelila Paštune med dve politični entiteti.

Leta 1895 so se dogovorili tudi o severni in zahodni meji med Perzijo (današnjim Iranom), Rusijo, Kitajsko in Afganistanom. Te razmejitvene črte niso bile preveč sporne predvsem zaradi tega, ker niso ločevale večinskega naroda Paštunov, ampak druge manjše etnije (Ghaus 1988: 10). Abdul Rahman je kljub svojemu slovesu ob podpisu mejnih sporazumov dosegel veliko za združitvev in graditev afganistanske države (Ghaus 1988: 16).

Do 20. stoletja so afganistanske etnije živele pod različnimi vladarji, ki so na oblikovanje afganistanskih etnij vplivali s svojo politiko, vero in načinom življenja. Na ta geografska področja so prihajale nove etnije, ki so se ohranile še do danes, ali pa so se zmešale z lokalnim prebivalstvom in ustvarile novo etnijo (npr. Hazari). Ljudje na tem območju so bili najprej politeistične vere, nato so bili budisti in na koncu še muslimani. Paštuni so večino tega obdobja dominirali nad afganistanskim ozemljem. Proti osvajalcem so kazali velik odpor in nikomur se niso pustili podrejeni. Perzijci so s šiitizmom vnesli spor med sunitske islamske vernike in

²¹ Leta 1920 je afganistanska država ustanovila in legitimirala delno neplemenski svet *loja džirgo* (Veliki svet), kot najvišje predstavniško telo države. Sestava loja džirge se je skozi zgodovino spreminjala (Rubin 2002: 42).

Hazare, Kizilbaše pa so postavili na nasprotno stran sunitških etnij. Kazale so se tudi razlike med Durani in Gilzaji Paštuni, ki so bili redko enotni. Kolonialne sile so doživele hude poraze s strani upornih Afganistancev, kar se kaže še danes. Umetna meja Afganistana se je izoblikovala v tem času in etnije (predvsem paštunska) se še zdaj skušajo združiti v enotno nacionalno državo.

4.2. Obdobje 20. stoletja do izbruha etničnih konfliktov

Abdula Rahmana je leta 1901 nasledil sin emir Habibullah kan, ki je med 1. svetovno vojno ohranjal nevtralnost Afganistana v zameno za britansko obljubo priznanja neodvisnosti države.²² V smislu sodelovanja z Britanci je nadaljeval s politiko svojega očeta, kar je bil tudi glavni razlog za atentat nanj v letu 1919 (Tabak 2001: 7). Emir Habibullah je moderniziral šolski sistem in ustvaril razred državne intelektualne elite, ki se je ločila od duhovščine, ki je bila do tedaj edino izobrazena. Državo je odprl navzen in nekaj svojih ljudi poslal na šolanje v tujino (Rubin 2002: 53–54).

Leta 1907 so se s sanktpeterburško deklaracijo končala neposredna pogajanja o porazdelitvi vpliva med Rusijo in Britanijo v Aziji, ki sta bili tradicionalno sovražni kolonialni sili (med drugim je ta deklaracija vključevala tudi Afganistan). Perzija je bila razdeljena na tri cone: severna Perzija je bila pod ruskim vplivom, zahodna Perzija je bila prepuščena Perzijcem, vzhodna pa je bila pod britanskim vplivom. Britanija je uspela s tem še povečati varnost indijske zahodne meje. Rusija je s tem priznala, da je Afganistan izven njene interesne sfere (Ghaus 1988: 23).

Tretja anglo-afganistanska vojna se je začela 15. maja 1919. Britanci so okupirali Spinboldak pri Kandaharju. Poskušali so izvesti invazijo na Džalalabad, vendar so se zaradi pritiska domače javnosti v Britaniji ustavili. General Mohamed Nadir Kan, poveljnik afganistanske vojske, je vdrl v Vaziristan in s tem k uporju vzdignil paštunska plemena na drugi strani meje. Napadel je

²² Prva svetovna vojna je bila za Afganistan čas nevtralnosti, kar je bilo predvsem v velikem interesu Britancev, ki so se bali, da se bodo vzhodni Paštuni pridružili revolucionarnim gibanjem v Indiji s podporo Afganistana. Srednjeazijski nacionalisti, ki so se želeli osamosvojiti od Rusije, so v Afganistanu videli svojega naravnega zaveznika. Nekateri turški nacionalisti so opravljali svoje profesionalno delo v Afganistanu, ko so vzpodbujali protibritanska čustva in širili panislamizem med verniki. Centralne sile (Nemčija z avstrijskimi in turškimi vojaki ter indijskimi revolucionarji) so leta 1915 organizirale Niedermajer-Hentingovo ekspedicijo v Afganistan. Cilj misije je bil podpreti pristop Afganistana k zavezništvu s Centralnimi silami. Obljubili so vrnitev čezmejnih paštunskih ozemelj Afganistanu. Na koncu je Emir Habibullah pod vplivom svojega naroda le privolil v sporazum s Centralnim paktom, vendar zelo previdno. Nemčija je s tem uradno priznala neodvisnost Afganistana. Niedermajer-Hentingova ekspedicija je bila tehnična napaka, vendar je kljub temu naredila velik premik v nacionalističnih vrenjih v srednji in južni Aziji (Ghaus 1988: 24–26).

pomembno britansko trdnjavo Thal, po političnem pritisku pa se je umaknil v Afganistan. Ta vojna je znana kot vojna za samostojnost Afganistana, ki se je končala junija 1919 (Ghaus 1988: 32–33).

Naslednik Habibullaha je postal njegov sin, kralj Amanullah, ki se je spopadel z Britanci in leta 1921 vzpostavil popolno samostojnost Afganistana. Sklepal je dogovore s sovjetsko Rusijo, Turčijo in Perzijo in moderniziral državo (Tabak 2001: 7). Amanullah je zaprl vodjo konservativcev strica Nasrullaha, ki ga je obsodil za odgovornost pri atentatu na Habibullaha. Razglasil je samostojnost Afganistana, ki jo je nova sovjetska oblast takoj priznala. Ko so Britanci po koncu 1. svetovne vojne zavrnil priznanje, je sprožil džihad proti Britancem na drugi strani Durandove črte (Rubin 2002: 54). Amanullah si je želel priznanja Britancev in obnovitve ozemlja od Durandove črte do Inda, ki je bilo v času Ahmeda Duranija pod kraljevo oblastjo. Imel je tudi zelo močne panislamske občutke in videl se je kot borca za muslimansko prebivalstvo v Indiji (Ewans 2001: 88). V času Amanullaha je bila prvič zapisana ustava (Ewans 2001: 93). Samo Amanullahu je uspelo uvesti davke za svoje podložnike po zgledu imperialnih sil. Hotel je tudi odstraniti elemente posredne plemenske vladavine, vendar mu to ni uspelo. Amanullah je Hazarom dodelil polno državljanstvo in pravico do praznovanja šiitskih praznikov v javnosti (Rubin 2002: 56, 58).

Amanullahov poskus spreminjanja družbenih razmer po vzoru Turčije in Perzije je privedel do upora plemen v vzhodnem Afganistanu. Upor se je širil in leta 1929 so tadžiški uporniki osvojili Kabul. Pri tem so postali ogroženi britanski državljani in od britanskih oboroženih sil so zahtevali konkretno pomoč pri evakuaciji (Tabak 2001: 7).

Kot opozicijski vodja proti Amanullahu je prišel na oblast Habibullah z vzdevkom Bača Sakao.²³ Bil je tadžiški razbojnik²⁴, ki je veliko časa preživel v britanskih zaporih v Indiji. Organiziral je oborožene upore proti Amanullahovi vladi in jo po nekaj bitkah tudi premagal. Dne 22. maja 1929 je Bača Sakao zasedel Kabul in Amanullah je pobegnil v Italijo. Amanullah ni dobil vojaške pomoči od svojih ruskih prijateljev, kakor je pričakoval. Vladna vojska je bila preveč zaposlena z miritvijo plemenskih uporov Paštunov na jugu in vzhodu Afganistana, da bi se lahko uspešno ubranila Bačovih upornikov. Bača Sakao se je razglasil za kralja Afganistana. Njegova vlada je trajala devet mesecev, končala se je z vrnitvijo generala kana Nadirja v Afganistan.

²³ Ne gre za vladarja, ki je bil ubit leta 1919.

²⁴ Tu ne gre za medetnično komponento Tadžikov proti Paštunom, ampak za čisto željo po oblasti.

Nadir kan je s pomočjo pašunskih plemen na britanski strani (večinoma Vazirijev) ponovno osvojil oblast v Kabulu. Loja Džirga ga je razglasila za kralja Afganistana leta 1930. Za Britance je bilo zelo pomembno, da se na oblast ni vrnil Amanullah zaradi preveč prijateljskih vezi z Rusi (Ghaus 1988: 46–47). Nadir šah bi moral kot kralj Afganistana tradicionalno podpirati pašunska plemena v Indiji, vendar je bil preveč šibek, da bi se obdržal na oblasti brez britanske vojaške pomoči. Junija 1930 je sovjetska vojska vdrla 60 km v notranjost Afganistana s pretvezo, da lovi Ibrahima bega (vodjo protisovjetskih operacij), ki je vodil vojaške operacije iz Afganistana. Sovjeti ga niso ujeli, vendar so s tem dosegli, da se je vlada v Kabulu do Sovjetske zveze obnašala bolj prijateljsko. Ibrahima bega so ujeli in pripeljali Sovjetom prav afganistanski vladni vojaki. Nadir šah si je želel okrepiti odnose s Turčijo in Perzijo, kar mu je tudi uspelo. Uspel se je zblížati tudi z drugimi islamskimi državami. Leta 1932 je podpisal pogodbo o prijateljskih odnosih s Saudijci in Irakom. Atentat nanj je izvedel Amanullahov pristaš 8. novembra 1933 na neki šolski podelitvi priznanj (Ghaus 1988: 50–52).

Afganistan je leta 1934, leto po prevzemu Zahir šahovega vodstva države, postal član Društva narodov. V želji po še večjem sodelovanju z islamskimi državami je sklenil saadabadski pakt z Iranom, Turčijo in Irakom leta 1937 (Ghaus 1988: 56).

V času II. svetovne vojne je imel pomembno vlogo Mohamed Hašim (Durani), ki je vodil politiko nevtralnosti.²⁵ Nadaljeval je Nadirjevo modernizacijo države. Prepovedal je protibritansko delovanje indijskih upornikov z ozemlja Afganistana (Ghaus 1988: 55–57). Britanci so si želeli nevtralno politiko Afganistana, medtem ko so Sovjeti, Nemci in Italijani želeli pridobiti Afganistan na svojo stran. Afganistan ni vodil probritanske ali pronemške politike, ampak proafganistansko (Ghaus 1988: 59–62).

Indija in Pakistan sta postali neodvisni državi²⁶ avgusta 1947 in ozemlja transdurandskih Paštunov so na podlagi plebiscita postala del Pakistana.²⁷ Afganistanski Paštuni zaradi etničnih, jezikovnih in kulturnih sorodnosti s transdurandskimi Paštuni glede njihove usode niso mogli ostati neopredeljeni (Ghaus 1988: 68). Zaradi zgodovinskih sorodnosti med Paštuni in Beludžijci (90.000 sunitskih Beludžijcev živi v južnem Afganistanu) se je vlada v Kabulu odločila podpirati

²⁵ Hašim je bil stric Zahirja šaha in njegov predsednik vlade do leta 1946 (Ghaus 1988: 52).

²⁶ Afganistan, član OZN od leta 1946, je kot edini član OZN protestiral proti mednarodnem priznanju Pakistana (Ghaus 1988: 69).

²⁷ Plebiscit na področju Severozahodne province britanske Indije je bil brez možnosti za neodvisnost Paštunov od Pakistana ali Indije. Paštunski nacionalisti so pozivali k bojkotu plebiscita, kar je prineslo naslednji rezultat: 289 tisoč prebivalcev Severozahodne province je glasovalo za združitev s Pakistanom in 2 tisoč za združitev z Indijo. Paštunski nacionalisti niso nikoli priznali rezultata tega plebiscita (Ghaus 1988: 67–68).

transdurandske Paštune in Beludžijce v boju proti pakistanski oblasti. Vedno, ko so beludžijski nacionalisti kazali pripravljenost za boj za neodvisnost, so jih podprli Paštuni (Ghaus 1988: 72). Leta 1949 so v Kabulu sklicali lojo džirgo, ki je objavila podporo Paštunistanu in zavrnila vse mejne sporazume, ki so jih prej sklenili z Britanci. Obmejna paštunska plemena so v istem času izvolila prvega predsednika Paštunistana Fakir Ipija. V letih 1950 in 1951 je prihajalo do plemenskih vdorov na vsej meji s Pakistanom, diplomatski odnosi med državama so bili prekinjeni in Pakistan je uvedel naftno blokado Afganistana. To je dalo Sovjetski zvezi možnost za pristop v Afganistan in 1950 je bil s pogoji, ugodnimi za Afganistan, sklenjen trgovinski sporazum. V zameno se je sovjetski vpliv povečal. V dveh letih se je trgovina podvojila in Sovjeti države niso oskrbovali samo z nafto, ampak tudi z bombažom in cementom, ki so ga prej uvažali iz Pakistana (Ewans 2001: 107).

Američani so po prvi in drugi svetovni vojni pokazali malo zanimanja za Afganistan. Prijateljska nota je bila dosežena leta 1930, vendar je do izmenjave diplomatov prišlo šele leta 1944. Po letu 1948 so Afganistanci pristopili k Američanom po pomoč v obliki orožja, vendar niso dobili skoraj nič, enako velja za ekonomsko pomoč. Američani so imeli Afganistan za strateško nepomembnega in dvomili so, da bi se s pomočjo njihovega orožja ubranili sovjetske invazije. Američani so sumili tudi, da je bil pravi razlog za orožje podpora Paštunistanu, in so v Afganistanu videli potencialnega napadalca proti Pakistanu (Ewans 2001: 107–108). Washington je Pakistan obravnaval kot državo, ki bo zadržala sovjetski vpliv. Afganistanci so napačno predvidevali, da bodo Američani vstopili v regijo namesto Britancev (Ghaus 1988: 77–78).

V začetku 50. let je bil afganistanski napredek v vseh pogledih veliko razočaranje in razlog za zaskrbljenost kraljeve družine. Posebno so bili zaskrbljeni, ko so Mohamed Zahirjeve poteze politične liberalizacije destabilizirale državo. Paštunistanska ideja je naredila deželi veliko škode v trgovini in v zunanji politiki (Ewans 2001: 109). Leta 1953 je predsednik Zahir šah prepustil oblast premieru, bratrancu Mohamedu Daudu, ki je odstopil leta 1964 (Ghaus 1988: 79). Od leta 1963 do leta 1973 je obstajala doba nove demokracije pod vodstvom Zahirja šaha. Ustanovil je šolski sistem, primerljiv s sistemi drugih razvitih držav. Postavil je državotvorno obliko vladavine, bolj neodvisno od plemenskih struktur. Zaradi zagotovitve paštunske vladavine je v parlament (lojo džirgo) postavil 60 % paštunskih sedežev. Pripadniki kraljeve družine so služili kot ministri v vladi. Legaliziral je politične stranke. Zemljeposestniki, ki so dominirali v parlamentu, še vedno niso delovali kolektivno. V parlamentu so imeli svojo pozicijo, ki jim je

dala možnost, prevzeti oblast in pridobiti čimveč tuje ekonomske pomoči za svoja področja (Rubin 2002: 71, 73).

Zaradi težnje k večji islamizaciji po koncu II. svetovne vojne se je obstoječi politični eliti oblikovala islamska opozicija. Oblikovali sta se dve težnji. Ena od njih je bila tradicionalistična, zasnovana na delovanju *uleme*, sočasno spontana in organizirana. Druga je bila nasproti njej izzvana od predstavnikov tehnične in humanistično izobražene inteligence. Tako prva kakor druga sta imeli zahteve v razmerju do oblasti (Jevtić 1989: 149).

Po II. svetovni vojni so potekali močni spori med marksisti in islamisti. Situacija je bila posebno zanimiva, ker sta obe skupini svoje članstvo mobilizirale v istih družbenih slojih. Islamisti so leta 1958 ustanovili organizacijo pod imenom *Džemijet islami* ali *Islamska zveza*.²⁸ Na drugi strani so marksisti ustanovili *Komunistično partijo* Afganistana leta 1965. Splošno netolerantnost družbe do verskih ekstremistov so marksisti izkoristili po infiltriranju v vse pore državne administracije. Situacija je pripadnike *Džemijeta* prisilila, da so stopili v ilegalo. S prihodom Burhanudina Rabanija na čelo gibanja se je organizacija močno povečala in okrepila. Aktivnost islamistov je pridobila na pomenu leta 1973 po državnem udaru Mohameda Dauda, kajti njegova ideologija je bila paštunski nacionalizem, ki se je upiral fundamentalizmu (Jevtić 1989: 150, 151). Zahir šah je po letu 1963 želel izboljšati odnose z Iranom in Pakistanom. Zato so bili Pakistanci zelo zadovoljni, da je bil Afganistan med drugo leta 1965 in tretjo pakistansko-indijsko vojno leta 1971 nevtralen. V dogovoru s Pakistanom je Zahir dosegel stopnjo avtonomnosti za pakistanske Paštune in Beludžijce (Ghaus 1988: 98–99).

V začetku 20. stoletja je Afganistan dobil popolno suverenost nad svojim ozemljem, bil pa je politično in vojaško nestabilen, kar se kaže v atentatih in uporih. Britanci in Rusi (pozneje Sovjeti) so želeli imeti nadzor nad politiko v državi. Afganistanska oblast se je enkrat bolj nagibala k Rusom, enkrat bolj k drugim muslimanom, enkrat bolj k Britancem. Sovjetska revolucija je prinesla etnične spremembe, ko je na tisoče Tadžikov, Uzbekov in Turkmenov pribežalo v Afganistan. Pokazalo se je, da Afganistanci niso bili pripravljeni na spreminjanje družbenih razmer. Tadžik je prvič v zgodovini za kratko obdobje vladal nad Afganistanom in prevzel oblast Durani Paštunom, čeprav tu ni šlo za nobeno etnično komponento. V obeh svetovnih vojnah so nasprotne strani poskušale pridobiti Afganistan na svojo stran in tu so se že

²⁸ Najprej je začela delovati kot Muslimanska mladinska organizacija in je imela svoje korenine na kabulski Univerzi. Leta 1973 je vodja te stranke postal profesor Burhanudin Rabani. Leta 1975 se je razdelila v *Džemijet-i-islami*, ki jo je vodil Rabani in *Hizb-i-islami* (Islamska stranka), ki jo je vodil Gulbudin Hikmatjar. Po državnem udaru 1978 nastane še druga *Hizb-i-islami*, ki jo je ustanovil Gilzai Paštun Mavlavi Junus Kalis (Rubin 2002: 83).

začela pojavljati nacionalna hotenja Paštunov za združitev pod eno državo. Afganistan je v povojnem obdobju večkrat poskušal pridobiti podporo Američanov, ti pa so si Pakistan zamislili kot glavnega oponenta komunizmu. Afganistan in Pakistan sta bila v povojnem obdobju večkrat v vojnem stanju. Kljub dosežku afganistanskih oblasti, ko so pridobile Sovjete s svojim pašunskim nacionalizmom, praktično niso dosegle nobenega napredka. Ustavitev pašunskega nacionalizma je bil vseskozi glavni cilj Pakistana, saj se je zaradi pašunskega iredentizma (nacionalizma) na nek način počutil ogroženega. Nastajanje dveh političnih vej v Afganistanu je razklalo državo na tri antagonistične sile (islamiste, marksiste in tradicionaliste).

4.2.1. Daudov državni udar

V času vlade kralja Zahir šaha (1933–73) je bil Daud vojni minister in hkrati tudi premier, ko so ga Američani zavrnil pri dobavi orožja. Ni imel časa za politični liberalizem in se je držal avtokratičnosti. Iskal je bližje odnose s Sovjetsko zvezo (SZ), predvsem po ameriški zavrnitvi. Leta 1954 je poskušal ponovno doseči sporazum o dobavi orožja z ZDA in ko so ga ponovno zavrnil, se je sunkovito obrnil k Sovjetski zvezi. Daud je prepričal lojo džirgo, da je odobrila koncept vojaškega sodelovanja s Sovjetsko zvezo. Leta 1955 se je ponovno zaostрил odnos s Pakistanom glede Paštunistana in izbruhnili so nemiri v vseh večjih afganistanskih mestih. Zažiganje zastav je bilo obojestransko, vendar se je situacija umirila po diplomatskem posredovanju petih islamskih držav (Ewans 2001: 111–113).

Daud je za vojaške zadušitve uporov v provinci Paktia dobil pomembno podporo plemenskih poglavarjev v Kandaharju. Bil je neprestano v konfliktu z lokalnimi mulami (Ewans 2001: 115). Leta 1963 ga je kraljeva družina odstavila, vendar je politično postal še močnejši. Imel je dobre odnose z oficirji na višjih in srednjih ravneh in tako je lahko vedno računal na vojaško podporo. Stremel je k svojem osnovnem cilju, to je ustanovitev Paštunistana (Ewans 2001: 117–118).

Z državnim udarom leta 1973 je bil odstavljen kralj Zahir. General Mohamed Daud je s pomočjo oficirjev in pripadnikov Parčam krila LDSA (Ljudska demokratična stranka Afganistana), ki so v tem udaru videli možnost za sodelovanje pri vodenju države, izvedel

državni udar.²⁹ Drugo krilo, LDSA Kalk, je ostalo nevtralnno. Državni udar je bil izveden, ko je bil kralj Zahir na uradnem obisku v Italiji in po udaru je bila ukinjena ustava in razglašena republika. Daud je zase zadržal položaj predsednika vlade, ministra za zunanje zadeve in obrambo. V mednarodnih odnosih se je vse bolj približeval islamskim državam, zlasti Iranu. Sodelovanje med Daudom in Parčam krilom LDSA se je končalo leta 1975 (Ostojčić 1987: 33–36). Kljub enotnem interesu za zrušitev Daudovega režima je bilo islamsko gibanje razdeljeno. Radikalni vodja Gulbudin Hikmatjar je zahteval takojšno objavo džihada, vendar Rabani ni zagovarjal oboroženega boja. S pomočjo Pakistana so prevladale ideje Hikmatjarja in stotine islamistov je bilo aretiranih in pobitih (Jevtić 1989: 151).

Daudov režim je začel svojo oblast zelo uspešno, vendar se je tudi zelo hitro zrušil. Propad so pospešili uporni študenti in ulične demonstracije nezadovoljnih prebivalcev Afganistana. Obnovil je problem Paštunistana in dal zatočišče beludžijskim separatistom.

Dejstvo je, da islamski fundamentalisti nikoli niso podpirali afganistanske vlade in so močno sodelovali z Pakistanom, kar je na samem začetku poskušal tudi Daud, vendar mu to ni uspelo.

4.2.2. »Revolucija«

Motiv za začetek t. i. saurske revolucije³⁰ je bil atentat na Khaibarja, oficirja kraljeve afganistanske policije. LDSA je obsodila notranjega ministra Daudove vlade, da je naročil umor Khaibarja zaradi njegove goreče pripadnosti komunističnim gibanjem. Proti Daudu in ameriški centralni obveščevalni službi (CIA), ki je bila po navedbah krila Parčam LDSA glavni krivec za atentat, so se pojavile množične demonstracije. Daud in njegovi najbližji sodelavci so ukazali aretirati vodje LDSA. To je 27. aprila 1978 sprožilo vojaški državni udar s strani istih oficirjev, ki so že prej pomagali Daudu na oblast (bili so pripadniki stranke LDSA). Daud je bil usmrčen in oficirji so predali oblast revolucionarnemu svetu, ki ga je vodil Nur Mohamed Taraki. Taraki je razglasil Demokratično Republiko Afganistan. S tem udarom je prišla na oblast levo orientirana vlada LDSA krila Kalk (Rubin 2002: 104–105).

²⁹ Ljudska demokratična stranka Afganistana je bila ustanovljena 1. januarja 1965 na domu Mohameda Tarakija. Taraki je postal generalni sekretar, Babrak Karmal pa njegov namestnik. Leta 1967 se je stranka razdelila na dve krili: LDSA Kalk sta vodila Taraki in Hafizulah Amin, LDSA Parčam pa Babrak Karmal. Leta 1977 je SZ prisilila obe frakciji k enotnosti. Sporazum med LDSA in Moskvo je bil skladen s paštunskim nacionalizmom in je podpiral idejo o Paštunistanu. Zato prosovjetska podpora ni bila dobrodošla med ne-paštunskimi levičarji, ki so sebe imenovali Maoistična skupina. Parčam in še posebno Kalk so vodili Paštuni. Ne-paštuni so imeli pomebno vlogo v Parčamu in so bili predvsem iz perzijsko govorečega urbanega okolja (Rubin 2002: 82, 93).

³⁰ Saur je v Afganistanu lunin mesec taurus (Rubin 2002: 105).

Generalnega sekretarja Tarakija so imenovali za predsednika države, predsednika vlade in poveljnika oboroženih sil. V prvih javnih nastopih je Taraki trdil, da v Afganistanu komunistična partija ne obstaja in spodbijal vse trditve, da je Afganistan pod vplivom SZ. Podpiral je sodelovanje z bratskim Iranom in Pakistanom. V državi je povzročil spopade med frakcijama LDSA. Parčam krilo LDSA (inferiorno v številu članov) je prišlo v situacijo, da je morala večina njihovih vodilnih prebegniti v tujino in njegovi privrženci so se znašli pred sodiščem. Potem, ko so se znebili Parčam krila, so se vodje Kalka odločili za radikalnejše reforme. Predvsem zaradi agrarne reforme je prišlo do oboroženega odpora. V Nuristanu so se začeli javni spopadi med vladnimi enotami in pripadniki islamskega revolucionarnega gibanja. Pojavila so se tri protivladna gibanja in razglasila so džihad. Taraki je odšel v Moskvo iskat vsestransko pomoč, ki jo je velikodušno dobil in s tem je bil sklenjen sporazum o sodelovanju med SZ in Afganistanom. Upor afganistanskih ljudstev se je še povečal (Ostojić 1987: 37–41). Babrak Karmal in Hafizulah Amin sta bila sekretarja politbiroja LDSA in sta se medsebojno sovražila. Amin je zmagal in je prevzel stranko s pomočjo krila Kalk. Amin je bil neformalni vodja države, ki jo je vodil s terorjem. Zavračal je modernizacijo in povezovanje s SZ. Tarakija je dal po srečanju v Moskvi likvidirati. Približevati se je začel Pakistanu in ZDA (Rubin 2002: 111–112).

Krilo Kalk je imelo v času Aminove vlade za cilj uničiti državni aparat in vse tekmece. Uničiti so hoteli moč aristokratskih plemenskih vodij in državno inteligenco. Korenine starega režima so bile v birokratskih perzijsko govorečih Paštunih (Durani). Paštuni v krilu Kalk so bili pripadniki plemen Gilzai in Paktia Paštuni. Aminova vlada je bila v zgodovini in do dandanes najbolj paštunska in najmanj Duranijeva.³¹ Hazari in Nuristanci so bili pod velikim političnim in policijskim pritiskom, ker so se ji najbolj upirali (Rubin 2002: 115). Leta 1979, ko je dal Amin likvidirati Tarakija je prišlo do vstaje Hazarov in Nuristancev, in ti so si zopet pridobili avtonomijo, ki so jo izgubili v obdobju Abdula Rahmana. Zavrgli so tako dominacijo Kabula, kot tudi pešavarskih skupin (se pravi Paštunov). Istočasno je prišlo do vstaje Tadžikov in majhnega števila Uzbekov na severu (Rubin 2002: 180). Šiitski muslimani so bili sočasno podžgani k uporu z iransko revolucijo februarja 1979 (Rubin 2002: 186).

³¹ Izraz najbolj paštunska pomeni, da so so bili predstavniki oblasti samo Paštuni.

4.2.3. Sovjetska intervencija v Afganistanu

Zaradi strahu Leonida Brežnjeva in vodstva komunistične partije SZ, da bodo ZDA prevzele kontrolo nad Afganistanom, predvsem zaradi izgube nadzora nad sosednjim proislamskim Iranom 1979. leta, se je sovjetsko vodstvo odločilo za intervencijo v Afganistanu. Po še enem neuspelem poskusu, da bi Amin predal oblast prosovjetskim gibanjem v Afganistanu, je pripeljalo do napada specialnih sil KGB na njega in do njegove likvidacije (Rubin 2002: 111)

Sovjetska vojaška intervencija v Afganistanu se je pričela 24. decembra 1979 z okoli 80.000 pripadniki sovjetskih oboroženih sil 40. armade, in sicer iz nekdanjih sovjetskih republik, ki na severu mejijo na Afganistan (Turkmenistan, Uzbekistan in Tadžikistan). Cilj intervencije je bil: stabilizirati razmere v državi z vzpostavitvijo garnizij in postojank v večjih mestih, ob pomembnejših cestnih komunikacijah in na letališčih ter s klasičnimi okupacijskimi ukrepi utrditi prosovjetsko oblast (Dakič 2001: 23). Pomembno je, da so se Sovjeti odločili za intervencijo, ker so Carterjevo administracijo v ZDA po ameriški intervenciji v Vietnamu videli kot izredno oslABLJENO (Ewans 2001: 149). Če iščemo prave razloge za vojno, jih najdemo v politiki tekmovanja med velesilama za njune geopolitične cilje in interese, ki se vodijo z notranjimi nasprotovanji in spopadi. Vojna je bila na samem začetku spontana, neorganizirana z različnimi odpori plemenskih skupin proti vladi v Kabulu, predvsem proti njeni politiki, ki je radikalno opravila s tradicionalnimi normami (Ostojčić 1987: 158–166).

Vse večje etnične skupine – Paštuni, Tadžiki, Uzbeki, Hazari in Ajmaki – so bile vpletene v boj proti sovjetski vojski in regularnim afganistanskim vojakom. Kakor Tadžiki in Uzbeki, sta v odporiškem gibanju sodelovali tudi manjši (večinsko bazirani na sovjetskem ozemlju) etniji Turkmenov in Kirgizov (Allan and Stahel 1983: 590, 618). V letu 1980 je Moskva mobilizirala vojaške obveznike Srednje Azije za boj v Afganistanu zaradi njihove lingvistične podobnosti in zmanjševanja pritiska ruske javnosti zaradi t. i. »belih« sovjetskih žrtev. Ukrep je povzročil, da so se Uzbeki, Tadžiki in Turkmeni borili pod obema zastavama (Griffin 2001: 102). Ta sovjetska strategija je doživela še drugi neuspeh, ker so mislili, da bodo na sovjetsko stran v Afganistanu pridobili simpatizerje iz teh centralnoazijskih etnij. Zgodilo pa se je ravno obratno: sovjetski vojaki iz teh etnij so simpatizirali z domačini (Ewans 2001: 157–158). Paštuni so od vseh upornih etnij reagirali najkasneje. Nuristan (pretežno nuristanski) in Hazarjat (večinoma hazarski) pa sta s sovjetsko intervencijo postala popolnoma neodvisna od Kabula in Pešavarja (Rubin 2002: 186).

Sovjetska rdeča armada je na oblast postavila Babraka Karmala kot generalnega sekretarja LDSA in predsednika vlade. Sovjeti so postavili pripadnike krila Parčam na vse pomembne pozicije pri vodenju države, pri čemer so sodelovali tudi pripadniki krila Kalk, ki niso bili tesno povezani z Aminom. KGB je organizirala tajno policijo, imenovano KHAD, ki jo je vodil Mohamed Nadžibulah.³² KHAD je izvajala teror v urbanih naseljih in nadzirala delovanje totalitarnega režima. S tako nasilno postavitvijo oblasti se je sprožil nacionalni odpor. Ta nova prosovjetska vlada se je – drugače kot leta 1978 – srečevala s popolnoma dezintegrirano državo in družbo. Sovjeti so načrtovali, da se bo z njihovo pomočjo novi režim vzpostavil v šestih mesecih. V vseh večjih pisarnah LDSA so bili sovjetski svetovalci (Rubin 2002: 122–125).

Prihod Parčamovcev na oblast je prinesel novo etnično ravnovesje. Karmal je bil perzijsko govoreči Kabulec, čigar predniki izhajajo iz Kašmirja. Kljub temu je vedno trdil, da je Paštun. Po letu 1981 je bil predsednik vlade presenetljivo Kištmand, ki je bil po narodnosti Hazar. Sicer pa so bili vsi uradniki varnostnih sil paštunske nacionalnosti. Nadžibulahova KHAD je bila etnična mešanica Karmalovih pristašev. Druga varnostna struktura prosovjetske oblasti je bila Sarandojeva milica, ki je bila sestavljena pretežno iz Kalk Paštunov (Rubin 2002: 126–127). Pomembno je bilo, da so v času Karmalove vladavine prvič uradno priznali osem nacionalnosti na ozemlju današnjega Afganistana: Paštune, Tadžike, Uzbeke, Hazare, Turkmene, Baluče, Nuristance in Ajmake (Rubin 2002: 134).

Svet je na sovjetsko okupacijo reagiral kritično, še posebej ostro pa jo je obsodila Organizacija islamske konference (Ewans 2001: 149).

4.2.3.1. Narava odporiških skupin in njihovi podporniki

Sovjetska intervencija je medtem povzročila transformacijo oboroženih skupin v Pakistanu. Predvsem šiitske organizacije so v centru in na zahodu Afganistana operirale proti Sovjetom. Šiitske skupine v Afganistanu in sunitske v Pakistanu so razglasile džihad proti Sovjetom. Te skupine so postale znane kot mudžahedini. Leta 1980 so pakistanske oblasti priznale sedem sunitskih mudžahedinskih skupin (štiri islamske in tri tradicionalistične). Pakistan je postal logistični center sunitskih mudžahedinov, Iran pa logistični center šiitskih mudžahedinov (Ewans

³² Januarja 1986, po Nadžibulahovem prevzemu oblasti, se KHAD preimenuje v Ministrstvo državne varnosti. Na svojem vrhuncu moči je imelo ministrstvo 30.000 profesionalcev in okoli 100.000 ovađuhov (Rubin 2002: 133). Kljub temu, da je bil organ državne represije, je bil v bistvu predvsem obveščevalna organizacija, ki je operirala z »informacijami« o prebivalstvu (Rubin 2002: 137).

2001: 156). Pomembno vlogo v Pakistanu za podporo sunitskim mudžahedinom je imela pakistanska vojaška obveščevalna služba – ISI, ki je vodila in nadzirala upor mudžahedinov v Afganistanu (Griffin 2001: 19–20).³³

Islamistične skupine so bile radikalnejše in so zahtevale islamsko državo Afganistan. Tradicionalisti pa so zahtevali vrnitev kralja Zahirja na oblast. Hikmatjarjeva *Hezb-i-Islami* je bila najbolj radikalna od islamskih skupin.³⁴ Večinsko paštunska *Hezb-i-Islami* je bila najbolj strukturirana in disciplinirana oborožena skupina mudžahedinov, ki je svoje bojovnike pridobivala v vrstah pešavarskih beguncev iz Afganistana. Hikmatjarjeva osebna ambicija je bila, izvesti islamsko revolucijo in njegove osebne ambicije po prevladi nad drugimi so privedle do konflikta z drugimi skupinami mudžahedinov (Ewans 2001: 156–157). Umik Duranijev z glavne pozicije v pešavarskih odporiških gibanjih je bil recept za poznejšo povojno anarhijo, ko so se Tadžiki, Hazari in Uzbeki spopadli za večji delež pri oblasti po večstoletni paštunski hegemoniji (Griffin 2001: 22). Drugi vodja *Hezb-i-Islami* je bil Junis Kalis³⁵, ki je pridobil Gilzai Paštune v okolici Kandaharja in na vzhodu Afganistana. Tretje islamsko gibanje je bila Rabanijeva *Džamijat-i-Islami*, ki je bila sestavljena predvsem iz Tadžikov in drugih ne-Paštunov.³⁶ Delovala je predvsem na severovzhodu Afganistana (Ewans 2001: 157). Poveljniki oboroženih skupin *Džamijat-i-Islami* so bili prisotni v vseh glavnih etnijah Afganistana. Približno 30 % je bilo (predvsem Durani) Paštunov, 60 % Tadžikov, preostalo pa so bili Uzbeki in Nuristanci (Rubin 2002: 219). Zadnja islamska skupina je bila *Islamska združitev za svobodo Afganistana* profesorja Sajafa, ki je imela veliko podporo Saudske Arabije in iz te države je dobivala tudi arabske rekrute. Sicer pa je vojaško dosegla najmanj od vseh islamskih skupin (Ewans 2001: 157).

Mauvli Mohamed je vodil tradicionalistično skupino *Islamsko revolucionarno gibanje*, ki je bila sestavljena predvsem iz Durani Paštunov in zelo aktivna v južnem delu Kabula. Druga tradicionalistična skupina je bila *Nacionalna islamska fronta* pod vodstvom Ahmeda Gailanija, ki

³³ Kljub svojemu političnemu delovanju ISI predstavlja čisto vojaškost in celo sodeluje pri taktičnih odločitvah v vojni. To izhaja tudi iz tega, da pakistanski generali niso nikoli sprejemali odločitev od politikov. ISI se je imela za generalštab vojske mudžahedinov, odgovoren za planiranje in poveljevanje njihovim akcijam (Rubin 2002: 200–201).

³⁴ Hikmatjar je Gilzai Paštun iz severnega Afganistana. Krilu Parčam se je pridružil že v srednji šoli v Konduzu. V študijskih letih se je na Univerzi v Kabulu priključil Muslimanski Mladinski organizaciji in Daudov režim ga je pregnal iz države (Rubin 2002: 213–214). V času vladanja talibanov je zbežal v Iran in zaradi svoje negativne karizme, neorganiziranosti in absolutne krutosti ne bo nikoli več v igri za vladarja države (Kaplan 1990/2001: 19).

³⁵ Kalis je Gilzai Paštun iz Nangaharja, ki se je šolal v privatni madrasi v britanski Indiji (Rubin 2002: 216).

³⁶ Rabani je bil Tadžik, ki se je šolal v državnih šolah. Kot profesor je bil vodja islamistov na univerzi. Rabani je svojim podrejenim dovolil veliko več avtonomije kakor drugi vodje islamskih gibanj (Rubin 2002: 218).

se je imel za potomca preroka Mohameda in je bil celo duhovni vodja sufistične sekte. Bil je bivši sodelavec kralja Zahirja.³⁷ Svoje bojavnike je imel predvsem med Turkmeni na severozahodu Afganistana in med Durani Paštuni v okolici Kandaharja. Zadnja sunitska tradicionalistična skupina je bila *Nacionalna liberalna fronta*, ki ni bila učinkovita. Medtem, ko je Pakistan močno podpiral vseh sedem sunitskih skupin³⁸, je Iran podpiral šiitske stranke, predvsem iz hazarske etnije. Iranu je uspelo nekaj, kar Pakistanu ni, in sicer to, da je pod isto stranko *Hezb-i-Wahdat* (Združeno stranko) združil vse šiitske oborožene skupine, vednar šele po sovjetskem umiku iz države (Ewans 2001: 157–158).

Sovjetska vojaška intervencija je povzročila velike premike prebivalstva in beguncev v sosednji Pakistan in Iran. Do leta 1984 je v Pakistan pobegnilo 3,5 milijona, v Iran pa 1,5 milijona Afganistancev. Notranje razseljenih je bilo še 2 milijona prebivalcev (Ewans 2001: 158).

Do leta 1986 ZDA mudžahedinom niso dobavljale svojega orožja, ampak so za pomoč letem kupovali sovjetsko orožje v Egiptu in Izraelu. Kitajci so oskrbovali mudžahedine s svojim orožjem. Saudska Arabija in zalivske države pa so prispevale veliko finačno pomoč (Ewans 2001: 161).

Čeprav so Afganistanci izredni bojavniki, niso dobri vojaki. Njihove bojne sposobnosti se prenašajo iz roda v rod več kot dva tisoč let v borbi z različnimi sovražniki in v notranjih spopadih. Mudžahedini so bili prepričani v naravno nadarjenost in kvaliteto bojevanja in niso bili disciplinirani in izurjeni kakor vojaki (Ostojčić 1987: 170).³⁹

V desetletju vojne v Afganistanu je neposredno na vojskovališču sodelovalo skupaj okoli 642.000 sovjetskih vojakov (tako vojaških obveznikov kakor pripadnikov rezervne sestave) in častnikov (okoli 80.000), in sicer po sistemu rotacije enot (vojaki so služili 6–18 mesecev, častniki 2 leti). Med nepovratne človeške izgube štejemo 13.000–15.000 vojakov in častnikov, ki so umrli med spopadi ali izginili v boju (2–2,3 % vseh pripadnikov, ki so sodelovali v Afganistanu). Med povratne izgube sovjetske vojske štejemo okoli 469.685 (ali 73 %) pripadnikov sovjetske vojske, ki so bili ranjeni ali pa so zboleli (Dakič 2002: 53).

³⁷ Gailani je bil zagovornik vrnitve bivšega kralja Zahirja, da bi vodil odpor proti Sovjetom. To pa ni ustrezalo Pakistanu in s tem tudi ZDA (Rašid 2001: 19).

³⁸ Pakistan je podpiral le odporiška gibanja Gilzai Paštunov (Rašid 2001: 18–19), ker ni želel obnovitve pašunskega nacionalizma in ogrožanja svoje zahodne meje (kar so generirali Duraniji).

³⁹ Afganistanski mudžahedini so več časa porabili za molitev, kakor za usposabljanje in urjenje. Njihova najbolj pogosta formacija je predstavljala 30–40 bojavnikov in kot glavna oblika bojevanja se uporablja zaseda. Velika slabost mudžahedinov je pomanjkanje splošne enotnosti v borbi, ne samo politične, ampak tudi organizacijske (Ostojčić 1987: 170).

Afganistanska vojna je postala civilizacijska vojna, ki so jo muslimani povsod obravnavali kot tako, in v tej vojni so se združili v boju proti SZ. Za Američane in Zahod je bil Afganistan končna, odločilna zmaga, Waterloo hladne vojne. Tistim, ki so se vojskovali proti Sovjetom, je afganistanska vojna pomenila nekaj povsem drugega: bila je »prvi primer uspešnega odpora tuji sili«, pravi nek zahodni znanstvenik, »ki ne temelji na nacionalističnih ali socialističnih načelih«, temveč na islamskih načelih. Vojna, ki se je vodila kot džihad in je dala samozavest in moč islamskemu svetu. Sovjete so porazili trije faktorji: ameriška tehnologija, saudski denar in muslimanski blišč in boj (Huntington 1998: 303, 304).

V času odpora proti sovjetskim enotam je umrlo 1.500.000 prebivalcev Afganistana, 7.000.000 pa jih je prebežalo v sosednje države (Griffin 2001: 4).

4.3. Od nacionalnega odpora do etničnega konflikta

Po sovjetskem umiku v letih 1988–89 se je končalo kaotično desetletje odpora in postavljen je bil »oder« za državljansko vojno med odporniškimi gibanji (Weisbrode 2001: 65). V boju proti komunizmu so ZDA in zaveznice avtomatsko krepile fundamentalizem v državi. Kakor so kazali dogodki v Afganistanu, imata komunizem in islamizem mnogo skupnega. Ne zaradi tega, ker sta oba ekstremistična, ampak ker sta postala radikalna odgovora elit, ki se niso mogle vključiti v svet. Hladna vojna je ti dve skupini integrirala v univerzalen red bipolarnosti (Rubin 2002: 279).⁴⁰

Sovjetski politbiro se je že leta 1986 odločil, da se bo do leta 1988 umaknil iz Afganistana – novi predsednik Sajid Mohamed Nadžibulah je imel torej dve leti priprav za vodenje države. Karmal je moral leta 1986 zapustiti državo, ko je Centralni komite LDSA za novega predsednika izvolil Nadžibulaha. Njegova zamenjava je sprožila nov konflikt med večinsko ne-paštunskimi parčamovci (zavezniki Karmala) in večinsko paštunskimi parčamovci (zavezniki Nadžibulaha).⁴¹

Leta 1987 je loja džirga sprejela novo ustavo na podlagi predloga sovjetskih strokovnjakov. S to ustavo se je država iz Demokratične republike Afganistan preimenovala v Republiko Afganistan. Sovjeti so še po umiku finčno in vojaško podpirali Nadžibulaha do leta 1991 (Rubin 2002: 146–147).

⁴⁰ Po razpadu bipolarnosti so morali Afganistanci najti nek drug način preživetja in interpretacije svojega novega okolja.

⁴¹ Paštuni so ponovno prevzeli oblast.

V času, ko je Gorbačov umaknil sovjetske enote iz Afganistana leta 1989, je mednarodna podpora za odpor v Afganistanu močno podžigala politiko etničnosti med mudžahedini, s posebnim poudarkom na paštunskem nacionalizmu.⁴² Kljub smrti Zie⁴³, arhitekta razvoja mudžahedinskega propakistanskega odpora, ki je umrl v »čudežni« letalski nesreči avgusta 1988, in prihodu predsednice Benazir Buto na oblast v Pakistanu je nastala podlaga za vpliv paštunskih interesov v Pakistanu. To je tudi čas osamosvojitve nekdanjih sovjetskih srednjeazijskih republik in svetu se je odprla nova z naravnimi viri bogata centralna Azija (Saikal 1998: 117).

V Ženevi aprila 1988 se je s sporazumom med Afganistanom, Pakistanom, ZDA in SZ slednja zavezala k umiku iz Afganistana, toda v tem času ni prišlo do dogovora o obliki oblasti in nadaljevala se je vojaška pomoč stranem v spopadu. Do izraza so prihajale pomanjkljivosti mudžahedinskih koalicij, ki so bile versko in politično razdeljene in nesposobne za klasično vojskovanje. V začetku leta 1989 so bili mudžahedini opogumljeni z umikom Sovjetov in pričeli so z napadi na Džalalabad s ciljem premestitve začasne vlade v to mesto. Potekali so hudi boji do povečanja sovjetske pomoči in vzpostavitve zračnega mostu v Kabul, Nadžibulah pa je sočasno uvedel strožjo vojaško upravo v državi. To je napad mudžahedinov spremenilo v dolgotrajno obkolitev, katero je na koncu odločila organiziranost in tehnična opremljenost oblasti iz Kabula. Velike izgube pri Džalalabadu (okoli 10.000 borcev) so privedle do spopada in razkola tudi med samimi mudžahedini. V sredini leta 1989 so se načelno razdelili na zmerne in fundamentaliste, med katerimi pomembno mesto zavzamejo pripadniki vahabitske sekte (Tabak 2001: 9).⁴⁴ Nadžibulah je malo pred ženevskim sporazumom ustanovil specialno gardo, ki mu je bila direktno podrejena. To so bili predvsem tadžiški plačanci, ki so bili dvakrat bolj plačani od redne vojske. Ta enota je narasla na 20.000 vojakov, ki so varovali Kabul in predsednika. V času sovjetskega umika iz države so vzporedno nastale lokalne milice, ki so bile samostojne in neodvisne od Nadžibulaha, vendar so ga tudi občasno podpirale: najpomembnejša uzbeška milica

⁴² Mednarodna podpora ni vključevala Pakistana, ki je deloval proti paštunskemu nacionalizmu.

⁴³ General Zia Ul Hak je bil Pakistanec, ki je pomagal kot vojaški svetovalec pri poskusu, da bi palestinska osvobodilna vojska z oblasti zrušila jordanskega kralja Huseina leta 1970. V Pakistanu pa je bil glavni zvezni sodni administrator, pakistanski vojaški poveljnik in vodja države (Rubin 2002: 198). Zia je intenzivno podpiral ameriško politiko v regiji (Kaplan 1990/2001: 18). General Zia Ul Hak je bil islamistični vojaški diktator, ki ni hotel zapraviti priložnosti, da v Afganistanu spravi na oblast režim, ki bi bil naklonjen Pakistanu, z namenom, da bi kasneje Pakistan združil v eno samo državo (Pohly in Duran 2001: 32).

⁴⁴ To slabo povezano religijsko skupino so tvorili pretežno tuji prostovoljci iz drugih arabskih dežel. Med njimi tudi Osama bin Laden, ki je svoj prvi ognjeni krst doživel prav pri Džalalabadu (Tabak 2001: 9). Začetnik vahabizma je bil Mohamed Abdul Vahab (1703–92) (Rašid 2001: 85). Več o tem v petem poglavju.

pod poveljstvom generala Rašida Dostuma⁴⁵, milica Andarabi pod poveljstvom Jume Kana, hazarska milica pod poveljstvom Sajida Nadiri Kajana in še druge manj pomembne (Rubin 2002: 158–159). Pred samim podpisom ženevskega sporazuma je Nadžibulahova vlada posebno pozornost posvetila severnemu Afganistanu, predvsem tadžiškimi in uzbeškimi področjem, z ustanovitvijo Severne cone in s tem avtomatsko zamenjala pašunske poveljnike z Uzbeki in Tadžiki (Rubin 2002: 175).

Konec leta 1989 so napadi na Džalalabad prenehali in zdelo se je, da je zmaga v rokah centralnih kabluskih oblasti. V začetku leta 1990 je propadlo več državnih udarov, ki so jih pripravljali visoki vladni častniki v sodelovanju z mudžahedinskimi enotami in pakistansko vojaško obveščevalno službo ISI. Na vse to je Nadžibulah odgovoril z decentralizacijo države s počasnim oddaljevanjem od Sovjetske zveze in z opuščanjem stare ideologije (Tabak 2001: 10).

Leta 1990 je začel podpirati vpliv islama v državi. Vojaške duhovnike je poslal v redne oborožene sile in prikazoval, da sta marksizem in islam kompatibilna, saj naj bi oba delovala za dobro človeštva. Povečal je religijski program na televiziji in islam priznal za državno religijo (Rubin 2002: 166). Pakistan je po drugi strani marca 1990 s pomočjo Gulbudina Hikmatjarja pričel izvajati državni udar proti predsedniku Nadžibulahu (Rubin 2002: 149). Po Nadžibulahovem pritisku (z aretacijami vodij) na stranko Kalk se je veliko Gilzai in Paktia Paštunov pridružilo Hikmatjarju. Edini hazarski predstavnik v Nadžibulahovi vladi, Kištmand, je odstopil zaradi prevelike pašunske dominacije in nezainteresiranosti za priznanje šiitske avtonomije (Rubin 2002: 152).

Leta 1990 je Nadžibulah izdal odlok o večstrankarskem sistemu v loji džirgi in s tem teoretično omogočil možnost tujega investiranja v državo. S tem si je pridobil nekaj nevtralnosti pri lokalnih mudžahedinskih voditeljih. Mudžahedinski vodje so si počasi opomogli od sovjetske invazije. Pridobili so si ekonomsko pomoč iz tujine, opomogli pa so si tudi s proizvodnjo in prodajo droge. Hikmatjar je napadel Kabul in je bil odločno potisnjen nazaj (Ewans 2001: 175).

Vojaške operacije mudžahedinov so bile predvsem zaradi interesa Pakistana in njegove ISI neprestane (Rubin 2002: 172). Odpori LDSA-ju in prosovjetom so se začeli brez kakršnih koli

⁴⁵ Dostum se je pridružil afganistanski vojski leta 1978. Po odhodu Sovjetov je vodil strašno uzbeško milico Jauzjani, imenovano po njegovi provinci, katero je Nadžibulah uporabljal proti mudžahedinom. V letu 1992 je bil general Dostum prvi, ki se je uprl Nadžibulahu in je postal »dober musliman«. Zanimivo je bilo, da je bil leta 1995 na plačilnem seznamu tako Irana, kakor Pakistana. Kontroliral je šest provinc in imeli so ga za edinega vodjo, ki bi lahko rešil Afganistan pred talibani (Rašid 2001: 56). Dostumova prednost je bila v tem, da je rekrutiral pripadnike svoje milice iz vseh etničnih skupin na severu Afganistana in se je zaradi tega celo poročil z Durani Paštunko (Rubin 2002: 160).

spontanih dejavnosti domače politične organizacije. Islamska gibanja, ki so bila že prej ustanovljena v Pakistanu, in tradicionalisti so želeli prevzeti oblast. Tuje sile so si želele vplivati na tem območju s finančno in vojaško pomočjo mudžahedinom. Te tuje sile so bile predvsem: Pakistan, ZDA (skupaj z evropskimi zavezniki), Saudska Arabija, Iran in LR Kitajska kot protiislamske⁴⁶ in protikomunistične sile. Leta 1989 sta se Saudska Arabija in ZDA dogovorili za obojestransko 600-milijonsko dolarsko pomoč mudžahedinom. Tisti vodje, ki so najbolj učinkovito delali za prevzem oblasti, so dobivali tudi največ pomoči, kakor npr. Hikmatjar in Masud (Rubin 2002: 179, 181–182).

Afganistanske operacije mudžahedinov so postale program mnogih tujih obveščevalnih služb. Pakistanska ISI je želela kontrolirati in voditi vse operacije mudžahedinov v Afganistanu ter Pakistanu. Pakistan je s tem pridobil veliko tuje pomoči (ZDA, Saudska Arabija in LR Kitajska) in zaledje pred nevarno Indijo. Obveščevalne agencije iranske vlade so z vso močjo pomagale šiitskim organizacijam v Afganistanu, ki so sledile Homeinijevi revoluciji. Tu je seveda vseskozi sodelovala CIA ter saudska obveščevalna služba (Rubin 2002: 196–197).

Pakistanska ISI, kateri je uspelo nadzirati tujo pomoč mudžahedinom, je veliko orožja obdržala tudi zase. Ker mudžahedinske skupine niso imele enotne vlade, so jim Pakistanci dodeljevali pomoč tako, da nobena ni bila premočna, ker bi sicer lahko ogrozila sam Pakistan (Rubin 2002: 198). Medtem, ko je general Zia nadziral uporabo denarja za džihad v Afganistanu, je vedno gledal na pakistanske koristi. Neprestano je izkoriščal medplemenske spore za zaščito zahodne meje Pakistana, da bi preprečil združeno vojaško moč Afganistancev. Razkosanje Afganistana je bilo vedno v ospredju. Paštuni so s 40 % deležem afganistanske populacije vedno vladali nad manjšinami, katere so se med vojskovanjem s Sovjeti prvič okusile možnost samoodločbe. Zgodovinsko gledano je bila bistvena novost v tem, da ne-paštunske skupine niso več hotele pristajati na paštunsko nadvlado. Izključitev Duranijev iz protisovjetske koalicije je pomenila, da povojni Afganistan ne bo več predstavljal nevarnosti predvsem za Pakistan, toda hkrati je to rezultiralo v povojni anarhiji (Griffin 2001: 22). V Pakistanu živi 20 % Paštunov od celotnega 150-milijonskega prebivalstva, kar za Pakistan predstavlja precej veliko odcepitveno nevarnost (Pohly in Duran 2001: 63). Prav zaradi tega se je po kolapsu socializma še bolj okrepil pritisk Pakistana na paštunsko politiko v Afganistanu.

⁴⁶ Kot protiislamske sile mislim predvsem delovanje LR Kitajske.

4.3.1. Obdobje 1991-1992

Američani so bili v letu 1991 usmerjeni v zalivsko vojno, Rusi pa so se ukvarjali z razpadom Sovjetske zveze in njenimi notranjimi problemi. Hikmatjar in drugi islamisti so simpatizirali z Iračani, medtem ko so tradicionalisti poslali majhno skupino mudžahedinov za podporo Saudijcem (Ewans 2001: 177).

Rabani (politični vodja protadžiškega džamijata) je v tem obdobju razvil dobre vezi z Iranom, ker je širil perzijsko kulturo v Srednji Aziji. Leta 1991 je podpisal sporazum o širitvi perzijske kulture z Iranom, Tadžikistanom in Hazari (Rubin 2002: 220). Julija 1991 je bilo organizirano pomembno srečanje med Pakistanci, Iranci in mudžahedinskimi skupinami v Pakistanu, s čimer so želeli doseči pomemben dogovor o razdelitvi oblasti v Afganistanu. Ta dogovor je omogočil srečanje omenjenih strani z afganistanskimi šiitskimi mudžahedini v Teheranu. Medtem je v Afganistanu postalo jasno, da zmagovalca ni na vidiku. Nekaj mudžahedinskih poveljnikov s severa se je začelo sestajati in to se je razvilo v formalne »poveljniške konference«, na katerih je vpliv Masuda postal dominanten.⁴⁷ Po Hikmatjarjevem porazu v Kabulu je Masud odšel v Pakistan na pogovore z vlado in odporniškimi gibanji. Rezultat teh pogovorov je bil, da so njegove sile dobivale več materialne pomoči in dosegle sporazum za boljše sodelovanje med pešavarskimi skupinami in poveljniki v Afganistanu (Ewans 2001: 177).

Maja 1991 se je ponovno pojavil kralj Zahir s svojim mirovnim sporazumom. Združeni narodi so ustanovili pisarno v Afganistanu in Pakistanu. Več mesecev niso dosegli nobenih mirovnih sporazumov. Januarja 1992 so Američani in Rusi dosegli sporazum o ustavitvi pošiljk orožja v Afganistan. Pakistan je ustavil vojaško pomoč mudžahedinom, kar pa ni imelo pravega učinka, ker so Saudska Arabija in tudi druge države s pomočjo nadaljevale. Na severu se je Dostumova uzbeška milica pridružila Masudu in zavzela Mazar-i-Šarif (Ewans 2001: 177–178).

⁴⁷ Masud je bil briljanten vojaški poveljnik s karizmatično osebnostjo. Klicali so ga lev iz Panjširja, ker se je rodil v dolini Panjšir. Sovjetski generali so ga imeli za izredno sposobnega vodjo gverile v času sovjetske okupacije. Njegova vojska je štela 20.000 mož, ki so leta 1992 zasedli Kabul in vendar so v 4 letih vladanja izpadli kot roparji in zaradi tega so talibani v prvih dneh zasedbe izpadli kot osvoboditelji. Njegova grenkoba proti Pakistanu je rasla zaradi pakistanske podpore Hikmatjarju (tekmecu). Masud je bil izreden vojaški strateg, ni pa bil dober politik, da bi združil različne etnične skupine in stranke. Njegov največji problem je bil, da je bil Tadžik (Rašid 2001: 51–52).

4.3.1.1. Oblast mudžahedinov in nasprotja med njimi

Ti dogodki so bili usodni za mirovni načrt Združenih narodov in za Nadžibulahov režim. Nadžibulah je bil prisiljen odstopiti in je izginil. Nastal je prazen prostor, katerega so hiteli zapolniti mudžahedini. Masud, Dostum in njuni zavezniki so se začeli približevati s severa, Hikmatjarjeve enote, okrepljene podobno kot Masudove, pa so prodirale z juga. Aprila 1992 so se oboji ustavili na obrobju Kabula. Vodje odporiških gibanj v Pešavarju so v tem času ustanovili svoj svet »Islamski džihad«. Preden so predstavniki sveta prišli v Kabul, so Hikmatjarjeve enote prodrle v mesto. Masud je v boj za prevlado nad Kabulom poslal svoje ljudi in boj se je začel. Hikmatjarjeve enote so bile bolje opremljene, vendar je bil Masud boljši vojaški taktik in strateg. Hikmatjar se je bil prisiljen umakniti v južni del mesta in po posredovanju Islamskega sveta iz Pešavarja so se pripadniki Nadžibulahovega režima formalno vdali. Aprila 1992 so razglasili Islamsko republiko Afganistan, v kateri je Masud dobil mesto obrambnega ministra. Hikmatjar je bil povabljen kot predsednik vlade, a se s tem ni strinjal, ker je pri oblasti sodeloval Masud. V bistvu pa je hotel predsedniško mesto. Kljub trenutku zmage so bili mudžahedini še vedno trmasto razdeljeni (Ewans 2001: 178). Hikmatjar je še naprej dobival največ pakistanske pomoči in na splošno so islamisti dobili 2/3, tradicionalisti pa 1/3 pomoči v orožju. ISI je to utemeljevala z največjo učinkovitostjo Gulbudina Hikmatjara (Rubin 2002: 199). Hikmatjar je ostal nesporen favorit Pakistana do leta 1994 (Griffin 2001: 21).

Po približno dvajsetih letih komunistične revolucije, sovjetske okupacije in državljanske vojne so se afganistanske etnije znašle v nezavidljivem položaju. Dežela je bila uničena, vsi so bili oboroženi in še vedno niso našli skupnega jezika pri vladanju. Vsa večja mesta so bila opustošena. Odvisni so bili od tuje pomoči, ki pa jim je bila dodeljena le, če so »igrali« v interesu pošiljateljev pomoči. Sovjeti so uničili državo in obenem še bolj razdelili etnije med seboj. Pakistan in Iran sta vseskozi vodila politiko razdrobljenosti države, da bi si vsaka prisvojila svoj kos ozemlja, oziroma preprečila razpad lastnih držav. Na ruševinah hladne vojne se je v Afganistanu razvil nezaželen etnonacionalizem. Vodje nacionalističnih gibanj so vse ideje pobrali iz vzgojnih ustanov, ki so se zgradile s pomočjo ameriškega in sovjetskega denarja.

Poskus vrnitve kralja Zahirja na oblast ni bil v interesu predvsem Pakistana in Irana. Vsak je videl svoje etnično, strateško povezane bojevnike na oblasti. Pakistan se je bal predvsem pašunskega iredentizma oz. nacionalizma Duranijev.

Razdrobljenost etničnih skupin je prinesla tudi razdrobljenost skupin znotraj samih kanatov in provinc. Poleg tega je razdrobljenost le teh vnesla še večjo dezintegracijo Srednje Azije. Med protisovjetskim bojem je bila prav emancipacija manjšinskih etnij (Tadžikov, Hazarov in Uzbekov) recept za nestabilnost in konflikte v postnadžibulahovem Afganistanu. Hkrati pa oslabitev tradicionalno vladajočih Duranijev.

5. ISLAM IN NJEGOV VPLIV NA ETNIČNE KONFLIKTE V AFGANISTANU

5.1. Splošno o islamu

Islam pomeni »pokorščino bogu« (Alahu). Pojavil se je kot zadnja med velikimi monoteističnimi svetovnimi religijami.⁴⁸

Islam naj bi bila religija »sprave« z Bogom. Absolutna edinstvo Boga (tavhid) je skupaj s poslanstvom prerokov in poslednjo sodbo temeljni nauk islama. Islam zavrača ločevanje tostranstva z onostranstvom in uči, da je človek obdarjen s svobodno voljo, s katero mora ubogati božje zapovedi ali pa ne; nasproti tem zapovedim je sam, brez duhovščine, ki bi posredovala med njim in Bogom. Ta religija je predvsem azijska stvarnost – Arabci so med vsemi muslimani v manjšini (Thoraval 1998: 92).

5.2. Afganistanski islam

Med afganistanskimi muslimani je najštevilčnejša hanafi⁴⁹ – pravna šola sunitske veje islama⁵⁰ (Jevtić 1989: 147).

Ideologija muslimanov v Afganistanu se na kratko lahko predstavi z naslednjimi načeli:

1. Suverenost pripada Bogu.

⁴⁸ Za začetek islamske dobe štejejo Mohamedov znameniti izgnanski odhod leta 622 (hidžra; beseda v arabščini pomeni »emigracija«) iz neprijazne »poganske« Meke v gostoljubnejšo Medino (Debeljak 1995: 51).

⁴⁹ Hanafiti so učenci pravoznanstvene šole, ki jo je ustanovil teolog Abu Hanifa. Poleg Korana priznava za temeljni vir prava tudi osebno razumsko mišljenje (raj). Dandanes Hanafizem prevladuje v Turčiji, nekdanjih osmanskih državah in v srednji Aziji (Thoraval 1998: 76). Hanafi sunizem je najbolj liberalen od vseh štirih sunitskih pravnih šol. Je decentraliziran in nehierarhičen, kar je onemogočilo centralizacijo oblasti na podlagi vere v Afganistanu (Rašid 2001: 83).

⁵⁰ V okviru sunitske veje obstajajo štiri pravne šole: hanafi, šafi, maliki in hanbali (Jevtić 1989: 147).

2. Emir je samo predstavnik ljudstva.
3. Emir se voli s soglasjem ljudstva.
4. Oblast emira je omejena s *šuro*, svetom.
5. Telo uleme ima svojo avtonomijo in lahko zamenja ali cenzurira odločitve emirja.
6. Družba se upravlja s šeriatom, ki ga razlaga ulema.
7. Privatna lastnina in dobiček so zagarantirani, toda omejeni.
8. Ženske imajo pravico do izobraževanja, vendar so mešane šole prepovedane (Jevtić 1989: 161).

Islam je center vsega življenja v Afganistanu in trdna podlaga združevanja afganistanske multietnične razdeljenosti. Tradicionalni islam v Afganistanu je bil zelo toleranten do drugih religij in modernega načina življenja. Afganistanske mule do nedavnega niso bili znani kot spodbujevalci k rezanju vratov in k fanatizmu. Do leta 1992 so Hindujci, Sikhi in Judje igrali pomembno vlogo v ekonomiji dežele. Tradicionalni islam v Afganistanu verjame v minimalno vlado, kjer državna intervencija še zdaleč ni možna. Vsakodnevne odločitve so sprejemane v plemenih in skupnostih (Rašid 2001: 82–83). Kaplan (1990/2001: 108) navaja: »da od vseh islamskih držav, ki sem jih obiskal, nisem videl tako čistega islama, kot prav v Afganistanu, ki nima nobene politične unifikacije in zaradi tega so Afganistanci bolj sproščeni pri svoji veri«.

Eden pomembnejših faktorjev moderniziranja islama v Afganistanu je bil velika podpora sufizmu, trendu mističnega islama, ki izhaja iz Srednje Azije in Perzije.⁵¹ Sufijski red *tarika*, kar pomeni »pot«, je bil srednjeveška oblika odpora oblasti, intelektualnosti, zakonom in posledično zelo privlačen revnim. Dve glavni veji sufizma v Afganistanu sta *naksbandija* in *kaderija*, ki sta igrali pomembno vlogo v boju proti Sovjetom in sta bili pomembni vezi v povezovanju etničnih strank (Rašid 2001: 84).

V skladu s tradicionalno sunitsko vero so Vahabiti prišli v 18. stoletju kot gibanje za očiščevanje arabskih beduinov od sufizma. Širjenje vahabizma je bilo poglobilni cilj zunanje politike Saudske Arabije po naftnem bumu v 70. letih 20. stoletja. Afganistanski vahabiti so bili imenovani *salafisti*, ki so postali pomemben tekmelec sufistom in tradicionalistom v boju za oblast. Afganistanci so Vahabizem obravnavali kot tuja vera. Arabski mudžahedin Osama bin Laden, ki se je pridružil džihadu v Afganistanu, je pridobil le majhno število Paštunov (Rašid 2001: 85).

⁵¹ Izraz *sufi* pomeni volno v arabščini in ime izhaja iz volnenih plaščev, ki so jih nosili zgodnji pripadniki (Rašid 2001: 84). Sufizem je najbolj razširjeno mistično gibanje med muslimani. V ortodoksnem sufizmu je v osnovi odnos med duhovnim vodjem (*pir* v perziščini in *šejk* v arabščini) in vernikom ali verskim študentom (Rubin 2002: 40).

Talibani so v Afganistanu uvedli islamsko reformistično gibanje.⁵² Medtem ko so talibani predstavljali svoje vodenje džihada proti zlobnim, skorumpiranim muslimanom, so ne-paštunske etnične skupine videle to kot krinko za genocid. Talibanska interpretacija islama ni bila podobna nobeni afganistanski islamski usmeritvi, niti sufizmu, niti tradicionalizmu in tudi priznali niso nobene druge oblike islama, razen lastnega. Imeli pa so svojo ideologijo v ekstremni obliki deobandizma ki so ga širile pakistanske islamske stranke v afganistanskih begunskih taboriščih (Rašid 2001: 87–88).⁵³

5.3. Možni vzroki afganistanske nagnjenosti k spopadam

Mudžahedini v Afganistanu so se pogosto znašli v položaju, v katerem je bilo možnosti za preživetje le malo. Pri tem jim je pomagalo prepričanje, da bo smrt v boju iz njih naredila mučence in da jim bo to odprlo vrata v raj. Misel na vero pa zanje ni bila izhodišče, temveč sredstvo za dosego cilja. Drugje ljudje posežejo po mamilih, da bi zbrali pogum za boj. Kult mučeništva so pravzaprav podžgali arabski gverilci v Afganistanu. Ta kult prepričuje, da je pravi življenjski cilj prepustiti se nevernikom, da te raztrgajo, da si boš potem lahko prisvojil 72 devic, ki naj bi te čakale v raj. Do nebeškega plačila se pride le, če dopustiš, da ti glavo prestreli drobec svinca, topovska krogla ali celo raketa. Plačilo ostane za vekomaj (Pohly in Duran 2001: 79–80).

Afganistanski džihad je v boju proti nevernikom združil muslimane po celem svetu, kakor še noben drug dogodek v 20. stoletju. Islam ima zelo pomembno vlogo pri povzročanju etničnih konfliktov (npr. sunitski Paštuni/šiitski Hazari) in tudi pri njihovem reševanju (npr. združitev šiitskih etnij pod eno vodstvo). Vplivi sufizma, vahabizma in deobandizma se neprestano prepletajo. Vedno gre za prevlado neke verske ločine. Talibanski verski miselni koncept je bil popolna sinteza deobandizma in paštunvalija.

⁵² Talibani so podrobneje opredeljeni v šestem poglavju.

⁵³ Deobandizem je nastal v britanski Indiji kot napredno reformno gibanje hanafi za združitev muslimanov v britanski Indiji. Ustanovitelja gibanja sta bila Mohamed Kasim Nanatavi (1833–77) in Rašid Ahmed Gangoji (1829–1905). Izobrazbo so imeli za ključni element pri oblikovanju modernega muslimana. Klasičnim tekstom Šarije so dodali sodobne realnosti. Deobandisti so učili, da islam lahko uspešno deluje proti kolonializmu (Rašid 2001: 88).

6. SODOBNI AFGANISTANSKI ETNIČNI KONFLIKT IN NJEGOVO REŠEVANJE

6.1. Obdobje 1992–1994

Nadžibulah je na koncu svoje vladavine kupoval podporo upornih etničnih skupin – predvsem Tadžikov, Uzbekov, Turkmenov in Hazarov, katere je oborožil kot etnične milice, da bi se borili proti svojim protivladnim sonarodnjakom (Griffin 2001: 2). Nadžibulaha je močno podpirala hindujska manjšina v Kabulu (50.000 pripadnikov), ki je bila center monetarnega in komercialnega sistema (Griffin 2001: 27). Leta 1992 mu je Rusija v dogovoru z Američani prenehala dajati vojaško podporo. Tudi Američani so prenehali dajati podporo mudžahedinom (Ewans 2001: 177). Dostum in Masud sta združena zasedla Kabul, kar je pomenilo konec Nadžibulahove vlade in marca 1992 so drugič v 250 letih obstoja države v Afganistanu vladali Tadžiki (manjšinska etnična skupina) z Rabanijem kot predsednikom in Masudom kot vojaškim poveljnikom. Rabani je zahteval sojenje Nadžibulahu za zločine, ki jih je naredil v času sovjetske okupacije in kot vodja KHAD-a (Griffin 2001: 2). Po Nadžibulahovem izginotju so bili elementi krila kalk LDSA prisotni pri premieru Rabanijeve vlade Hikmatjarju (Paštunu), elementi krila parčam pa pri Masudu in Rabaniju (ne-paštunih). Dostumu so se pridružili pripadniki obeh kril. V tem času so Združeni narodi poskušali postaviti na oblast v Rimu živečega kralja Zahirja, vendar tega prav zaradi nove Rabanijeve vlade niso mogli storiti (Griffin 2001: 19).

Rabani ni bil sposoben združiti Tadžikov, Uzbekov in Hazarov, da bi se lahko uprl Hikmatjarjevi zahtevi po paštunski hegemoniji in to je povzročalo neprestani konflikt med Rabanijem in Hikmatjarjem. Aprila 1992 so se spopadli Sajafovi mudžahedini in Hazari v južnem Kabulu zaradi izključitve šiitov iz Rabanijeve vlade. Hikmatjar je avgusta 1992 napadel nacionalno televizijo v Kabulu in šele po posredovanju vodje Nangaharja Haji Kadirja⁵⁴ se je konflikt med Masudom in Hikmatjarjem pomiril. Hikmatjar je zahteval umik milice jauzjani (Uzbekov), ki je bila takrat zaveznica Rabanija. Februarja 1993 je šlo do ponovnih spopadov med Masudom, združenim s Sajafovimi mudžahedini, in Hazari v južnem Kabulu, kar je bila Masudova velika politična napaka. V letu 1993 se je začelo masovno vračanje beguncev iz Pakistana v Konduz, Kandahar in Baghlan. Junija 1993 so izbruhnili spopadi med Hizb-i-Islami

⁵⁴ Haji Kadir je bil vodja nangaharske šure in je poveljeval 5.000 mudžahedinom, ki so bili v tem konfliktu nevtralni (Griffin 2001: 29).

in prorabanijevo šiitsko skupino Harakat-i-Islami v Kabulu. Dostumovi uzbeški borci so se izkazali za velik strah civilnega prebivalstva, ki jih je imenovalo »kradljivci preprog«. Dostum je nadziral Bagramsko vojaško letalsko bazo in je imel že 40.000 regularnih vojakov, podprtih s tanki in nekaj letali in to je bila grožnja, katere Masud ni mogel ignorirati. Masud je z ofenzivo pregnal Dostuma iz Kabula in glavno mesto je v času Rabanijeve vlade vseskozi ostalo središče spopadov (Griffin 2001: 28-31).

Afganistan je bil v začetku leta 1994 razdeljen v štiri mini nepaštunske države ali enklave in eno paštunsko s Hikmatjarjem na čelu. Tadžiški Džamijat-i-Islami je kontroliral severovzhod (provinca Baghlan, Panjšir, Parwan in Kabul). Paštun Hikmatjar je nadzoroval provinco Logar, južno od Kabula, cesto Kabul–Džalalabad in strateške točke ob meji s Pakistanom. Uzbek Dostum se je utrdil s kontrolo nad sedmimi provincami na severu s prestolnico Mazar-i-Šarif in kontroliral strateško pomembno točko tunel Salang. Ismail Kan (Hazar in zaveznik Džamijat-i-Islami), samozvani Heratski emir, se je razširil na jug in na vzhod. Paštuni so bili brez prave kohezije (Griffin 2001: 33–34).

Za prva tri leta vladanja mudžahedinov je bila značilna popolna nezmožnost sodelovanja. Pripravljenost na spopad med njimi je bila prisotna vsak trenutek. Razdeljenost med njimi ni izvirala le iz osebnih ambicij vodij, ampak tudi iz razlik na plemenski, etnični in religiozni ravni. Za Hikmatjarja je bilo nesprejemljivo, da nad Afganistanom vladajo Tadžiki, Uzbeki in Hazari.⁵⁵ Hikmatjarja je še nadalje podpiral Pakistan, Sajafa Saudska Arabija in Hezb-i-Wahdat Iran v upanju, da bodo njihovi zavezniki dosegli prevlado (Ewans 2001: 179).

6.2. Vzpon Talibanov

Največja plemenska družba na svetu – Paštuni – delijo etos, ki je kombinacija običajnih zakonov s strogo obliko sunitskega islama. Po več kot desetletju begunskega bega v Pakistan (v severozahodno provinco in Beludžistan) je to prešlo v mešanico pobožnosti in maščevanja, ki sta dobili svoj izraz v obrambi ženske časti in skupnem pozivu k boju. Gibanje se je rodilo, ko je bivši mudžahedin, Mauvli Mohamed Omar⁵⁶ (Durani), mobiliziral skupino talibanov (talibov) ali

⁵⁵ Hikmatjarjevi predniki so prišli v Konduz na severu v času paštunske ekspanzije v obdobju Abdula Rahmana (Griffin 2001: 20). Zaradi prevelike pomešanosti s kulturo Uzbekov in Tadžikov s severa nikoli ne bi mogel predstavljati paštunskega vodje.

⁵⁶ Glavno jedro talibanov okoli Mule Omarja ga je poimenovalo kot »poveljnika vernikov«, čigar islamsko ime ga je naredilo za nespornega vodjo džihada in afganistanskega emirata. Mula Omar je postal domnevni vodja ne samo Afganistancev, ampak tudi vseh muslimanov (Rašid 2001: 39).

verskih študentov in ubil lokalnega poveljnika v Kandaharju, ki je posilil dve ženski. Po šestih mesecih od svoje uveljavitve v Kandaharju (oktobra 1994), so talibani zavzeli 1/3 države, razorožili lokalno prebivalstvo in uvedli ekstremno ostro islamsko pravo, ki je bilo značilno za paštunske klane na jugu in vzhodu dežele (Griffin 2001: 12). V okolico Kandaharja so prinesli relativen mir z zlomom med seboj vojskujočih se plemenskih Paštunov in z obešanjem njihovih vodij. Izhajajo iz večinsko paštunske etnije in njihova zmaga je dala upanje na ponovno vladanje Paštunov v Afganistanu (Rašid 2001: 1–2). V času, ko je ISI še podpiral Hikmatjarja, je talibane podpiralo Notranje ministrstvo. Velik vpliv na nastanek talibanov je imel Maulana Rahman, ki je bil odgovoren za delovanje verskih šol v Pakistanu in je postal koalicijski partner pakistanske vlade. V šestih mesecih so dosegli število 20.000 vojakov, večinoma Pakistancev.⁵⁷ Finančno podporo so dobivali od Pakistana, Saudske Arabije in celo od ZDA. Američani sicer niso tolerirali njihove trgovine z drogo, vendar so to ob dejstvu, da bi ameriška naftna družba dobila možnost gradnje naftovoda iz Turkmenistana v Pakistan, spregledali (Ewans 2001: 183–184).

Talibanski vodje so prevzeli retorično islamsko revolucijo. Zahtevali so nacionalno podporo Paštunov. Vendar je šla družba, grajena v južnem Afganistanu, ki so si jo zamislili, predaleč stran od primerljivih verskih gibanj, tako da se je zdela revolucija ajatol v Iranu liberalno napredna (Griffin 2001: 9). Dejstvo je, da so bile v času sovjetske invazije vse mudžahedinske skupine povezane s talibani (Griffin 2001: 55). Slednji so z razorožitvijo civilnega prebivalstva in s kaznimi, kakor so sekanje rok za tatvino, kamenjanje prešuštnikov in usmrtnitve vsakršnih nasprotnikov, prinesli državi občutek varnosti (Makhmalbaf 2001c: 6).⁵⁸

Talibani so po treh mesecih od zavzetja Kandaharja zastoj v afganistanski državljanski vojni presegli z zasedbo 12 od skupno 31 provinc. Prispeli so na območje Kabula na severu in na

⁵⁷ Po Pohlyju in Duranu (2001: 63) največjega priliva bojnikov v svoje vrste niso dobivali s strani Paštunov v Pakistanu, temveč iz drugih skupin (Pandžabi in Muhadžiri). Muhadžiri (»begunci«) so muslimani, ki so po delitvi britanske Indije na muslimanski Pakistan in hindujsko Indijo prišli iz Indije ter njihovi potomci. Kot trdi Rašid (1999: 27) se je med leti 1994 in 1999 na strani talibanov borilo od 80.000 do 100.000 pakistancev, kar je zmanjševalo lastno varnost Pakistana.

⁵⁸ Pri poslušanju šeriatska radia (Glas talibov), ki je oddajal dve uri na dan, ne izveš ničesar o bojevanju. Povedali niso ničesar, kar bi lahko ogrozilo občutek splošne varnosti. Kljub poročanju o krutem kaznovanju in propagandi je Afganistance preveval občutek, da so varni. Afganistanu je seveda primanjkovalo gospodarske moči, s katero bi talibani omogočili splošni blagor, in vendar je njihova vlada bila edina, ki je lahko zagotovila splošno varnost. Mnogim se zdi kritiziranje talibanov in obsojanje pomanjkanja svobode brezpredmetno, saj si nezaščiten in sestradano ljudstvo bolj kakor svobode in razvoja želi dobrin (Makhmalbaf 2001c: 6).

območje Herata na zahodu. Po osvojitvi Kandaharja se jim je pridružilo približno 20.000 Pakistancev in Afganistancev iz begunskih centrov (Rašid 2001: 31).⁵⁹

6.3. Etnične ločenosti pri bojevanju

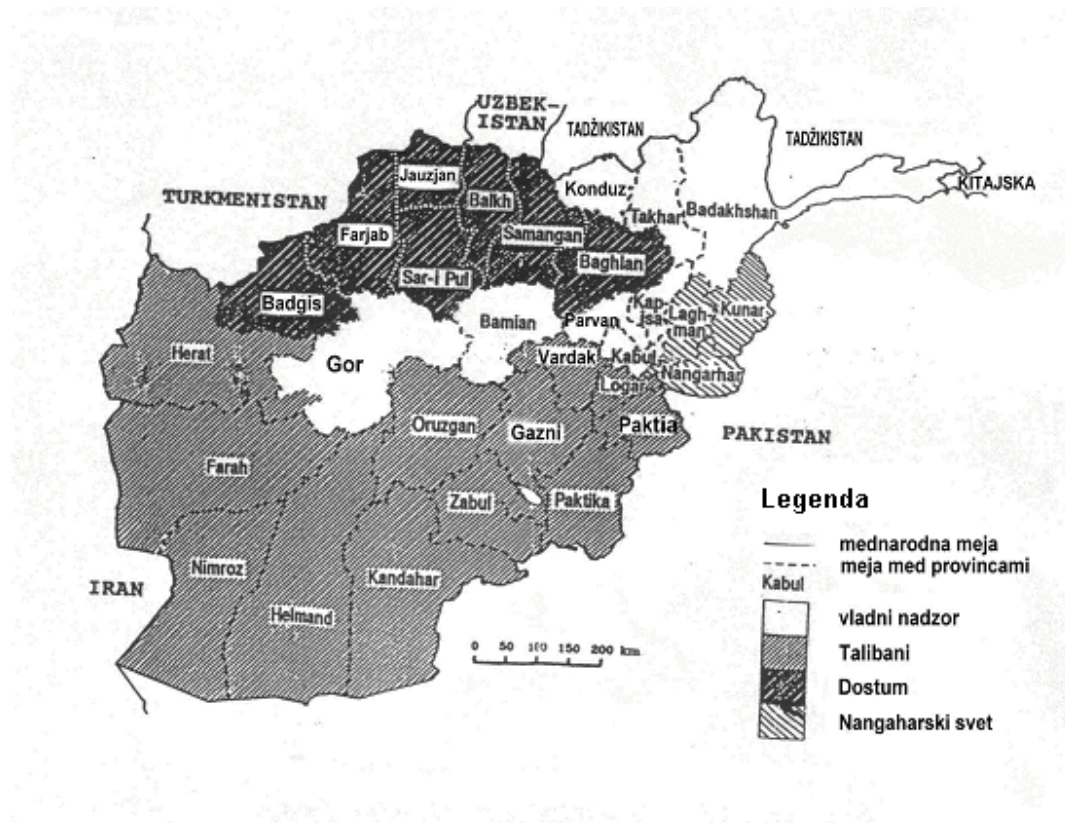
Kaotični in anarhični pašunski jug, kjer so delovali mafijski vodje in mali poveljniki, je zelo hitro padel pod talibane, vendar pa so se nato začeli konflikti z največjimi vojaškimi poveljniki, ki so politično in etnično komponento. V letu 1995 so se vse opozicijske sile združile v boju proti predsedniku Rabaniju v Kabulu. Hikmatjar se je povezal z Dostumom in s Hazari, ki so nadzorovali del Kabula. Zaskrbljen je bil zaradi svojih pašunskih rivalov – talibanov in poskusil jih je zaustaviti in obenem je napadel Kabul. Bil je poražen in njegove enote so se umaknile v Džalalabad na vzhod. Masud se je v Kabulu odločil, da bo s svojimi sovražniki enkrat za vselej opravil in marca 1995 je sprožil »blitzkrieg« proti Hazarom, ki jih je s tanki pognal ven iz Kabula. Hazari so talibanom predali svoje težko orožje in njihov poveljnik Mazari je bil ubit pod talibansko zaščito. Hazari Mazarijeve smrti talibanom niso nikoli odpustili in dve leti pozneje so se maščevali z masakrom tisoč talibanov na severu. Krvavo etnično sovraštvo med Paštuni in Hazari je prišlo na dan. Medtem Masud ni dovolil zavzetja Kabula s strani talibanov in jih je porazil v boju za mesto in slednji so tako prvič doživeli poraz. Po hudih bojih leta 1995 so doživeli poraze tudi na zahodu, kjer so izgubili štiri province od 12 (Rašid 2001: 34–36).

Ismail kan se je v Heratu spopadel z večjimi problemi. Najprej je razorožil prebivalstvo in uvedel nepriljubljeno naborniško vojsko. Talibani so se slabosti njegove vojske zavedali in so napadli Herat s pomočjo Dostumovih tehnikov, ki so popravili talibanske MIG-e. Mobilizirali so 25.000 vojakov. Napadli in skoraj brez boja so zavzeli Herat. Zdaj so kontrolirali zahodni del Afganistana in prvič so vladali na nepaštunskem ozemlju. Ismail kan in nekaj njegovih privržencev je imigriralo v Iran. Oblast so prevzeli Paštuni in uvedli božje zakone. Padec Herata

⁵⁹ Velika večina teh prostovoljcev je bila zelo mlada (14–24 let) in mnogi se niso nikoli vojskovali. Ti fantje niso nikoli videli svoje države v miru. Nobenih spominov na plemensko tradicijo in na etnično mešanico nimajo. Nimajo spomina na preteklost, nimajo vizije za prihodnost. Vojno kot edini poklic, na katerega se lahko privadijo, občudujejo. Večina so bili sirote, brez mater, sester ali sestričen (Rašid 2001: 31–32).

je pomenil začetek konca Rabanijeve oblasti in talibani so sprožili svojo drugo ofenzivo proti Kabulu.⁶⁰ Kandaharci so leta **1996** razglasili džihad proti Rabanijevemu režimu.

SLIKA 6.1: OZEMELJSKI NADZOR NAD AFGANISTANSKIMI PROVINČAMI LETA 1996

Vir: GRIFFIN 2001

⁶⁰ Pri boju za Kabul leta 1996 so Rusija, Indija, Iran, Uzbekistan, Tadžikistan in Turkmenistan podprle Rabanija in so mu še povečali pomoč. Na drugi strani pa sta talibanom povečali pomoč tudi Saudska Arabija in Pakistan. Clintonova ameriška administracija je podprla talibane kot opozicijo iranski politiki. Iran, Rusija in Indija, ki so podpirali Rabanijev režim, so predvideli, da je konflikt dosegel kritičen trenutek in ponovni spopad za Kabul bi ogrožal celotno regijo, predvsem z nevarnostjo širitve islamskega fundamentalizma v srednjo Azijo. Indija je Kabul podpirala preprosto zaradi pakistanske podpore talibanom. Vse te države so pospešile dajanje pomoči Rabaniju. Rusija je poslala tehnično pomoč za dograditev letališča Bagram in prihajali so transporti z orožjem, strelivom in gorivom iz Rusije, Tadžikistana in Ukrajine. Iran je razvil letalski most od Mashada v vzhodnem Iranu do Bagrama. Iran je poleg pomoči v orožju pomagal pri razvoju 5 vojaških taborov okoli Mashada za okoli 5.000 bojnikov nekdanjega vodje Herata Ismaela Kana. Indija je zopet pomagala vzpostaviti Ariano – afganistansko letalsko družbo, sedaj bazirano v New Delhiju – za dostavljanje orožja, radarjev in denarja režimu. Na drugi strani pa sta Pakistan in Saudska Arabija povečala vojaško pomoč talibanom. Pakistan je zagotavljal novo telefonsko in žično omrežje talibanom, renoviral Kandaharsko letališče in oskrboval talibane z strelivom, orožjem, raketami, hrano in deli za letalstvo. Saudijci so oskrbovali talibane z nafto, denarjem in stotinami poltovornjakov (Rašid 2001: 39–46).

Avgusta 1996 so talibani izvedli ofenzivo na Džalalabad. Ko so se glavne sile premaknile iz juga Kabula do Džalalabada, je Pakistan istočasno dovolil stotinam oboroženih pristašev talibanov iz begunskih taborišč, da so napadli z vzhoda. To je povzročilo pravo paniko v Džalalabadu in mesto je padlo v roke talibanom. V nekaj dneh so islamski študenti osvojili tri vzhodne province in 24. septembra 1996 prišli do vrat Kabula. Glavno mesto je bilo prvič odprto z vzhoda. Druge talibanske oborožene skupine so krenile z juga in nekatere s severa, da bi zajele Bagram, edino zračno povezavo. Talibani so 26. septembra vdrl v mesto in Masud je razglasil splošen umik, kajti vedel je, da se ne bo mogel braniti z vseh strani. Poleg tega ni hotel izgubiti podpore prebivalstva v boju za mesto. Talibani so uvedli šestčlansko šuro v Kabulu, sestavljeno iz Durani Paštunov. Nastal je problem, ker nobeden od talibanskih vodij ni nikoli živel v Kabulu, v katerem je bilo od 1,2 milijona prebivalcev samo manjšina Paštunov (Rašid 2001: 48, 51).

Dostum je bil vse, kar so talibani prezirali. Njegov imperij je bil mešanica bivših komunistov in mudžahedinov, večinsko Uzbekov, pa tudi Tadžikov, Hazarov in Paštunov. Dostum je zamenjal stran (izdal Tadžike) in se priključil Hikmatjarju leta 1994 in vseskozi menjaval zaveznike (Griffin 2001: 49). Talibani dostumu niso dovolili, da bi imel avtonomijo na severu Afganistana s svojimi Uzbeki. Slednji se je zavedal, da so kljub razlikam z Masudom talibani predstavljali pravo grožnjo ne-paštunom (Rašid 2001: 52).

Oktobra 1996 so Masud, Dostum in Hazari izvedli protinapad. V boju proti Paštunom so se torej združile manjšinske etnije. Zasedli so več mest severno od Kabula in pobili veliko talibanov, preostali pa so panično zbežali v Kabul. Masudove enote so ponovno zasedle letališče Bagram in Dostum je napadel z letalstvom. Talibani so odgovorili z množičnimi aretacijami ne-paštunov. Hazari in Tadžiki so večinoma pobegnili iz Kabula v nasprotno smer, to je v Pakistan (na desetisoče beguncev). Z velikimi izgubami soočeni talibani so začeli z masovnimi vpoklici novih rekrutov. Na tisoče prostovoljcev je prišlo iz Pakistana, ko so začeli zapirati nekatere madrase (verske šole), tako da študentje niso imeli druge izbire, kakor da se pridružijo boju. Kljub velikim izgubam pri boju za Kabul talibanski prestiž ni bil nikoli večji kakor sedaj. Cena njihove zmage je bila v poglobljanju etničnih delitev, kar je delilo Afganistan in polariziralo regijo. Talibani so sedaj kontrolirali 22 provinc (Rašid, 2001: 53–54).

Spomladanska ofenziva talibanov na Mazar-i-Šarif leta **1997**, zadnjo utrdbo na severu antitalibanskega zavezništva, ki je bila pod kontrolo generala Dostuma in njegovih Uzbekov. Obkolili so mesto in premožni prebivalci so prebegnili v sosednje srednjeazijske države. Kljub temu, da je bila večina afganistanskega prebivalstva skoncentrirana na jugu in so bili pod

talibansko kontrolo, je bilo 60 % kmetijskih virov in 80 % industrije, rud in zemeljskega plina na severu. Dostum je kar naenkrat postal zadnje upanje sosednjih držav in mnogih Afganistancev kot zadnja rešitev proti talibanom. Talibani so krenili proti Mazarju iz smeri Kabula in Herata. Po padcu provinc ene za drugo je Dostum s svojimi 135 častniki prebežal najprej v Uzbekistan in nato še v Turčijo (Rašid 2001: 55, 58).⁶¹

Za talibane je bila po osvojitvi Mazarja dobra priložnost, vendar se niso nič naučili pri osvojitvi drugih mest, kjer so zavrnil delitev oblasti z drugimi etnijami in sprostitev zakonov šarije za druge etnije. Malik je bil Uzbek, ki je sklenil s talibani zavezništvo. Računal je na avtonomijo na severu, vendar se je zmotil. Ponudili so mu mesto namestnika zunanjega ministra v Kabulu in ko je v mesto vdrlo 2.500 težko oboroženih talibanov, so zavrnil delitve oblasti z njim. Talibani so začeli razoroževati Uzbeke, Hazare in uvedli so strog zakon šarije, zaprli univerze in šole ter z ulic umaknili ženske. Mazar-i-Šarif je prej veljal za najbolj liberalno mesto v državi. Hazari so se uprli razorožitvi in sledil je upor ter boj v naseljenem mestu, za katerega talibani niso bili izurjeni. V 15 urah je bilo pobitih 600 talibanov. Okoli 1.000 jih je bilo zajetih na letališču, ko so hoteli zbežati. Deset vodij talibanov je bilo pobitih ali zajetih. Malikove enote so zajele štiri severne province (Takar, Farjab, Jauzjan in Sar-i-Pul), ki so jih talibani zajeli pet dni prej in prišlo je do težkih bojev v treh provincah (Konduz, Balkh, Samagan). Ko so talibanom zaprli pot, so bili tisoči verskih študentov postreljeni ali zažgani na množičnih grobiščih. Masud je istočasno izvedel ofenzivo in ponovno zajel področje okoli Kabula. Hazari so, spodbujeni z zmago v Mazarju, začeli osvobajati svojo deželo Hazarjat. Talibane so iz doline Bamijan potisnili nazaj in tisoče paštunskih prebivalcev te regije je prebežalo v Kabul. Mula Omar je ponovno mobiliziral verske študente iz Pakistana (približno 5.000 novih borcev). Prisiljeni so bili tudi mobilizirati Gilzaji Paštune iz vzhodnega Afganistana in Pakistana. Vendar so ti zahtevali politično nagrado, ki pa je talibani niso bili pripravljeni plačati. Gilzai Paštuni, ki so dominirali v protisovjetskem boju, niso želeli biti samo »hrana za topove«, temveč so si želeli deliti oblast z Duraniji (Rašid 2001: 58–60).⁶²

Talibanska opozicija je 13. junija 1997 ustanovila »Združeno islamsko in nacionalno fronto za osvoboditev Afganistana« in za prestolnico razglasila Mazar-i-Šarif. Rabanija so postavili za

⁶¹ Dostum je moral na begu skozi Termez podkupiti svoje lastne vojake, da so ga spustili čez mejo (Rašid 2001: 58).

⁶² V šurah, ki so jih vzpostavili talibani so prevladovali Duraniji, ki so si kasneje le porazdelili oblast z Gilzaji. Pakistan je podpiral verske študente, kljub temu, da so Duraniji vseskozi vodili talibansko gibanje. Vzrok temu je bil nezmožnost vodenja paštunskih talibanov brez sodelovanja Duranijev in poleg tega so bili Duraniji v času državljanske vojne zelo dojemljivi za pakistanske strateške načrte brez kralja Zahirja in njegovega paštunskega iredentizma. Gilzaji so bili preveč vodeni od plemenskih starešin, neizobraženi, nevajeni vladanja in niso pokazali neke prave kohezivnosti.

predsednika, Masuda pa za obrambnega ministra. Vendar pa je obljuba po ustanovitvi nove vlade zaradi ponovnih razlik med Uzbeki, Tadžiki in Hazari padla v vodo. To zavezništvo je izvedlo ofenzivo proti Kabulu in je uspelo narediti polovični obroč okrog mesta. Talibanom je medtem uspelo razdeliti severne sile na dva dela in napadli so Konduz. Uspeli so pridobiti Dostumove privrženice, ki so se uprli Malikovi vojski in ga premagali. Malik je zbežal v Iran in Dostum se je vrnil. Dostum se je bil prisiljen s svojimi enotami umaknil iz Mazar-i-Šarifa pred Hazari, ki so prevzeli nadzor nad mestom. V mestu je nastal pravi kaos. Medtem, ko so se talibani vrnili nazaj proti Konduzu, je prišlo do tenzij med Hazari in Uzbeki, kar je preprečevalo zavezništvo. Dostum je kot znak dobre volje osvobodil 200 talibanskih ujetnikov. Malik je v času vladanja masakriral in etnično čistil Paštune, s čimer je še bolj etnično razdelil Afganistan na paštunski in nepaštunski del. Drugače pa so vse strani etnično in versko čistile ozemlja pod svojim nadzorom (Rašid 2001: 61–63). Talibani so masakrirali šiitske Hazare in prisilili tadžiške kmete k umiku iz doline Somali. Uzbeki in Hazari so na drugi strani masakrirali tisoče talibanskih ujetnikov in pobili paštunske kmete okoli Kabula in na severu. Šiitski Hazari so izgnali Paštune na podlagi sunitske vere (Rašid, 2001: 64).

Pomembno mesto v Afganistanu ima Bamijan, kjer živijo Hazari in je prestolnica budizma v srednji Aziji. Hazari so bili vedno pod pritiskom Paštunov, vendar nikoli tako, kakor leta **1998**. Talibani so poglobljali konflikt med Hazari in Paštuni, ko so prve tretirali kot hinavce in nevernike. Za talibane je bilo še posebej nemoralno, da so imele med Hazari ženske pomembno vlogo. Hazari pa so ugotavljali, da talibani delujejo proti vsem civilizacijam in konec leta 1997 so imeli vlogo povezovalca v boju proti talibanom, predvsem z zasedbo Mazarja in z uspešnim zavračanjem napadov na Bamijan. Imeli so občutek, da so osvobodili sever pred talibani. Hazari niso bili brez prijateljev, Iran jim je dajal vojaško oskrbo na novo ustanovljenem letališču v Bamijanu. Vendar so malo pretiravali. Med njimi samimi je bilo kar nekaj frakcij v tekmovanju za ozemlje, vpliv in tujo pomoč. Ločene skupine Hizb-e-Wahdata so kontrolirale Mazar in se spopadale med seboj in z Uzbeki. Februarja 1998 so izbruhnili siloviti spopadi med Hazari in Uzbeki, kar je Masud s pomočjo Teherana poskušal ustaviti, da bi se zavezništvo le ohranilo (Rašid 2001: 68–70).

Medtem so talibani pritiskali na Saudsko Arabijo in Pakistan, da bi jih podprla pri novi ofenzivi na sever. Tisoči novih rekrutov so prišli iz pakistanskih verskih šol in begunskih taborišč. Julija 1998 so talibani napadli Dostuma in njegove Uzbeke v področju Maimane. Zajeli so 800 uzbeških vojakov in 100 oklepnih vozil. Dostum je ponovno prebegnil v Turčijo.

Demoralizirani Dostumovi vojaki so se priključili talibanom v obleganju Mazarja in so ga tudi osvojili. Sledil je strahovit pokol, genocid nad prebivalci Mazarja. Mula Omar je dal dovoljenje, da so dve uri pobijali vse, kar je bilo živo, vendar je ta pokol trajal dva dni. Šest dni nihče ni smel pokopati trupel. Uničili so vse domove Hazarov. Drugi dan pa so pobijali tudi Tadžike in Uzbeke. Tisoče Hazarov je bilo odvedeno v zapore in ko so bili ti prenapolnejni, so jih zaprli v kontejnerje, da so se zadušili. Nekatere so odpeljali ven iz mesta in jih masakrirali. Talibani so se odločili počistiti šiite na severu. Talibanske mule so iz mošej razglasile, da imajo šiiti tri možnosti – da se spreobrnejo v sunitski islam, da prebegnejo v Iran ali umrejo. Vsa verska delovanja šiitov so bila prepovedana. »Hazari niso muslimani,« pravijo talibani »in mi jih moramo pobiti.« Na podlagi ocene OZN je bilo pobitih od 6 do 8 tisoč prebivalcev Mazarja (Rašid 2001: 72–74).⁶³ To je bil še en dokaz zgodovinsko pogojenega sovraštva med sunitskimi Paštuni in šiiti.

Talibanska konfrotacija z Iranom septembra 1998 je dala možnost Masudu, da so se lahko njegove sile pregrupirale in v svoje enote vključile preostale uzbeške in hazarske borce. Slednji se je izkazal, kot dobri poveljnik združenih manjšinskih etnij proti talibanom. Izvedel je več lahkih napadov ob meji z Uzbekistanom in Tadžikistanom in si prisvojil znaten kos ozemlja, talibani pa so izgubili 2.000 mož. Po kolapsu vodstva Uzbekov in Hazarov je »lev iz Panjširja« prevzel vojaško poveljstvo v antitalibanski koaliciji. Situacija se je začela obračati v prid antitalibanski koaliciji. ZDA so bile obsedene z Bin Ladnom in s talibansko zavrnitvijo izročitve le-tega. Celo Saudska Arabija je bila užaljena z zaščito Osame Bin Ladna in umaknila je svoje diplomatsko predstavništvo iz Kabula in ukinila financiranje talibanov. Pakistan je tako ostal edini podpornik verskih študentov.

Oktober **1999** so talibani izvedli še dve ofenzivi proti Masudu, da bi ga odrezali od oskrbe iz Tadžikistana. Obe ofenzivi sta propadli, vendar so te ofenzive imele za posledico 200.000 beguncev iz doline Somali.

Julija **2000** so talibani ponovno izvedli ofenzivo na sever. Intezivno so bombardirali civilne cilje in počasi napredovali do prestolnice severnega zavezništva Talokan, ki je padel septembra 2000. Masud se je umaknil iz Talokana ob mejno provinco Badakšan, ki je bila zadnja provinca pod njegovim nadzorom. Iz Talokana je zbežalo 150.000 beguncev in s tem so talibani naredili

⁶³ V teh časih vladanja talibanov je bilo življenje Hazarov vredno 6-krat manj kot kamelje, življenje Paštuna pa 1.000 kamel. (Griffin 2001: 221). Sajaf je sodeloval kot vodja pašunske frakcije pri etničnem čiščenju v Kabulu in Hazare je pobijal tako, da jih je zaprl v kontejnerje in okoli njih prižgal ogenj (Griffin 2001: 192).

velik val zmede v Srednji Aziji. Skozi leto 2000 so naraščale razlike in nesoglasja med vodji talibanov in pojavila se je večja korupcija in vse večje pomanjkanje dobrin prebivalstva (Rašid 2001: 75–79).

Rane, ki so jih povzročili talibani so nenehen spomin na 20-letno vojno, ki je pustila 1,5 milijona mrtvih in uničila deželo. SZ je vsako leto prispevala 5 milijard \$ za obvladovanje mudžahedinov oziroma skupno 45 milijard \$. Med leti 1980 in 1992 so Američani dali 4–5 milijard \$ pomoči mudžahedinom. Od drugih islamskih držav so dobili 5 milijard \$ pomoči mudžahedini, kar skupaj pomeni približno 10 milijard \$ pomoči. Posledice dejanj talibanov kažejo na krvav in brutalen stil vojne (Rašid 2001: 18). Politična razdrobitev, ekonomsko uničenje, etnične in sektaške vojne in islamski fundamentalizem stiskajo Pakistan in celotno regijo. Nevarno obnašanje afganistanskih vodij ni več lokalna zadeva. Državlјanska vojna je razdelila regijo na podpornike talibanov in podpornike severnega zavezništva (Rašid 1999: 22).

Nadžibulah je na vsak način hotel obdržati oblast in na razne načine je kupoval podporo plemenskih vladarjev. To mu seveda ni uspelo predvsem zaradi kolapsa SZ in konca njene podpore. Mudžahedinske skupine so se pokazale kot zelo neenotne in so se vedno delile tako med Paštune in ne-paštune, kakor tudi med pašunske Gilzaje in Duranije. Uzbeki, Hazari in Tadžiki so imeli oblast na večjem delu državnega ozemlja.

S prihodom talibanov pa se je to razmerje porušilo in Paštuni so ponovno prevzeli oblast. Talibani so se pokazali kot etnično, kulturno in versko povezani. Pripravljeni niso bili na noben kompromis pri delitvi oblasti z drugimi etnijami. Paštune so združili pod eno zastavo in prinesli »red« v državo. Sodelovali so z drugimi etnijami, dokler so jim koristili (npr. Uzbeki). Vnesli so še hujši razdor med šiite in sunite. Svetu so pokazali, da v 21. stoletju še vedno lahko pride do oblike srednjeveške oblasti. Prikazali so neverjetno učinkovito osvajanje ozemelj, vendar jim je manjkala razumna diplomacija s sosedi. V Pakistanu so imeli veliko mobilizacijsko moč in hkrati zelo močno ideologijo. Pokazalo se je tudi v tem, da se je veliko Hikmatjarjevih Gilzaji Paštunov priključilo talibanom. Do leta 1996 so še sklepali kompromise z drugimi etnijami, potem pa so napadali vse, ki niso bili Paštuni in ki se niso strinjali z njihovo versko ideologijo. V letih 1997–99 so talibani izvedli pokol nad šiitskimi Hazari, kar je spremenilo etnično in versko strukturo Afganistana. V zadnjem obdobju konflikta je šlo za spor med pašunskimi talibani in ne-paštuni (Tadžiki, Hazari, Uzbeki).

Vse manjšinske etnije so bile v preteklosti žrtve pašunske ekspanzije in ti občutki ostajajo v ljudeh še danes. Moramo pa vedeti, da ni bil vedno prisoten le etnični konflikt. Ambicije po oblasti so namreč velikokrat razdelile etnijo na več interesnih skupin.

6.4. Dejavnost sosednjih in drugih držav

Nove **islamske države Srednje Azije** so nastale po razpadu SZ: Kazahstan, Kirgizistan, Tadžikistan, Turkmenistan in Uzbekistan. Zadnje tri mejijo na Afganistan in nobena od teh nima demokratične preteklosti. Poleg bivših sovjetskih republik lahko sem štejemo še Afganistan. Možno je, da katera koli od teh držav poseže v notranje zadeve druge. Ruske čete so bile že potrebne pri posredovanju v Tadžikistanu za zaščito postkomunističnega režima. Velike in regionalne sile igrajo pomembno vlogo v novi strateški vlogi Srednje Azije: ZDA, Rusija, Iran, Turčija, Saudska Arabija in Pakistan (Ahrari, 1996: 1–4). Problem etnične raznolikosti v Srednji Aziji ponuja možnosti mnogih etničnih konfliktov. V regiji, kjer prevladuje ekonomska nerazvitost, je globoko nezadovoljstvo, povezano z ugodnim statusom ene etnične skupine, verjetno vzrok sovražnosti predvsem tistih etničnih skupin, ki se imajo za izkoriščane ali za žrtve. Drugi vzrok lahko najdemo predvsem v obmejnih državah Afganistana, in sicer gre za problem Stalinovega masovnega preseljevanja narodov. Uzbekistan ima probleme s tadžiško manjšino, ker sta dva tadžiška islamska centra Bukhara in Samarkand na ozemlju Uzbekistana (Ahrari 1996: 11–12). V Uzbekistanu in Turkmenistanu še vladata prokomunistična voditelja. V Tadžikistanu pa še vedno ni nekega političnega pluralizma. V Tadžikistanu je divjala državljanska vojna sočasno z afganistansko in na to državo budno pazijo vse sosednje države. Vojna je divjala od leta 1992 do leta 1997 med postkomunisti in islamisti, kar je vplivalo tudi na etnične konflikte v Afganistanu (Ahrari 1996: 28–30). Uzbeške vojaške enote so sodelovale v vojni v Tadžikistanu, da so si zagotovile lastno varnost in da so lahko nadzirale delovanje Ruske vojske na tem območju. Kazahstan in Kirgizistan sta se bala iste nevarnosti državljanske vojne in sta zato podprla ruske in uzbeške enote v Tadžikistanu. Tadžikistanska državljanska vojna je prinesla tudi veliko beguncev, del njih je prebežal celo v Afganistan. Najbolj nevarno področje za konflikt v Srednji Aziji je prav dolina Fergana (Uzbekistan, Tadžikistan), in to ne samo zaradi različne etnične in jezikovne strukture, ampak tudi zaradi svoje zemeljske rodovitnosti, ki je v Srednji Aziji prava redkost. Ta dolina ima tudi največjo koncentracijo prebivalstva, poleg tega pa so tam odkrili tudi nafto (Ahrari 1996: 39–40). Uzbekistan pa je imel velike težave zaradi

talibanske podpore islamskemu gibanju v Uzbekistanu, ki je poskušal zrušiti prokomunistični režim (Rašid 2001: 80).

Za Srednjo Azijo so tisoči beguncev pred vrati in zaskrbljenost, da bo vojna prešla na njihovo ozemlje, postala resna grožnja. V nepričakovani potezi leta 1997 so se povišale bojne pripravljenosti držav na meji. Okoli 3.000 ruskih vojakov na afganistansko-uzbekistanski meji, 25.000 ruskih vojakov na tadžikistansko-afganistanski meji in tudi ruske mejne enote v Turkmenistanu so prešle na najvišjo stopnjo bojne pripravljenosti. Uzbekistan in Tadžikistan sta zaprli meji z Afganistanom. Rusi so grozili z odločnimi vojaškimi akcijami, če bodo talibani napredovali. Turkmenistan je sebe razglasil za nevtralno državo in imel delovne odnose s talibani, vendar je po zasedbi Mazar-i-Šarifa v Turkmenistan prebežalo tudi okoli 9.000 Turkmenov. Talibani so bili jezni na vse svoje sosede. Prihod talibanov na sever je imel dober učinek na konec 4-letne državljanske vojne v Tadžikistanu. Obe strani je prisilil k podpisu mirovne pogodbe junija 1997. To je za Masuda pomenilo novo možnost, da dobi novo pomoč preko Tadžikistana. Masud je dobil na razpolago letališče v Kuliabu na jugu Tadžikistana, kjer je dobival pomoč od Rusije in Irana, katera je šla nato v dolino Panjšir (Rašid 2001: 61).

Za **Rusijo** je strateškega pomena, da so od nje gospodarsko in politično odvisne srednjeazijske republike, kakor so bile v času Sovjetske zveze (Ahrari 1996: 5). Največji politični in vojaški udarec so jim talibani zadali s priznanjem Čečenije in podpore Čečencem v boju proti Rusom (Rašid 2001: 80). Rusija je ugotovila, da je kabluski (Rabanijev) režim modernejši in bolj upogljiv kakor talibanski. Moskva je želela končati konflikt v Tadžikistanu med neokomunisti in islamskimi uporniki, ki so se oskrbovali prav iz Afganistana (Rašid 2001: 44).

Med leti 1994–96 so **ZDA** podpirale talibane politično skozi svoje zaveznike Pakistance in Saudijce predvsem zaradi tega, ker so talibane videli kot antišiiite in kot prozahodno usmerjene. Leta 1997 se je ameriška pomoč talibanom povečala predvsem zaradi naftnih interesov (Rašid 2001: 176). Problem Washingtona je bil predvsem majhna zainteresiranost za Afganistan. Nekateri ameriški politiki so verjeli, da se bodo talibani razvili kakor Saudijci v dvajsetih letih tega stoletja (Rašid 2001: 178–179). ZDA imajo edine moč, da vplivajo na sosede, da se ne bodo več vmešavali v Afganistan, kar pa je težko, ker so Pakistanci obsedeni z lastno varnostjo pred Indijo (Rašid 2001: 210).

Oktober 1997 je generalni sekretar OZN Anan ustanovil skupino *šest plus dva* (zaskrbljenih držav glede Afganistana), ki je vključevala šest afganistanskih sosed, Rusijo in ZDA. Rezultat teh pogajanj naj bi bil začetek pogovorov med Pakistanom in Iranom glede Afganistana. Druga

rešitev naj bi vključevala embargo na orožje Afganistanu in začetek pogajanj med afganistanskimi frakcijami. Pobuda je bila po poročilu generalnega sekretarja popolnoma neuspešna. Preveč skupin v Afganistanu, vojaških poveljnikov, trgovcev z drogo in drugih pokaže, da so z vojno veliko pridobili in bi z mirom preveč izgubili (Rašid 2001: 66).

Afganistan je samo ena od mnogih dežel, kjer je prisoten konflikt med šiiti in suniti. Ti dve veji islama sta bili združeni edino med sovjetsko invazijo. **Iran** je po odhodu Sovjetov želel povečati moč Hazarov in pomagal združiti osem v Iranu baziranih skupin Hazarov v enotno stranko *Hizb-e-Wahdat*. Teheran je zahteval 25 % ozemlja Afganistana pod oblastjo Hazarov (Rašid 2001: 197–198). Iran je svoje povezave razširil tudi z Tadžiki, ki izhajajo iz iste starodavne rase in govorijo isti jezik. Vendar so bili zaprepani zaradi pokola Hazarov s strani Tadžikov leta 1993 in so za nekaj časa prekinili stike (Rašid 2001: 200).

Po padcu Bamijana in Mazar-i-šarifa 1998 je nastala doslej največja kriza v Srednji Aziji, ko je Iran z 70.000 pripadniki iranske revolucionarne garde izvajal vojaške vaje na meji z Afganistanom.⁶⁴ Ajatolah Ali Hamnei je opozoril na možnost izbruha velike vojne v tem delu sveta. Talibani so mobilizirali še 5.000 bojnikov za obrambo pred agresijo Irana. Vendar je na koncu Omar izpustil iranske voznike tovornjakov in obljubil je izboljšanje odnosov z OZN (Rašid 2001: 76).

Največji dobitnik pri talibanski politiki je prav gotovo **Pakistan**, ki je vseskozi vodil bolj niansirano politiko do paštunske prevlade in ga je skrbelo za problem Paštunistana. Talibani so bili zelo povezani s pakistansko mafijo, vlado in jih problem Paštunistana ni zanimal (Ewans 2001: 197). Pakistanci so verjeli, da je bila talibanska oblast v Afganistanu zaveznik, ki daje Pakistanu večjo strateško vojaško moč pred Indijo. Dve ekstremistični skupini v Pakistanu, sta še posebno močno podpirali verske študente (Rašid 1999: 28).⁶⁵ Po drugi strani pa si je Pakistan želel pridobiti nafto in zemeljski plin iz Srednje Azije preko talibanov (Ewans 2001: 197).

Afganistan je vedno bolj vplival na **kitajsko in indijsko** strateško mišljenje, vendar brez pravih učinkov v Afganistanu samem. Vodje v Pekingu in New Delhiju afganistansko vojno vidijo kot pomemben del razvijajočega se trikotnika s Pakistanom in obe državi sta zaskrbljeni

⁶⁴ Talibani so naredili drzno potezo, ko so v iranskem konzulatu v Mazarju ubili 11 iranskih diplomatov, obveščevalnih častnikov in novinarjev. Zajeli so tudi 45 iranskih voznikov tovornjakov, ki so vozili orožje za Hazare. Da bi umirili iransko vlado, so talibani samo navidezno aretirali vodjo tega poboja. Septembra so talibani z ofenzivo osvojili še Bamijan in vodje Wahdata so se umaknili v sosednje hribe. Masakri talibanov nad Hazari so se nadaljevali. Za Iran je padec Bamijana pomenil pravico do samoobrambe po mednarodnem pravu (Rašid 2001: 74–76).

⁶⁵ Izvedli sta vrsto napadov na pakistanske šiite in jih več sto tudi likvidirali (Rašid 1999: 28). Ta močna povezanost se kaže prav v sovraštvu do šiitov.

zaradi transnacionalnih groženj. Kitajska je poslala delegacijo na srečanje s talibani marca 1999, Indija pa je previdno podpirala severno zaveznitvo. Obe državi sta upali na mir. Nestabilnost v Afganistanu Indiji škoduje predvsem doma, ker ne morejo priti do plinovoda iz Irana in Rusije. Škoduje tudi v tem, da so med seboj povezane vojaške skupine v Afganistanu in skupine v Kašmirju (Weisbrode 2001: 73).

Skrb zaradi odporniških gibanj v Sinkiangu in Tibetu oblikuje kitajske poglede na Afganistan. Nobenega dokaza ni, da bi se Kitajska vmešavala v notranje zadeve Afganistana (ali kjer koli v Srednji Aziji), da bi zmanjšala indijski vpliv, kljub skupni meji s temi državami (Weisbrode 2001: 74). Konflikt med Kitajsko in Indijo izhaja že iz leta 1962, ko sta se državi spopadli za ozemeljsko vprašanje (Ghaus 1988: 101). Kitajci so bili vznemirjeni zaradi urjenja uporniških islamskih Uigurov v Afganistanu in kitajsko vodstvo bi lahko postalo spodbudnik večjega vmešavanja v Afganistan. Srednja Azija ne more biti stabilna, dokler obstaja vojna v Afganistanu. Dokler pa je Srednja Azija nestabilna, mir v Afganistan ne more priti. Afganistan se je zopet pojavil kot področje operacij za znamenite srednjeazijske konflikte: sektaške, etnične, socialno-ekonomske in ideološke (Weisbrode 2001: 75–76).

Po padcu sovjetskega imperija leta 1991 je **Turčija** želela, da bi kulturne in lingvistične sorodnosti srednjeazijskih etnij prinesle imperij do Sinkianga. Za dosego panturškega političnega in ekonomskega imperija v Srednji Aziji je bil ovira samo Tadžikistan (Griffin 2001: 105).

Motivi, cilji in politika sosednjih držav so se skozi čas spreminjali. Afganistan je bil najbolj pod vplivom Pakistana in zaradi tega v svoji nalogi motive Pakistana za sodelovanje v afganistanskih konfliktih najbolj poudarjam. ZDA so sicer edine, ki imajo moč vplivanja na sosede, da se ne bi več vmešavali v Afganistan, kar pa je izredno težko, ker so Pakistanci obsedeni z varnostjo pred Indijo. Saudske Arabije kot velikega sponzorja različnih islamskih skupin ne omenjam, ker se ni direktno vmešavala v notranje zadeve Afganistana, pač pa preko Pakistana in arabskih mudžahedinov.

SKLEP

Afganistan je bil najprej žrtev britansko-ruskega rivalstva v Aziji, nato pa je bil »arena za spopad« med Vzhodom in Zahodom. Na koncu je postal središče spopada med tekmeči v Srednji Aziji. Svet je premalo naredil, da bi se spopadi v regiji prenehali. Države samo iščejo pot za svoj naftovod čez afganistansko ozemlje, ki jim bo prinesel dobiček.

Rezultat neprestanih spopadov je, da se Afganistanci nimajo več samo za Afgance ali Paštune, Tadžike ..., ampak se imajo za Kandaharce, Panjširce, Herate, Kabulce ... Razdrobitev je vertikalna in horizontalna in obdaja etnično vsako dolino in mesto. Plemenska hierarhija, ki je včasih posredovala pri konfliktih, je bila izgnana ali likvidirana. Politične in intelektualne elite ni več. Kompleks avtoritete in družbene moči, grajen več stoletij, se je zrušil. V teh zadnjih desetletjih se Afganistanci niso razen bojevanja v neprestanih vojnah naučili ničesar. Celotna populacija je bila pregnana ne samo enkrat, ampak večkrat.

Talibani kot zadnji gospodarji vojne so bili ujeti med plemensko družbo, ki so jo poskušali ignorirati, in potrebo po državni strukturi, ki so jo zavračali. Slednji so tudi povečevali že tako velika nasprotja med etnijami. Afganistanski talibanski fenomen je poglobil svet med podpornike le teh in tiste, ki jim nasprotovali.

Prvo delovno hipotezo lahko potrdim, ker konflikti res potekajo po etnični ločnici med večinsko etnijo Paštunov in tradicionalno podrejenimi manjšinjskimi etnijami Tadžikov, Uzbekov in Hazarov. Paštuni so večinski narod in vedno želijo vladati drugim etnijam v Afganistanu. Zaradi sporov med samimi Paštuni včasih pride tudi do izgube oblasti enih Paštunov na račun drugih (Durani/Gilzaji), vendar so pri vladanju enih ali drugih delno vključeni tudi pripadniki drugih manjšinskih etnij. Tadžiki, Uzbeki in Hazari so po drugi strani edini pravi rivali Paštunom na oblasti skozi vso zgodovino. Tadžiki in Hazari so nenehni nasprotniki Paštunov in obratno. Uzbeki pa se navadno obnašajo oportunistično.

Vendar pa Tadžiki, Hazari in Uzbeki niso bili nikoli sposobni skupno voditi države nasproti Paštunom predvsem zaradi znotrajetnične razdrobljenosti, partikularističnega, kratkotrajnega in oportunističnega tvorjenja koalicij in osebnih nasprotij. Paštuni so skozi zgodovino vedno najbolj branili svojo lokalno in plemensko strukturo, bolj kakor manjšinske etnije. Dokaz paštunske neenotnosti je prav prestop Paštunov Haji Kadirja iz Nangaharja v Severnemo zavezništvo, ki je

bilo opozicija talibanom. V bojih v Afganistanu pa ni popolnoma prevladoval etnični dejavnik, saj so se npr. Paštuni, Uzbeki, Hazari vseskozi tudi znotraj svojih etničnih skupin borili za oblast. Še najbolj kohezivni so Tadžiki.

Vse štiri etnije so etnično čistile svoje ozemlje in sovražnost med njimi se je v zadnjem obdobju samo še stopnjevala. Dejstvo je, da nobene manjšinske etnije, pa čeprav združene, brez sodelovanja Paštunov nikoli ne bodo mogle vladati nad Afganistanom. Paštuni pa so prav med sovjetsko intervencijo izgubili nadzor nad manjšinskimi etnijami, ki se niso pripravljene več podrežati ne Gilzajem in ne Duranijem.

Drugo delovno hipotezo, da sosednje države izkoriščajo različne etnije za doseganje lastnih ciljev, je možno na podlagi proučevanja potrditi.

Na zahodu je Iran s svojo podporo severnemu zavezništvu dajal pomoč tako Uzbekom, kakor Hazarom, ki so bili med seboj celo nekaj časa v vojni, in s svojo prošiitsko politiko pripomogel k večni razdrobitvi Afganistana. Vseskozi je podpiral iranske etnično-lingvistične skupine, od teh vedno Kizilbaše in Hazare. Končni cilj je bil večji vpliv afganistanskih šiitov v regiji in razdrobljenost Afganistana.

Na vzhodu in jugu je Pakistan z nenehnim strahom pred Indijo in paštunskim iredentizmom v Afganistanu vedno iskal nekega zaveznika. Končni cilj Pakistana je bil razdrobljeni in šibki Afganistan. Želel pa se je tudi razbremeniti ekonomskega bremena beguncev. Najbližji zaveznik so mu seveda Paštuni-Gilzai, ki nimajo neke pretenzije po državi Paštunistan. Pakistanski islamisti potihoma upajo na združitev Afganistana, Pakistana in Kašmirja v eno državo in vsi, ki so nasprotni tej ideji so njihovi sovražniki. Ta združena država, pa naj bi bila tesno povezana s Turkmenistanom, Uzbekistanom, Tadžikistanom, Kirgizijo in Kazahstanom. Duranijski nacionalizem je pomembno generiral pakistansko vmešavanje. Pakistanska oblast je bila v nenehnem strahu, da bo Pakistan naslednja država, kjer bodo nastala etnična trenja, in prav afganistanci so bili tisti, ki so bili zmožni le tega ustvariti. Dokler bo oblast bazirala na monoetnični strukturi, Pakistan in Iran ne bosta opustila svoje strategije transformiranja Afganistana kot svojega čezmejnega strateškega zaveznika. Iransko-pakistanski dialog je pomemben za stabilnost v državi in prav Pakistan, bo moral omejiti podporo Paštunom. Na drugi strani pa, bo moral Iran omejiti podporo šiitom v zahodnem in osrednjem Afganistanu.

Kitajcem je njihov zaveznik Pakistan pomemben in prek njega so vodili politiko do Afganistana, razen proti koncu obdobja talibanske vladavine.

Rusija je videla v Afganistanu nenehno grožnjo mejam Skupnosti neodvisnih držav in poskuša na različne načine vplivati na politiko Afganistana. Močno pomembna je demokratična zunanja politika Rusije, kar tudi močno vpliva na dinamiko v srednji Aziji.

Uzbekistan kot vodilna srednjeazijska država v regiji, pa je delovala kot zaveznik afganistanskih Uzbekov in drugih, ki so v skladu s sunitsko vejo islama in njihovo politiko. Tadžikistan je poskušal pomagati vzpostaviti ponovno tadžiško vlado v Afganistanu, kakor se je to zgodilo dvakrat doslej. Vse te države so bile zaskrbljene zaradi močnega vpliva islama v regiji, vendar pa je napačno, da nekatere države ne dopuščajo udeležbe islamskih strank v političnem procesu. Afganistan vsem srednjeazijskim državam služi kot primer, da netoleranca vodi do krvave in brutalne vojne. Prav ekonomski razvoj in nevmešavanje drugih držav, bi pripomogel k večji stabilnosti Afganistana. Srednjeazijske države so bile po koncu hladne vojne preveč zaposlene z lastno varnostjo in zato niso želele še dodajati konflikt za priključitev »svojih sorodnih« afganistanskih prebivalcev v svojo državo. Čezmejni etnonacionalizmi povečujejo zaskrbljenosti glede prihodnosti nacionalnih držav in njihovih suverenosti v Srednji in južni Aziji.

Destruktivni etnični konflikt v Afganistanu in vloga sosednjih držav sta vedno preprečevala sodelovanje v regiji. Prav etnični konflikt v Afganistanu, pa je nekoliko povezal politiko Washingtona, Moskve in Teherana. Države v regiji bi morale uravnovežiti svoje strateške varnostne interese z interesi drugih držav. Dejavnosti držav v Afganistanu ni možno preprečiti, jih je pa možno omejiti z različnimi medsebojnimi sporazumi.

LITERATURA

1. Ahrari, M. E. (1996): *The New Great Game in Muslim Central Asia*. V Binnendijk Hans (ur.) Mcnair paper 47 – INSS. Washington D. C.: National Defence University.
2. Allan, Pierre and Stahel, A. Albert (1983) Tribal Guerrilla Warfare Against Colonial Power: Analyzing the War in Afghanistan. *The journal of conflict resolution* 27(4), 590–618.
3. Carment, David and James, Patrick (2000) Explaining third-party intervention in ethnic conflict: theory and evidence. *Nations and Nationalism* 6(3), 173–202.
4. Carroll, Allen (2001) *Afghanistan – Land in Crisis*; National Geographic Maps, Supplement to *National Geographic*.
5. Dakič, Drago (2001) Spomini na afganistanska leta. *Obramba* (33), 22–25.
6. Dakič, Drago (2002) Vojna, ki je ni bilo možno dobiti. *Obramba* (34), 52–55.
7. Debeljak, Aleš (1995) *Oblike religiozne imaginacije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
8. Enloe, Cynthia (1990): *Policija, vojska in etničnost – temelji državne moči*. Zagreb: Globus.
9. Ewans, Martin (2001): *Afghanistan – a new history*. Richmond: Curzon Press.
10. Ghaus, Samad Abdul (1988) *The Fall of Afghanistan*. London: Pergamon-Brassey's International Defense Publishers, Inc.
11. Griffin, Michael (2001) *Reaping the Whirlwind – The Taliban Movement in Afghanistan*. London: Pluto Press.
12. Henderson, Errol A. (1999) *Civil wars*. V Lester Kurtz (ur.) *Encyclopedia of Violence, Peace and Conflict*, 279–287. Austin: Academic press.
13. Horowitz, Donald L. (1985/2000) *Ethnic groups in conflict*. Los Angeles: University of California.
14. Huntington, P. Samuel (1998) *Sukob civilizacija i preustroj svjetskog poretka*. Zagreb: Puljko.
15. Jalata, Asafa (2001) Ethno-nationalism and the global »modernising« project. *Nations and Nationalism* 7(3), 385–405.
16. Jambreč, Peter (1992) *Uvod v sociologijo*. Ljubljana: DZS.
17. Jevtić, Miroljub (1989) *Savremeni džihad kao rat*. Beograd: Nova knjiga.

18. Južnič, Stane (1983): *Lingvistična Antropologija*. Ljubljana: Dopisna delavska univerza Univerzum.
19. Južnič, Stane (1987): *Antropologija*. Ljubljana: DZS.
20. Južnič, Stane (1993): *Identiteta*. Ljubljana: Knjižna zbirka Teorija in praksa – FDV.
21. Kaplan, D. Robert (1990/2001) *Soldiers of God – With Islamic Warriors in Afghanistan and Pakistan*. New York: Vintage Books.
22. Kerševan, Marko (2001) Fundamentalizem je oblast resnice. *Delo*, 29. 09.: 10–11.
23. Krušič, Marjan/Beazley, Mitchell (1992) *Jugozahodna in južna Azija; Dežele in ljudje*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
24. Lake, A. David and Rotchild Donald (1996) Containing Fear: The Origins and Managment of Ethnic Conflict. *International Security* 21(2), 41–76.
25. Makhmalbaf, Mohsen (2001a) Afganistan – Buda se je sesul od sramu. *Delo*, 5. 10.: 8. Ljubljana.
26. Makhmalbaf, Mohsen (2001b) Afganistan – Buda se je sesul od sramu. *Delo*, 6. 10.: 4. Ljubljana.
27. Makhmalbaf, Mohsen (2001c): Afganistan – Buda se je sesul od sramu. *Delo*, 13. 10.: 6. Ljubljana.
28. Medvešek, Mojca (2000) *Analiza vitalnosti etničnih skupin na obmejnih območjih Slovenije z Madžarsko* – magistrsko delo. Ljubljana: FDV.
29. Natek, Karel (1999) *Države sveta 2000*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
30. Oglej, Roderick (1999) *Conflict Theory*. V Lester Kurtz (ur.) *Encyclopedia of Violence, Peace and Conflict*, 401–413. Austin: Academic press.
31. Ostojić, Mile (1987) *Velika igra – Afganistan*. Zagreb: ALFA.
32. Petrič, Ernest (1977) *Mednarodnopravno varstvo narodnih manjšin*. Maribor: Založba obzorja.
33. Pohly, Michael in Khalid Duran (2001): *Osama bin Laden in mednarodni terorizem*. Tržič: Učila International.
34. Rašid, Ahmed (1999) The Taliban: Exporting Extremism. *Foreign Affairs* 78(6), 22–35.
35. Rašid, Ahmed (2000/2001): *Taliban: The story of the Afghan Warlords*. Kent: Pan Books.
36. Rizman, Rudi (1991) *Študije o etnonacionalizmu*. Ljubljana: KRT.
37. Rubin, R. Barnett (2002) *The Fragmentation of Afghanistan: State Formation and Collapse in the International System*. New Haven and London: Yale University Press.

38. Saikal, Amin (1998) Afghanistan's Ethnic Conflict. *Survival* 40(2), 114–126.
39. Smith, D. Anthony (1993) The Ethnic Sources of Nationalism. *Survival* 35(1), 48–62.
40. Tabak, Igor (2001) Krvave planine. *Hrvatski Vojnik* (78), 6–13.
41. Tadić, Božidar (1999) *Etničke zajednice i međuetnički sukobi*. Podgorica: Založba CID.
42. Thoraval, Yves (1998) *Islam – mali leksikon*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
43. Türk, Danilo (1979) Študija OZN o pravicah pripadnikov manjšin. V Janko Jeri (ur.) *Razprave in Gradivo* 9–10, 13–32.
44. Vilfan, Jože ur. (1980) *Ljudstva sveta – Evropa, Sovjetska zveza vzhodno od Urala in Mongolija, Jugozahodna in osrednja Azija*, 6. knjiga. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
45. Weisbrode, Kenneth (2001): *Central Eurasia: Prize or Quicksand*. London: Adelphi Paper.
46. World Encarta (1998), CD-ROM.